

HISTORISK SAMFUND
FOR AALBORG AMT

FRA HIMMERLAND OG KJÆR HERRED

L



1961

AKSEL SCHØLINS BOGTRYKKERI
AALBORG

FRA HIMMERLAND OG KJÆR HERRED

ÅRBØGER
UDGIVNE AF
HISTORISK SAMFUND FOR AALBORG AMT

XXII BIND



1961

EP
6

AKSEL SCHØLINS BOGTRYKKERI
AALBORG



000

08.9

1961

61/62-218

I N D H O L D

<i>Af Ulsted sogns historie (sluttet).</i> Ved skoleinspektør Kr. Værnfelt, Aalborg	1
<i>Ludvig Daniel Hass, Præst i Hals og Nibe.</i> Af højskoleforstander F. Elle Jensen, Viborg	40
<i>Foulum skoles historie.</i> Ved tunghøreopdag og Jacob Regnar, Ullits	59
<i>Gjerdæn, st stykke vendsysselsk natur.</i> Af stadsskoleinspektør Jens Bak, Gl. Lindholm	78
<i>Hals fyrskib.</i> Af fuldmægtig ved Redningsvæsenet, tidligere overstyrmand i Fyrvæsenet, G. Honnens de Lichtenberg, København	83
<i>Minder fra mine bedsteforældres tid.</i> Af smedemester P. Falborg, Aabybro	91
<i>Da Rygtet om de Rendsborg-Slavers Udbrud i Marts 1848 naaede St. Aistrup.</i> Af gårdejer Søren Dahl, St. Aistrup	100
<i>Af Brorstrup sogns præste- og degnehistorie.</i> Af førstelærer A. Holst Thomsen, Hobro	104
<i>Toldsteder ved Mariager Fjord.</i> Af forfatteren Carl Raaschou, Als Østj.	177
<i>Chr. Christensens Beskrivelse af Aalborg Amt.</i> Af forfatteren August F. Schmidt, Brabrand	186
<i>Aalborg historiske Museum 1960—61.</i> Af museumsdirektør Peter Riismøller, Aalborg	195
<i>Vesthimmerlands Museum 1960—61.</i> Af museumsinspektør S. Vestergaard Nielsen, Aars	203
<i>Als Hjemstavnsmuseum 1961.</i> Af forfatteren Carl Raaschou, Als Østj.	207
<i>Lokalhistorisk litteratur.</i> Ved Henrik Møller	210
<i>Vore to udflugter (den årlige generalforsamling).</i> Ved Henrik Møller	213
<i>Meddelelser fra styrelse og redaktion</i>	219
<i>Sammendraget driftsregnskab for året 1. april 1960—31. marts 1961</i>	222
<i>Nye medlemmer</i>	223
<i>Register til XXII. bind</i>	225

AF ULSTED SOGNS HISTORIE

VED KR. VÆRNFELT

16. Kirker og præster.

Kristendommen er sagtens kommen til egnen i Knud den Stores tid omkring 1030, og fyrretyve aar senere lod Svend Estridsen landet inddele i sogne.

Om Ulsted sogn er saa gammelt, vides ikke; men den ældste kirke har sikkert været en beskeden trækirke, som i Valdemarstiden omkring 1200 afløstes af en lille muret kirke uden taarn, af granitkvadre paa profileret sokkel. Klokken var anbragt i et bjælkestil-lads lidt nordvest for kirken. I middelalderens slutning, vel omkring 1400, blev skibet forlænget mod vest med munkesten og kvadre fra den nedbrudte vestgavl, og korets mure forhøjedes.

Ved denne lejlighed blev koret overhvalvet, medens skibet stadig har bjælkeloft. Omtrent samtidig opførtes den anselige tilbygning med takket gavl, vel oprindelig et ligkapel, men som senere ved gennembrydning af skibets mur blev inddraget i kirken. Et lille vaabenhus er af langt senere dato.

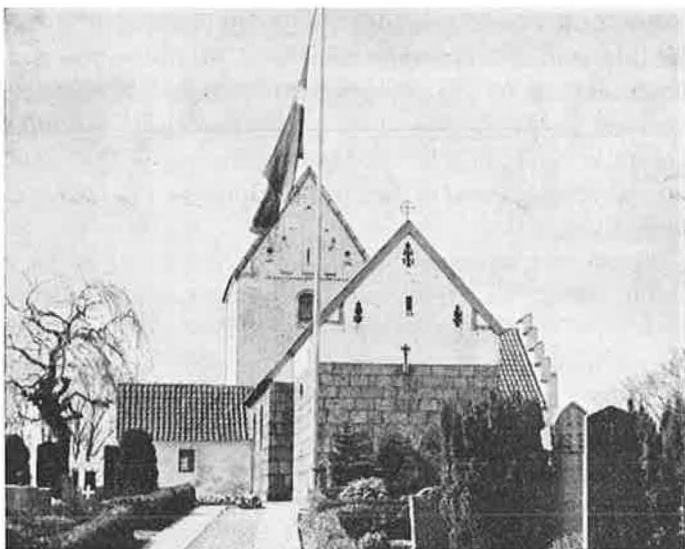
Kirkens gamle syddør og korbuen med kragbaand fra den katolske tid er bevarede. Før reformationen havde kirken to klokker; men i 1529 maatte man aflevere den ene til kong Frederik den Første, som lod

den med snesevis af andre kirkeklokker omstøbe til kanoner; den vejede 2 skippund og 4 lispund (352 kg).

Den anden klokke bar indskriften: »Anno domine MCCCC int iar LXXVIII«, d. v. s. »I Herrens aar 1400, i aaret 78 (1478)«. Ifølge lærer Damgaards optegnelser skulle den ligesom kirkeklokken i Vester Hassing være skænket kirken af Børglum kloster. Denne klokke blev i 1927 smeltet og omstøbt af »De Smithske Jernstøberier« i Aalborg.

Kalkmalerierne paa skibets sydvæg er fra først i 1400erne og de i korhvelvingen fra omkring 1600.

Fru Lucie Ingemann, digterens hustru, der har forsynet mange af vore kirker med mere velmente end just vellykkede altertavler, har malet kirkens ældste tavle, »Jesus ved Capernaum«. Den næste er malet af kunstmaler Andersen i Thisted; den er en kopi af Carl



Ulsted kirke

Blochs »Jesus i Emmaus«. Og endelig skænkede pastor Andreassen i 1933 den ny altertavle, »Jesus og den samaritanske kvinde ved Sikars brønd«, malet af Rudolph Petersen, København.

Kalken fra 1675 er en gave fra fru Kirstine Beck paa Vraa, og oblatæsken fra 1734 er skænket kirken af hendes datterdatter, Kirstine Birgitte Bille og dennes mand, den første grev Holck. Kirken har fem lysekroner, af hvilke den smukke tolvarmede fra 1792 er skænket af Margrethe Knudsdatter i Vadsholt; den bærer hendes og hendes første mands Peder Svendsens navne.

Desuden er der fire mindre kroner, de to skænket i 1926 af Ulsted sogns sparekasse, og de to andre givet i 1927 og 29 af lærer Allermann og hustru og af fru Karen Pedersen, Vester Mølle.

Ulsted folk ønskede, at kirken skulle have et rigtigt klokketaarn, og man manglede et ligkapel. I 1916 fik man arkitekt Hother Paludan, Aalborg, til at lave en tegning; men paa grund af forskellige omstændigheder blev sagen udsat, og taarnet, i hvilket der er indrettet ligkapel, blev først opført i 1927.

Ulsted kirkegaard er meget smuk; dens beplantning skyldes lærer Damgaard, som egenhændig tilplantede den og i tørre perioder slæbte vand fra byen op til de smaa træer; herom beretter en mindeplade: »Skolelærer J. J. Damgaard har 1862 og følgende Aar anlagt og egenhændig udført Beplantningen af denne Kirkegaard«.

Kirkens ejere.

Damgaard fortæller, at kirken efter sagnet skal have været et lille kapel, som tilhørte Hundslund kloster, men at den o. 1400 var under Børglum bispestol. Om kirken har hørt til Hundslund kloster, vides ikke; men

sidst i middelalderen hørte den til Børglum bispestol, og ved reformationen 1536 kom den til kronen.

Den 9. november 1686 overlod Kristian den Femte 8 kirker i Vendsyssel, deriblandt Ulsted kirke, med tiender, skyld og kaldsret til Steen Hohndorph, stiftsbefalingsmand paa Aalborghus, der døde aaret efter. Ulsted kirkes tiende var 25 tdr. korn, kirkeskylden 2 tdr. 2 skpr. 2 fdkr. 2 album, og til kirken hørte to afgifter, den ene fra et halvbol i Ulsted (Østergaard), den anden fra et bol i Øster Hassing.

Om salget ikke var gaaet helt i orden, eller om Hohndorphs arvinger atter har solgt kirkerne til kongen, vides ikke; men den 13. februar 1688 fik fru Kirstine Beck til Vraa imod at afstaa halvgaaarden Trankjær i Vester Hassing til kronen skøde paa de to ovennævnte afgifter. Hun har vel saa samtidig overtaget kirken, der fulgte Vraa til 1798, da »Gjettrup Gods« blev solgt fra og splittet. Samme aar købte fru Stange Gjettrupgaard, som kirken fulgte indtil 1900.

Afgifterne fra Østergaard og bolet i Øster Hassing er da faldet bort og erstattet med 3 rdl. 2 skilling, som fæsteren af Nør Trankjær aarligt skulle yde.

Præstegaarden.

Ulsted præstegaard brændte rimeligvis i 1647; thi aaret efter skulle der fra kirkerne i Vendsyssel ydes »Brandstød« til opførelse af en ny præstegaard. Denne blev en anelig gaard, 90 alen lang og 51 alen bred, og det er nok den, pastor Rostrup nedbrød og genopførte i 1822. Ved indkørselen staar to sten med indskriften »D. R. 1822« (Dines Rostrup). Den nuværende præstegaard er fra 1924, og i 1938 opførtes forpagterboligen¹⁾

¹⁾ Siden 1. april 1928 har Peter Kristensen af den gamle Løwi slægt været forpagter.

og avlsbygningerne. De ældre avlsbygninger var fra 1891.

Præster.

- 1) 15. . Hr. Knud, † 1553. Var en lærd mand, der havde 10 bøger i sin bogsamling, ret usædvanligt for en præst i de dage.

Kaldets indtægter var 14 tdr. rug og 6 tdr. byg samt indtægten af præstegaarden, som var skattefri.

- 2) 1553: Christen Nielsen Mørk, † 1586. Var fra 1555 provst. Vi har hele to præsteindberetninger fra hans haand:

1553: Kan han saa til gaarden: 8 tdr. rug, 6 tdr. byg og 16 tdr. havre, eng til 30 læs hø. Skov til sine svin (Rønholt). Hr. Christen er begærendes, at kongelig Majestæt ville tillægge hannem noget ud af hans naades anpart af tiende korn af fornævnte Ulsted sogn; thi at han kun har en ringe underholdning²).

1571: Hr. Christen. Kan han saa: 8 tdr. rug, 5 tdr. byg og 2 tdr. havre. Høavl 16 læs. Korn-tienden, kongelig Majestæts part, ham naadig undt, er: 10 tdr. rug, 8 tdr. byg og 3 tdr. havre. Kvægtienden er 3 lam og 2 kid. Offer 3 mark.

- 3) 1586: Christen Pedersen Morsing, † 1599, var her allerede 1571 som personlig kapellan. Det var vist ham, som manede en mand ned norden for kirken; men nogle mener, at det var hr. Knud.
- 4) O. 1600: Christen Pedersen, død før 1640, gift 1. g. m. Maren Thomasdatter Galskjøt, † o. 1630, datter

²) Ved Klemmebrevet 1555 fik præsten lov til at nyde kongens part af tienden.

af provst Thomas Christoffersen Galskjøt i Horsens-Hammer og 1. hustru Margrethe Jacobsdatter, gift 2. g. o. 1631 m. Karen Jensdatter, † 1645, datter af Jens Pedersen i Burholt og Karen Hansdatter Mørk. Hun var enke efter pastor Laurids Lauridsen i Øster Brønderslev-Hallund († 1629).

Præsteindberetningen af 1625 siger: *Kornsæd* til præstegaarden: 4 tdr. rug, 8 tdr. byg og 2 tdr. havre. *Høavl*: 8 læs. *Korntiende*: 12 tdr. rug, 12 tdr. byg og 2 tdr. havre; kongelig Majestæts tiende, som er præsten benaadet, er lige saa meget.

Kvægtiende er 4 mark, *offer* 7 rigsdaler. Hertil nogle gadehuse foruden al kornsæd.

- 5) O. 1640: *Hans Christensen*, † o. 1666, var gift med Maren Christensdatter. Deres søn, Jens Hansen, var en vidtløftig fyr. Mens han gik i Aalborg skole, blev han straffet for lejermaal, og i 1664 var han med til at prygle kirkeværgen i Ulsted, Lars Pedersen, i Jørgen Smeds smugkro.
- 6) O. 1666: *Morten Jensen Juul*, † 1684, født i Heiselt i Albæk sogn, gift 1. g. 23. september 1666 med Johanne Pedersdatter, † 1673, datter af Peder Jensen, Hvolgaard paa Øland, og Karen Thomasdatter, gift 2. g. 21. oktober 1674 med Elsebeth Axelsdatter Steenberg, f. 12. november 1652, † 1. december 1708, datter af pastor Axel Steenberg i Tornby-Vidstrup og Else Sørensdatter Galskjøt.
- 7) 28. juni 1684: *Peder Mikkelsen Zimmermann*, f. 16. april 1654, † 26. april 1693, søn af pastor Mikkel Pedersen Zimmermann, Dronninglund, og Maren Nielsdatter Ryberg, gift 1686 med Kirsten Jensdatter Wolff, f. 1665, † 17. marts 1712, datter af pastor Iver Wolff, Nykøbing Mors, og Margrethe Jacobsdatter Brunov. 6 børn.

Pastor Zimmermann skal have været en meget klog og dygtig mand (Damgaard). Ulsted ældste kirkebog paa Landsarkivet i Viborg begynder med hans tiltrædelse, og hans notitser er meget interessante. Ved »Begravede« giver han ofte en hel lille levnedsskildring af afdøde, og ved »Ægteviede« fortæller han, hvem de unge er børn af, og ofte hvis gaard eller hus, de skal bo i.

Hans præsteindberetning af 1690 er meget fylldig: »*Korntienden* (baade kirkens og kongens) var, da sognet stod udi velstand: 48 tdr. rug, 50 tdr. byg og 20 tdr. havre; men nu i det højeste: 32 tdr. rug, 34 tdr. byg og 12 tdr. havre, thi formedelst bøndernes armelige tilstand forringes sæden, og jorden ej tilfulde af dem dyrkes, saa jeg hos mange har maattet tage tienden paa Kierven, mig til skade.

Kongens og præstens andel *kvægtienda* da, som mange aar intet in natura vanker, kan det ej højere til penge udregnes end 5 sletdaler.

Reditus festuales (højtidsoffer): Offer paa hver af de store højtider 10 sletdaler. Sct. Hansrente, da som her er nogle *decimantes*³⁾, som af alders tid til samme rente ej givet have, er udregnet til 24 rdl. Paaskerente er af samme beskaffenhed, be- drager sig til 24 rigsdaler. *Ædificia* (bygninger): Præstegaarden har været fri undtagen sidste dragonskat, som blev lagt efter matrikulen. Den er udi grunden 90 alen udi længden, og udi bredden 51 alen. Marken ligger iblandt bøndernes og er af lige beskaffenhed som deres; kan besaas udi det meste med vaarsæd, beregnet 25 tønder, naar al

³⁾ Tiendeydere.

jorden kommer i brug. Dens taxt udi matrikulen er hk. 4-6-1-1, og dens værdi 100 rdl. Hertil 3 gadehuse, beboede af 6 personer, som gjøre sin ugedag og give 18 skilling aarlig (i landgilde).

Beneficia (fordele, f. eks. legater). *Mensalia* (jordegods, foruden præstegaarden) ingen. Kongelig Majestæt har dette kald for sin ringheds skyld tillagt kgl. Majestæts tiende af sognet.

Gravamina (byrder, hæftelser): Pension til min salig formands enke med mere end $\frac{1}{8}$ af kaldet og præstegaarden, som hende dog af kristen medlidenhed er bevilget: 8 tdr. rug, 9 tdr. byg, 4 tdr. havre, 17 sletdaler 3 mk., paaske og Sct. Hans-rente 5 daler af hver slags.

Af hø kan naas 20 læs; hvad straafoeder sig anbelanger er der næppe til at føde 16 eller 20 nød med«.

- 8) 3. juni 1693: *Jens Eriksen Bruun*, f. 11. december 1664 i Skovby paa Falster, † 3. maj 1715, søn af løjtnant ved rytteriet Erik Nielsen Bruun og Margrethe Jensdatter Basse, gift 1. g. 13. juni 1694 med formandens enke, Kirsten Wolff, der havde 6 børn med pastor Zimmerman og nu fik 10 med Bruun, gift 2. g. 23. oktober 1714 med Dorthea Meilant von Harder, f. 4. april 1680, † 17. ., datter af købmand i Aalborg Meilant von Harder og Karen Lucasdatter.
- 9) 5. juni 1715: *Mag. Steen Clausen Kjærulf*, f. 12. marts 1684, † 11. februar 1762, søn af pastor Claus Mortensen Kjærulf i Flade-Gjærum og Sophie Helvig Ifversdatter, gift 4. oktober 1718 med Gjertrud Kirstine Nielsdatter Kjærulf, døbt 25. marts 1697 i Nørresundby, † 31. marts 1778, datter af købmand i Aalborg Niels Pedersen Kjærulf og Maren

Thomasdatter Kjærulf. Kjærulf flyttede 1724 til Aaby-Biersted. Han var en meget rig mand og blev provst i 1733.

- 10) 23. september 1724: *Peder Jensen Brøndlund*, døbt 20. december 1695, † 4. november 1732, søn af Jens Pedersen Brøndlund, sognepræst i Ø. Brønderslev-Hallund, og Maren Jensdatter Kjærulff, gift med Johanne Pallesdatter Kjærulf, datter af forpagter paa Leerbæk Palle Christensen Kjærulff og Ane Jensdatter Kjærulf.
- 11) 5. december 1732: *Peder Jensen Esbach*, f. 4. januar 1702 i Hjørring, † 24. maj 1745, søn af Jens Esbach, Hjørring, og Catrine »Stamme« Johansdatter, gift med formandens enke Johanne Pallesdatter Kjærulf.
- 12) 9. juli 1745: *Jens Jørgensen Seidelin*, f. 11. oktober 1719, † 18. juni 1750, søn af pastor Jørgen Seidelin i Vonsild og Cathrine Valdemarsdatter, gift 1. april 1746 med Elisabeth Cathrine Pedersdatter Steinfeldt, født i Skæve 6. maj 1726, † 27. maj 1768, datter af forpagter paa Knudseje, senere ejer af Klavsholm Peder Mathiesen Steinfeldt og Dorthe Gundersdatter Thorup. Seidelin var, før han kom til Ulsted, sogneegn i Hellevad-Ørum; hans enke ægtede i 1755 hospitalspræst i Aalborg Sixtus Sixtussen Aspach.
- 13) 7. juni 1750: *Hans Frantsen Bruun*, f. 8. februar 1718, † 27. august 1772, søn af Frants Christensen Bruun, degn i Lerup, og Cathrine Jensdatter Holm, gift 1. g. 25. oktober 1752 med Gjertrud Christensdatter Gassum, døbt 28. juli 1719, begravet 25. januar 1762, datter af pastor Christen Madsen Gassum, Bjergby-Mygdal, og Gyde Kjeldsdatter, gift 2. g. 2. oktober 1770 med Frederikke Chri-

stiane Damiansdatter Hald, f. 13. august 1742, † 17. oktober 1843, datter af pastor Damianus C. A. Hald, Nibe-Voxlev, og Elisabeth Cathrine Pedersdatter Bruun. Fru Bruun gift 2. g. 1773 med pastor Arild Lassen i Hals.

- 14) 15. oktober 1772: *Niels Thygesen Rostrup Lund*, f. 1725, † 1. marts 1801, søn af kromand Thyge Nielsen Rostrup, Lund ved Ørslevkloster, gift 4. november 1768 med Magdalene Margrethe Hjersing, f. 1737, † 8. april 1818, datter af pastor Dines Hjersing Jensen, Ørslevkloster, og Cathrine Lauridsdatter Lassen.

Ifølge folketællingen af 1787 boede da hos Povl Larsen i Hølund en »Hans Scavenius, 64 aar gammel, etatsraad og kongelig pensionist.« Han var af meget fin familie, idet faderen var general, farfaderen professor og generalprokurør og oldefaderen biskop paa Sjælland. Etatsraaden fik senere ophold hos pastor Lund i Ulsted præstegaard, og han tilbragte mange timer med at fiske i »Jylens Dam«, men fik vist sjældent bid.

Den sære gamle herre var meget vellidt, og han gik ofte rundt og sludrede med beboerne. Hver fastelavn sendte han et par mand til Aalborg efter en hel sæk fastelavnsboller, og saa væltede han bollerne ud paa gulvet i sit værelse og morede sig i nogle timer med at lave stjerner, firkanter og andre figurer af dem. Naar det saa ikke var morsomt længer, købte han øl og en stor dunk brændevin og inviterede Ulsted mænd til fastelavnsgilde paa bollerne. Etatsraad Scavenius døde 17. november 1800, 78 aar gammel.

Pastor Lund var meget beundret og afholdt; thi han var jævn og folkelig, en stor jæger og dristig

rytter. Hans embedseksamen var meget lille (non); »men det var de dumme teologiske professorers skyld,« sagde han; »det er for min ulykke nogle dosmere. A kan hele bibelen udenad, men hvad kan de?« Han forberedte sig aldrig, men holdt desuagtet nogle lange, ofte ret mærkelige prædikener, hvor han belærte menigheden om staldfodring, dræning og andre praktiske ting; men Ulsted folk var svært godt tilfredse. Han var blind et par aar, men fik synet tilbage, før han døde; da dette skete, sagde han med Simeon: »Herre, nu lade du din tjener fare med fred!«

- 15) 13. februar 1801: *F. S. Dines Hjersing Rostrup*, f. 1772, † 15. september 1834, søn af forgængeren og vist den eneste af sognets præster, som var født her. Han havde i nogle aar været kapellan hos faderen og var som denne meget afholdt; og adskillige af ulstedboerne opkaldte deres børn efter ham. Efter udskiftningen deltog han ivrigt i de mange ejendomshandeler; saaledes ejede han i nogle aar Krabbesbro og købte ogsaa Bilidtgaaarden, som han udstykkede og solgte. I 1822 nedbrød han præstegaarden og opførte »Den gamle præstegaard«, som vi ældre husker. Et par sten ved gaardens indkørsel minder om dette. Han ægtede 25. november 1801 Hedevig Margrethe Møller, f. 1778, † 26. april 1867, datter af Niels Møller, Dalsgaard, senere Vivebrogaard
- 16) 25. november 1834: *Johan Caspar Theodor Funch*, f. 18. november 1803, † 13. januar 1890, søn af premierløjtnant ved husarerne Michael Johs. Funch og Vilhelmine H. F. Wever, gift 5. juli 1835 med Adelaide Sophie Hedvig Rørdam, f. 19. marts 1798, † 23. marts 1866, enke efter pastor V. B. Rørdam i

Kalundborg og datter af Johan Samuel Wolgand, sognepræst i Rørby, og Elisabeth Margrethe Voss. 29. september 1856 forflyttet til Slagslunde-Gandløse paa Sjælland.

- 17) 14. december 1856: *Ludvig Theodor Emil Rønne*, f. 21. december 1817, † 8. juni 1879, søn af distriktskirurg Mathias Lumholtz Rønne, Lemvig, og Johanne Henriksen, gift 18. august 1847 med Nicoline Ring, f. 7. februar 1820, † 30. juli 1890, datter af købmand Carl Vilhelm Ring, Skive, og Rasmine P. K. Harder.
- 18) 18. august 1879: *Poul Martin Møller*, f. 23. november 1833, † 28. oktober 1898, søn af stiftsprovst, dr. phil. Hans Ulrik Møller, Toreby, og Maria L. H. Sidenius, gift 22. juni 1860 med sin kusine Henriette Henninga Sidenius, f. 14. april 1837, † 18. marts 1912, datter af pastor Isak Sidenius, Gudbjerg, og Cathrine Elisabeth Møller. Pastor Møller var fætter til forfatteren af samme navn. 1888 forflyttet til Vesterborg-Birket paa Lolland.
- 19) 17. oktober 1888: *Otto Christopher Skaarup*, f. 18. marts 1851, † 8. april 1900, søn af lærer Christian Peter Skaarup, Flakkebjerg, og Charlotte Sophie Schousboe, gift 19. januar 1879 med Louise Marie Christensen, f. 25. september 1849, † 28. juli 1921, datter af lærer Jens Christensen, Høve, og Susanne Marie Bramer. 26. april 1893 forflyttet til Terslev-Ørslev paa Sjælland.
- 20) 7. juli 1893: *Niels Christian Armose Poulsen*, f. 30. december 1855, † 7. september 1929, søn af smed Poul Andersen (Refskou) i Lomborg og Maren Graversdatter, gift 1. g. 23. juli 1884 med Alma Sophie Kristine Georgine Evers, f. 10. januar 1853, † 19. oktober 1901, datter af kammerassessor i



Pastor Poulsen

Flensborg Chr. L. Evers og Christine M. G. Kleving, gift 2. g. 28. april 1903 med Marie Theodora Sørensen, f. 14. december 1873, datter af forvalter paa Holmblads fabrikker i København Søren Claus Sørensen og Nielsine P. P. Broberg.

1911 forflyttet til Viskinde-Avnso paa Sjælland. Embedet stod nu ledigt i 18 maaneder, i hvilken tid nabopræsterne varetog de kirkelige forretninger.

- 21) 2. marts 1913: *Falmer Nielsen*, f. 17. februar 1873, † 19. maj 1932, søn af parcellist Niels Hansen (Meier), Tingsted, og Ane Pedersdatter, gift 10. februar 1905 med Anna Auguste Frederikke Lønborg, f. 19. august 1879, † 1933, datter af fotograf Adolph Lønborg, København, og Conradine Hansen. 12. november 1920 residerende kapellan i Nykøbing Falster-Systofte, 1923 sognepræst i Nyborg.
- 22) 17. marts 1921: *Emil Frederik Moe*, f. 28. oktober 1890, † 23. marts 1928, søn af pastor Otto Moe,

Skjern, og Benny Rasmussen, gift 18. februar 1919 med Karen Margrethe Pamperin, f. 28. november 1891, datter af fuldmægtig Ad. Pamperin, København, og Kamma, født Berlin.

Juli 1925 forflyttet til Skjold ved Horsens. Herefter stod embedet ledigt et aar, fordi ministeriet paatænkte en omlægning af pastoratets grænser og en sammenlægning med Hov eller Øster Hasing. Nuværende provst G. Kinch, Brønderslev, da kaldskapellan i Gandrup, var konstitueret som præst.

- 23) *31. juli 1926: Mathias Nissen Andreasen*, f. 2. maj 1871, † 6. april 1943, søn af bogbindermester Christian Andreasen, København, og Else Marie Frederiksen, gift 1. g. 28. juni 1898 med Agnes Andersen, † 1922, datter af farmer Andersen, Sct. Paul, Minnesota, gift 2. g. med N. N. Der kan intet oplyses om hans anden hustru, som kom til Ulsted i 1927 og var der nogle maaneder, hvorefter hun vendte tilbage til Amerika.

Pastor Andreasen var i 1888 udvandret til USA og tog eksamen ved den evangeliske præsteskole i Chicago, hvorefter han i en aarrække virkede som præst i de danske menigheder i Amerika. 1934—36 var han konstitueret som provst i Kjær herreds provsti, og i 1939—40 var han præst for en gruppe danske udvandrere i Chigua i Venezuela.

- 24) *14. december 1936: Poul Henrik Lassen*, f. 26. september 1908, søn af apoteker Jørgen Albert Lassen, Svendborg, og Johanne Marie Pedersen, gift 27. marts 1936 med Kirsten Schat Petersen, f. 14. april 1913 i Grahampur, Assam, datter af præst i



Pastor Andreasen

Santalmissionen Otto Schat Petersen og Barta Winkel.

17. Skoler, degne og lærere.

I den katolske tid havde hver præst sin præstegaard og hver degn sit degnebol, og saaledes var det ogsaa i Ulsted. Matr. 46, Østergaard, var det gamle degnebol.

Men efter at kirken var kommen under Børglum bispestol, satte biskoppen en fæstebonde i bolet. Han blev fæster under bispens avlsgaard Voergaard, men ydede en afgift af 2 bygskæpper⁴⁾ korn til Ulsted kirke; degnetjenesten besørge af en munk fra klosteret.

Efter reformationen beholdt kirken sin afgift; men degnens indtægter tillagdes Aalborg Latinskole, som lod degnetjenesten besørge ved en »Løbedegn«, en af skolens store elever i mesterlektionen.

Ifølge Kristian den Tredie's kirkeordonans af 2. september 1537 skulle disse degne ogsaa optræde som lærere, idet de skulle »undervise det unge bondefolk

⁴⁾ En bygskæppe = 10 skæpper rug eller byg.

udi børnelærdom, catekisimo, een sinde om ugen udi sted og stund, som sognepræsten dennom foreskriver.« Et par aar senere uddyber biskop Peder Palladius dette nærmede i sin visitatsbog: »Naar det har ringet første gang, skal degnen klemte 15—16 gange, saa skal børnene og ungdommen sætte sig i de øverste stole, og degnen skal staa imellem og lære dem børnelærdom med lyst og lempe, samt lære dem salmer.«

At der ikke var meget ved den undervisning, disse 18—19 aars løbedegne gav, siger sig selv. Befolkningen var ked af hele institutionen, og den blev ophævet ved lov af 1685; men allerede da havde man mange steder faaet faste sogne- eller sædedegne. Omkring 1640⁵⁾ blev Samuel Richardi sognedegn og skoleholder; han var vistnok begyndt her som løbedegn.

26. juni 1626 paabød Kristian den Fjerde, at »det maa paalægges de velhavende bønder i de store landsbyer at holde en skolemester og opføre et lidet skolehus, efterdi det er deres børns lyksaligheds forfremmelse«.

Ulsted har saa kort efter faaet sin første lærer, der har undervist i storstuen i en af gaardene, indtil man omkring 1650—60 fik et lille skolehus opført.

Præsteindberetningen af 1690 siger: »Findes her et skolehus, staaende paa grandegaden, uden nogen indkomst, som holdes ved lige af bønderne.«

Det var en saakaldt degneskole, idet degnen som regel tillige var skoleholder; han maatte aarlig give to rigsdaler til Aalborg latinskole. Skolen laa paa den nuværende skoles plads og blev i 1741 erstattet af en ny.

Indberetningen af 1737⁶⁾ siger: »Sognet har en skole,

⁵⁾ Ulsted kirkebog fortæller, at mange af de gamle, født omkring 1630, »kunne læse i bøger«.

⁶⁾ Se Bispearkivet, pakke 407

3 fag skolehus, ganske skrøbelig, ved degneboligen, som ogsaa er ganske skrøbelig, men som formodentlig af herskabet paa Vraa, som ejer hele sognet, vil blive repareret.

Flere skoler kan sognet ej faa. Udi Melholt, som er en liden ringe by ved strandsiden beliggende, findes kun en ganske liden ungdom, hvilke formodentlig kan søge til en nærliggende skole i Dronninglund sogn⁷⁾ (der menes Gjeraa).«

1744 fortælles, at »Skolehuset i Ulsted er opført for 3 aars tid siden og mod øst er forbundet med degneboligen.« Det bestod af 5 bindinger med loft over samt et udskud paa nordre side, og der fandtes en opmuret skorsten med en til skolestuen indsat jern bilægger. I skolestuen var der 8 vinduer og i udskudskammeret 4 vinduer. Endvidere fandtes i samme stue 2 lange fyrreborde med 4 ligesaa lange bænke ved siderne, samt 2 bænke for enderne, og fremdeles et lille fyrrebord med 2 bænke for smaa A. B. C. daries (de mindste børn).

Skolestuen havde 2 halvdøre til forstuen, fra hvilken der førte hele døre til køkkenet og til skolestuen og fra denne til uskudskammeret. Langs sydsiden af husene laa en indegærdet kaalhave og nord for huset et inddiget gaardsrum. Alt var nyt og i forsvarlig stand.

Degneboligen, der var opført samtidig med skolehuset, bestod af et beboelseshus paa 8 fag, men uden stald eller lade; den laa midt i Ulsted by, ca. 1000 skridt fra kirken. Der var ikke tillagt degnen nogen jord ud over haven, hvorimod han havde ret til tørveskær i byens mose, samt drift til sine faar. Køer og faar kunne han dog paa grund af omstændighederne ikke holde;

⁷⁾ Melholt havde ved 1800 en lille skole (udskiftningskoret); da den faldt ned, kom børnene atter til Gjeraa.

hans aarlige indtægter i korn var 7 tdr. rug og 7 tdr. byg og ved offer, smaaredsel med videre ca. 20 rigsdaler.«

4. juni 1800 siges: »Skolebygningen er maadelig, skal i denne sommer af ny opbygges. Degnen Laurids Slot er 31 aar gammel og duelig, men er ikke seminarist. Han er tillige skoleholder, har 6 rdl. af skolekassen og desuden 10 rdl. af Tychous legat. Ved udskiftningen i 1799 blev skoleholderen tillagt 20000 kvadratalen agerland, samt noget eng og kær. Han nyder her af sognet 15 tdr. korn, græsning til 2 køer og 6 faar, samt 20 læs splittørf. Skolen har 62 børn⁸⁾.«

Der blev altsaa opført en ny skole, byens tredje, i 1800; den efterfulgtes 1874 af »den gamle skole«. Den nuværende skole er fra 1912—13, ombygget 1924 og 1942.

Lars Slot var som sine forgængere sognedegn; men skoleloven af 1814 ophævede denne institution, og herefter hed det »Kirkesanger og skolelærer«, selv om folk den dag i dag stadig bruger benævnelsen »degn« om lærerne.

Lærere i Ulsted.

- 1) *Fra omkring 1640—65: Samuel Richardi*, † 1665, var sikkert søn af skoleholderen ved Vor Frue sogns skole i Aalborg, Richard Heauvert, og havde sagtens været løbedegn fra Aalborg skole, før han blev lærer. Gift 1643 med Kirsten Lauridsdatter fra Næsborg, f. 1613, † 1692. De havde flere børn, som blev gift og bosat i sognet.
- 2) *1665—96: Jens Thøgersen*, født i Ulsted 20. januar 1640, begravet 18. juli 1711, søn af Thøger Sven-

⁸⁾ Indberetning i Bispearkivet, pakke 413 (Viborg Landsarkiv).



Ulsted gamle skole

ningsen Bødker og Johanne Jensdatter. Gik i skole hos Richardi og var 1657—64 »i tjeneste hos fornemme folk med at informere deres børn«. Aalborg stifts degneedsbog siger: »Anno 1688, den 22. marts, efter at jeg min paalagte pension (til Aalborg skole) haffuer vedtaget og til Ulsted sognekald i Kier herred, som jeg allerede paa 22 aars tid haffuer betient, af velerværdige hr. biskoppen videre blev confirmeret (bekræftet).

Underskriver jeg Jens Thøgersen«.

Thøgersen var altsaa degn i 22—23 år, inden han aflagde eden.

Thøgersen indberetter 1690: »Nyder aleneste korn af 16 mænd, som beløber sig in allis 4 tdr. rug; deraf penses til skolen⁹⁾ 2 tdr. Kvægtiende intet. Offer paa de 3 store højtider 1 sletdaler, Sct. Hans og paaskerente 1 sletdaler 1 mark. Et skolehus uden avling, som af sognefolket med proprietariens¹⁰⁾ bevilling er oprettet. Biskoppens og prov-

⁹⁾ Skolen: Aalborg Latinscole.

¹⁰⁾ Proprietarien: Godsejeren paa Vraa.

stens breve¹¹⁾ at foreskikke, derfor giver jeg aarlig 2 sletdaler. Svarer ellers kongelige skatter, mig paabydes«.

Gift 1658 med Karen Askersdatter, f. 1640, begravet 3. marts 1697, datter af Asker Jørgensen og Johanne Larsdatter i Sognefogedgaarden. Ekstraskatten 1700 siger, at Jens Thøgersen er en gammel enlig person, siddende til huse: »han har hverken tjenestefolk eller hestestald« og kan ikke betale skatten.

- 3) 1697—1703: *Anders Pedersen Brøndlund*, døbt 27. november 1670, † 22. april 1703, søn af sogndegn i Ø. Brønderslev-Hallund Peder Lauridsen og Karen Andersdatter. Den 5. oktober 1696¹²⁾ meddelte fru Kirstine Beck til Vraa biskop Bircherod i Aalborg, at degnen i Ulsted formedelst svaghed ville overlade sit embede til Anders Pedersen Brøndlund, søn af degnen i Øster Brønderslev. Fruen bad biskoppen prøve Brøndlund, før han gav ham kaldsbrev, og 15. januar 1697 konfirmerede¹³⁾ biskoppen ham. Ved hans død siger kirkebogen: »Gik i dansk skole og lærte at regne og skrive godt og tjente derefter adskillige steder i Danmark og Norge, indtil han i 1697 blev degn«. Blev 7. juli 1697 gift med Inger Jensdatter, datter af Jens Thøgersen. Brøndlund var ved sin død kun 32¹/₂ aar gammel, og Inger sad tilbage med 3 smaa børn; 3 maaneder efter fødte hun det fjerde. Hun blev gift med eftermanden.

¹¹⁾ Det var degnens pligt at rende med præstens breve, og kunne han ikke, maatte han, som her i Ulsted, betale en anden mand for det.

¹²⁾ Personalhistorisk Tidsskrift 3, 4 89.

¹³⁾ Eksaminerede og godkendte.

- 4) 1703—17: *Lyder Mortensen*, f. 1664, gift 9. august 1705 med Inger Jensdatter, blev i 1717 forflyttet til Thy (?), hvor nogle af børnene senere boede.
- 5) 1717—23: *Hans Palludan Bjerring*, f. 1664, begravet 28. januar 1723. Antagelig ugift.
- 6) 1723—37: *Hans Samuel Michelsen Klarup*, f. 1696, begravet 26. marts 1737. Hans fader Michel Nielsen boede hos ham og døde 1728, 67 aar gammel. Klarup ægtede 3. oktober 1723 Ane Jensdatter, f. 1682, begravet 2. paaskedag 1743.
- 7) 1737—41: *Niels Tychou*, f. 1689, begravet 30. juni 1741. Kirkebogen fortæller ved hans død: »Han havde tidligere været i private conditioner hos honnette og skikkelige folk og derefter skoleholder ved en af Dronninglunds skoler¹⁴⁾«.

Efter en indberetning i bispearkivet var han »af vittighed¹⁵⁾ og opførsel bequem nok som skoleholder«.

Tychou var en af de faa lærere i datiden, som havde midler, og den 19. juni 1741, nogle dage, før han døde, skænkede han: 100 rdl. til kirkens udsmykning (»tralværk« om alteret), 100 rdl. til Ulsted degne- og skolebygnings opførelse og reparation, samt 200 rdl., hvis renter skoleholderen skulle nyde. Skiftet efter ham viser flere gode ting, f. eks. bægre, skeer og knapper af sølv. Tychou var ungkarl, og hans nærmeste slægtning, broderen Jens Tychou, boede i København.

- 8) 1741: *Michael Hansen Holm*, f. 1710 i Holme, Århus amt, † 1774, søn af Hans Jensen og Karen Michelsdatter. Student 1732, cand. theol. 1740. Efter

¹⁴⁾ Var 1728 skoleholder i Thorup.

¹⁵⁾ Her: Med gode kundskaber.

nogle maaneders ophold i Ulsted blev han hovmester for grev Holcks børn paa Vraa, 1747 sognepræst i Thise i Salling. Gift første gang i Thise med formandens datter Anne Hansdatter Høyer, gift anden gang med Sara Kirstine Mortensdatter Holst, præstedatter fra Louns.

Holm har vist ikke været skoleholder; thi Kjær herreds tingbog af 10. november 1743 fortæller, at *Niels Nielsen*, søn af skoleholder i Gaaser Niels Nielsen og Maren Nielsdatter, i 4 aar, 1739—43, havde været »substitut«, 2 aar for Tychou og 2 aar for Sandholt. Han blev senere skoleholder i Gandrup. Ved visitatsen 1741 kalder biskop Brorson Holm for »et habilt subjectum«.

- 9) 1741—47: *Egidius Ebbesen Sandholt* f. i Aalborg 1716, † 1752, søn af skrædder Ebbe Poulsen Sandholt i Aalborg og Kirsten Poulsdatter. Student fra Aalborg skole 1736.

»Han varede med flid paa sit embede og lærte børnene til god forfremmelse. Hver søndag aften samledes unge og gamle hos ham i skolen til katekisation og bedestund«, siger biskoppen¹⁶). 10. maj 1747 blev Sandholt »for sin flittigheds og skikkeligheds skyld« forflyttet til bedre embede som sognedegn i Nors og Tved i Thy; men her befandt han sig ikke vel, og allerede i 1748 søgte og fik han embedet som degn i Tolstrup-Stenum. 13. maj 1749 ægtede han Maren Eriksdatter, datter af Erik Nielsen, Nordkjær ved Biersted, og Maren Jørgensdatter. Maren Eriksdatter gift 2. gang med Søren Pedersen, Ø. Bleggrav.

¹⁶) Aalborg bispearkiv, pakke 407.



Lærer Damgaard

- 10) 1747—55: *Levi (Løwe) Madsen*, f. 1696 i Søndergaard i Melholt, begravet 4. juli 1755, søn af Mads Jensen og Gjertrud Nielsdatter, opkaldt efter sin moders første mand Løwe Andersen. Gjertrud var datter af Niels Holsten i Vindelborg.

Levi havde i sin ungdom været skriver paa Vraa, senere ridefoged forskellige steder, saaledes i 1730 paa Sohngaardsholm, og 1738—47 var han skoleholder i Dorf. Det kneb lidt for den gamle ridefoged at finde sig i at være præstens underordnede, og ved visitatsen 1752 blev han af biskop Brorson »paamindet for sin særsindighed« mod pastor Bruun; han havde ogsaa paa egen haand, uden at spørge præsten, antaget *Jens Møgelmoose* som substitut. Samme Jens, der vist var en stor dreng, blev fundet for ringe af biskoppen og permitteret. 1754 kaldtes Levi »en ustraffelig degn«; men han havde alligevel vist forsømmelighed med skolen, saa biskoppen maatte beskikke ham en substitut. Det blev *Jeppe Hansen* fra Nørsgaard i

Melholt, senere gaardmand og viseforfatter i Ulstedlund.

Levi blev 15. marts 1741 i Jerslev viet til Dideriche Marie Zeuten, f. 1714, datter af degnen i Jerslev-V. Brønderslev Marcus Christian Diderichsen Zeuthen og Sophie Nielsdatter Iversen. Da han døde, sad enken tilbage med 6 børn; de blev vist antaget af deres morbroder landfoged Peder Zeuthen paa Læsø.

- 11) 1755—71: *Mads (Magnus) Langebech*, f. 1718, begravet 30. maj 1776. Kom fra Linderum skole i Ugilt sogn. Han var en dygtig lærer, og i 1757 udviste Ulsted ungdom »en dejlig kundskab i deres børnelærdom. Han forrettede sit embede i skolen og kirken upaaklageligt; men dersom han ikke holdtes i ave, viste han et stift sind og fortrædelighed imod hans sognepræst, som falder væk med tiden«. I 1761 holdt han substitut til at passe skolen; thi nævnte aar døde skoleholder *Christen Sørensens* kone i barselsseng. Langebeck ægtede omkring 1744 Karen Christensdatter.

Naar præsterne beklagede sig til biskoppen over deres degnes »særsindighed« og »stive sind«, var det bl. a. »brevløbet«, det var galt med; for det var degnene en torn i øjet. Nogle nægtede det ligefrem, som Hvass i Skæve, der sagde til pastor Kampmann: »Jeg er ikke Eders dreng!«

- 12) 1771—98: *Lars Harlev Langebech*, døbt 3. april 1750, begravet 23. januar 1798, søn af forgænger. 1783 fæstede Langebech Jørgen Larsens gaard i Ulstedlund af herskabet paa Vraa, og her bosatte han sig; thi degneboligen var meget brøstfældig. Han var svagelig og synes i de senere aar at have holdt hjælpelærer. Han blev 5. august 1772

gift med Dorthe Sørensdatter Rasch, f. 1737, begravet 28. marts 1798, datter af skoleholder paa Hirsholmene Søren Christensen Kajholm og Cathrine Ottesdatter. Dorthe opholdt sig 1769 paa Vraa og 1772 paa Gjettrup, hvor hendes broder var forvalter. Deres søn Magnus Langebech købte 1798 gaarden i Ulstedlund til selveje, men solgte den straks efter. Saa indlogerede han sig hos sin gode ven Thomas Fanø i Vester Hassing kro, hvor han døde i 1803; han fik 757 rdl. i arv efter forældrene, hans eneste søster det halve.

- 13) 1798—1817: *Lars Christian Jensen Sloth*, f. 1770, † 3. september 1838, havde købt et bolsted vesten for byen; her boede han en snes aar som pensionist. I sin ungdom havde han tjent grevinde Holck, vel som skriver. Gift 20. juni 1798 med Else Kirstine Tvedens, f. 1769, † 9. august 1847.
- 14) 1817—38: *Peder Christian Møller*, f. 1787, † 30. juni 1838, søn af pastor Johan Frederik Poulsen Møller i Børglum og Louise Juliane Schultz, gift 2. januar 1819 med Ingeborg Gay, døbt 13. oktober 1772, † 16. oktober 1822, datter af købmand Peder Gay, Aalborg, og Ane Kristine Gaarn.
- 15) 1838—74: *Jens Justesen Damgaard*, f. 13. oktober 1810, † 1902, søn af gaardejer Just Nielsen og Dorthe Pedersdatter, Volling i Salling, gift 24. august 1838 med Anna Kristine Funch, f. 1802, † 29. oktober 1880, søster til pastor Funch. Damgaard havde fra 1832 været hjælpelærer for lærer Møller. Han var en meget dygtig lærer, en stor jæger og friluftsmænd, meget interesseret i botanik og historie, og han har efterladt sig interessante oplysninger om Ulsted sogn i ældre tider. I mange aar var han regnskabsfører for sogneraadet, og i

1874 oprettede han og to af hans gamle elever, Thomas Pedersen i Vester Mølle og J. K. Larsen, Rottrup, Ulsted sogns sparekasse, som han bestyrede, indtil han i 1884 flyttede til sine døtre i Lundforlund ved Slagelse. Om hans tilplantning af kirkegaarden er fortalt foran. Der fortælles mange morsomme træk fra hans tid, se f. eks. Hanckes novelle »Regnvejrs«.

- 16) 1874—1902: *Søren Julius Hald*, f. 3. januar 1843, † 1902, søn af lærer Peder Lauridsen Hald, Tylstrup, og Else Margrethe Pedersdatter, gift med Amalie Nygaard, f. 19. november 1854, † 1934, datter af gaardejer Jens Losbye Nygaard og Ane Kirstine Nielsen, Vester Mølholt ved Hals.
- 17) 1902—30: *Niels Sørensen Allermann*, f. 17. september 1873, † 26. februar 1955, søn af gaardejer Søren Nielsen (Allermann) og Mariane Sørensdatter, Villersø ved Grenaa, gift med Petrea Johanne Kristensen, f. 28. april 1867, † 26. december 1948, datter af førstelærer Niels Kristensen, Viby, og Marie, født Bjørnbak. Lærer Allermann var i en aarrække formand for sparekassen.
- 18) 1930—: *Laurits Pihl*, f. 1907, gift 1930 med Valborg Andersen, f. 1902.

Allerede i Damgaards sidste aar steg børnetallet saa stærkt, at man maatte holde vinterlærer. I Halds tid havde skolen en andenlærer og senere en fast ansat lærerinde og en forskolelærerinde. Frk. *Johanne Mørch*, f. 20. september, 1862, † 25. februar 1927, datter af L. Mørch, Krabbesbro, var lærerinde 1884—1927; derefter frk. *Johanne Andersen*, datter af missionær Andersen, Indien. I 1925 blev der atter oprettet et embede som yngstelærer ved skolen, hvor først *Leth Clausen* og fra 1929 *L. Pihl* virkede.

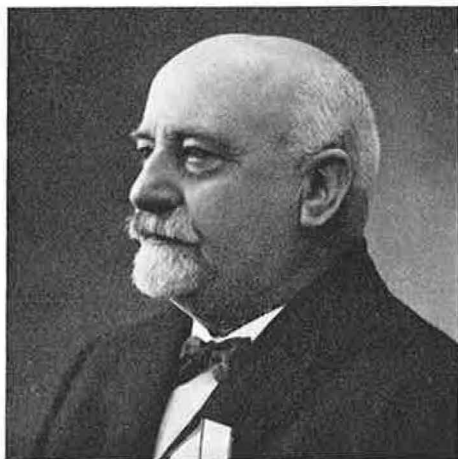
Lærer Allermann



Rimmen Skole.

Damgaard fortæller, at da han i 1832 kom til Ulsted, var der kun tre beboelser paa Rimmerne, samt nogle enkelte i Broktved og Rønholt, men at der 50 aar senere var 60 hjem her. De første lærere var vinter-vandrelærere, som en tid holdt skole paa Bastbjerg, senere hos Jørgen Thomsen paa Rimmerne. 1888 opførtes Rimmen skole, og aaret efter fik man en fast ansat lærer.

- 1) 1889—1929: *Niels Christian Fjeldgaard*, f. 24. marts 1862, † 9. oktober 1939, var først vinterlærer, derefter fast ansat. Han var søn af gaardejer Niels Bertelsen Fjeldgaard, Hov, og Marthine Mortensdatter, gift 15. november 1889 med Ane Sofie Thomsen, f. 7. januar 1861, † 12. oktober 1921, datter af gaardejer Thomas P. Jensen, Hov, og Ane Cathrine Jacobsdatter.



Lærer
N. Chr. Fjeldgaard

Fjeldgaard var i mange aar formand for hjælpe-kassen og formand og kasserer for sygekassen.

- 2) 1929—54: *Johannes Leth Christoffer Clausen*, f. 21. februar 1895, † 1. august 1954, søn af lærer Morten Clausen, Frøbjerg, og Abelone Marie Jacobsen, gift 10. juli 1925 med Margit Svendsen, f. 28. april 1905, datter af gaardejer P. Chr. Svendsen, Almind, og Ane Jensen Lading.
- 3) 1954: *Ejgil Kornbeck Pedersen*, f. 1926, gift med Inger Elisabeth Andersen, f. 1828.

Ulsted nordre Skole.

Efter at 342 tdr. land af Gjettrup jorder i 1908—09 var udstykket i 21 statshusmandsbrug, blev det nødvendigt atter at bygge skole. Denne opførtes i 1912—13, hvor det gamle skovløberhus »Ved Leedet« havde staaet.

- 1) 1914—49: *Niels Michael Jensen*, f. 26. august 1887, † 9. april 1949, søn af købmand P. L. Jensen, Sæby, og Sofie Christensen, var ugift; han var

meget musikalsk og var i en aarrække organist ved Ulsted kirke.

- 2) 1949—: *Anton Georg Grutzmeyer*, f. 1904, gift med *Ingegaard Sahlgreen*, f. 1905.

Ved Ulsted hovedskole arbejder foruden førstelærer *Pihl*: Lærer *Anton Ravn* og lærerinderne fru *Kristine Ravn* og frk. *Ruth Søndergaard*. Et femte embede er (1960) vakant og besørges af skiftende vikarer.

18. Nogle gamle Ulsted slægter.

Nør Rottrup slægterne: 1584 og 91 nævnes *Simon Mortensen* som kronens bonde paa *Striben*. Han var sandemand og blandt *Kjær* herreds deputerede ved kongehyldningen i *Viborg* 1584. Han var fader til *Anders Simonsen* i *Ellern* († omkring 1625), hvis søn *Lars Andersen* ogsaa boede i *Ellern*.

Lars' sønner var: *Anders Lauridsen* i *Vesterladen*, f. 1629, † 1703, *Thomas Lauridsen* i *Brødland*, f. 1631, † 1694, og *Jens Lauridsen* i *Ellern*, f. 1642, † 1728; disse tre fik alle efterslægt i Ulsted sogn.

Sidstnævntes søn, *Jens Jensen* i *Ellern*, f. 1695, † 1769, er fader til *Peder Jensen* *Ellern* i *Skrold*, f. 1739, † 1808, gift 1771 med *Ane Nielsdatter*, f. 1745, † 1817, datter af *Niels Pedersen* i *Rottrup*, hvis tipoldefader *Niels Jensen* i 1548 var fæster af gaarden (se *Nør Rottrup*).

En anden søn af ovennævnte *Jens Lauridsen*, *Anders Jensen*, f. 1690, † 1774, gift med *Mette Christensdatter* fra *Holtegaard* i *Thy*, boede i *Øster Lyngdrup*; fra ham stammer den nuværende slægt paa *Rottrup*. Hans søn, »den rige *Jens Andersen* i *Lyngdrup*«, f. 1737, † 1803, gift med *Ane Larsdatter Krog* fra *Gandrupsgaard*, købte i 1794 *Holtegaard* af brigadér *Halling* paa *Dron-*



Ulstedes første
købmand, N. C. Griis

ninglund. Hans søn Lars Jensen, f. 1776, † 1847, gift med Karen Ottedatter fra Store Kjærsgaard, fik Holtegaard, og blandt hans børn er Jens Larsen, f. 1804, † 1882, som i 1855 købte Nør Rottrup af Hancke.

Esben slægten fra Sønder Rottrup stammer fra Peder Jensen, som i 1533 var Vitskøl klostres, senere kronens fæster. Hans søn *Esben Pedersen* døde i 1618, se Sdr. Rottrup. Vi kender datteren Johanne og sønnen Jens Esbensen; men Lars Esbensen i Ulsted og Jep Esbensen i Lunden var sikkert ogsaa hans børn.

Johanne Esbendsdatter var gift med Niels Lauridsen fra Hvolgaard i V. Hassing, og af deres børn blev flere bosat i Ulsted. Deres søn, Nør Peder Nielsen i Elgaard, f. 1636, † 1716, er fader til Jens Pedersen, der 1688 fæstede Vester Aslund, og fra ham stammer *den gamle Aslund slægt*. En anden søn, Esben, fik »Søren Hovs Gaard«, og en tredje, Niels Pedersen i Elgaard, er farfader til Esben Pedersen i Vester Mølle. Esben slægten er meget udbredt; den kendes fra Vester Mølle,

Skrold, Bildgaard i Ajstrup, Nørhaven i Ø. Hassing og mange andre steder. Den store *Nygaard slægt* fra Ø. Hassing hører herhen.

Lewi slægten. 1647 ægtede Anders Ottesen fra Vester Hassing, f. 1612, † 1697, Ane Madsdatter, enke efter Askild Jørgensen¹⁷⁾ i Sognefogedgaarden. Deres datter Johanne blev 1697 gift med *Christen Løvesen*¹⁸⁾ fra V. Hassing; det var deres sønner, Levi og Anders, som i 1732 overfaldt ladefogeden paa Vraa (se foran).

Anders Løvesen ægtede i 1734 Bodil, datter af Jens Simonsen i Krabbesbro; deres søn Levi Andersen, f. 1741, † 1809, blev i 1779 gift med Karen, datter af Mikkell Christensen og Dorthe Nielsdatter, og blandt hans børn var Anders, Christen og Dorthe Margrethe. Dorthe ægtede 29. september 1811 Niels Pedersen Stat, f. 1779, † 1836, søn af Peder Nielsen Stat i V. Hassing, f. 1739, † 1802, og Margrethe Christensdatter. Peders forældre var Niels Statlænder og Ane Nielsdatter. Niels Stats søn var den gamle sognefoged Christen Nielsen (Løwi Kræn), som var gift med Mette Marie Godtfreds-datter, datter af Godtfred Hansen Sommer paa Bredheden og Maren Kirstine Pedersdatter, f. 1782 i Vester Nejsig. Hendes fader, Peder Christensen, var fra Elsnab, moderen, Kirsten Nielsdatter, fra Nør Rottrup, søster til Ane Nielsdatter i Skrold (se N. Rottrup slægten).

Bastholm slægten stammer fra gaarden Bastholm i Vrejlev sogn, hvor stamfaderen Jens Christensen, f.

¹⁷⁾ Askild: Asker: Eske.

¹⁸⁾ I V. Hassing sogn boede i 1600erne en gammel selvejer-slægt, Løwe slægten; medlemmer af den boede i Gandrup, Søndergaard i Melholt og paa Overbygaard i Staa. Her hører Christen Løvesen nok hen.

1628, † 1707, gift med Gjertrud Pedersdatter, boede. Deres sønner Christen¹⁹⁾ og Niels Bastholm var forvaltere og senere herregaardsforpagtere. Niels' sønnesøn Isak Christensen Bastholm, f. 1782, † 1860, boede paa Mosbæk i Øster Brønderslev sogn, hvor han var gaardejer og sognefoged. Han havde været huslærer og var en meget oplyst mand. Hans sønnesøn Isak Christensen Bastholm, f. 1848, † 1908, boede i Pudborg i Albæk sogn, saa paa Karupgaard, men købte i 1902 Elsnab, som sønnen Christian Bastholm og senere dennes søn Jens Bastholm overtog (se »Slægten Bastholm« af C. Klitgaard, Vends. Aarb. 1932).

Thomsen slægten i Ulstedlund. Under Nør Rottrup slægterne er nævnet Thomas Lauridsen i Brødlandsgaarden, f. 1631, † 1694. Han blev 1664 gift med Maren Thomasdatter, f. 1642, † 1710, datter af Thomas Bertelsen i Øster Lyngdrup og Zidsel Rasmusdatter, og to af deres sønner Thomas og Bertel giftede sig til Øster Aslund og Gandrupgaard. Sidstnævntes søn, Thomas Bertelsen, f. 1704, † 1776, var ladefoged paa Lengsholm, en forpagtergaard under Vraa, og blev 1745 gift med Johanne Christensdatter, f. 1714, † 1798, datter af Christen Nielsen og Maren Christensdatter i Lengsholm Mølle.

Deres børn var Johanne, gift med Jens Jacobsen i Krabbesbro, Ane, gift med Peder Andersen (Pje Laaen) i Gandrupgaard og Bertel Thomsen, f. 1747, † 1833, der som faderen var skovfoged og fæster af gaarden i Ulstedlund. Han ægtede 1779 Margrethe Cathrine, f.

¹⁹⁾ Er farfader til den bekendte forfatter og kirkelige reformator *Christian Bastholm*, f. 1740, død 1819, hofpræst og kongelig konfessionarius.

Amtsraadsmedlem
N. Vadsholt



1759, † 1828, datter af Peder Munk paa Gravholt, og de fik en stor børneflokk. En datter Ane, f. 1789, † 1874, blev gift med Mads Christensen Vestergaard i byen; deres søn, Thomas Munk Madsen, f. 1818, var fader til Marie, f. 1849, † 1933, som var gift med sogneraadsformand Anders Peter Christensen («Peter Gravholt») af Mellem Nejsig slægten, f. 1844, † 1919.

Sønnen Thomas Bertelsen, f. 1796, † 1878, gift med Karen, datter af Niels Esbensen i Ulstedlund, fik hjemmet (se Hist. Samfunds aarbog 1952).

Mellem Nejsig slægten. Omkring 1700 var Søren Christensen fra Skovshoved ved Hals ladefoged paa Vraa; han er rimeligvis søn af Christen Jensen i Markusgaard. Han blev gift med Johanne Larsdatter, datter af Lars Madsen i Øster Nejsig (søn af Mads Jensen og Johanne Sørensdatter). Sønnen Christen Sørensen ægtede 1747 Kirsten Christensdatter af Ulsted Vestergaard, og deres søn igen, Christen Christensen, f. 1752,

blev 1788 gift med Maren Christensdatter fra Staa. Blandt deres børn var den bekendte Søren Nejsig, f. 1795, † 1878, som overtog hjemmet; tre af hans brødre fik ejendomme i Ulsted; det var *Lars Christensen* paa Sdr. Rottrup, f. 1798, † 1890, *Christen Christensen*, f. 1789, † 1858, som giftede sig til Gravholt (hans søn Anders P. Christensen, gift med Marie Thomasdatter, datter af Thomas Munk Madsen, boede i byen, se ovenfor), og — *Jens Christensen*, f. 1800, † 1883, som 1852 købte Elsnab. Hans søn, Jens Jensen Elsnab, overtog Elsnab, senere Hedegaard i Øster Hassing; han var fader til Niels Elsnab i Hedegaard og læge Chr. Elsnab i Aalborg.

Gingsholm slægten. Omkring 1770 fæstede Otto Pedersen, f. 1745, søn af Peder Ottosen i Try og Dorthe Knudsdatter, Vester Gingsholm ved Try; han var gift med Mariane Larsdatter, og deres søn Lars Ottosen, f. 1785, † 1832, gift med Johanne Marie Povlsdatter, fik gaarden efter dem. Deres sønner var Otto Larsen i Ulvgraven, f. 1822, Niels Chr. Larsen i Store Sønderlund, f. 1824, † 1905, og Jeppe Larsen, f. 1825, † 1911. Jeppe var gift med Ane Marie Engelbrechtsdatter fra Møgelmoose; de havde en stor børneflokk. En søn, Jakob Jeppesen overtog St. Sønderlund efter farbroderen; Lars Engelbrecht Jeppesen fik en gaard i Tranholm, og Anders Peter Jeppesen fik hjemmet. En datter, Else, blev gift med Godtfred, søn af sognefoged Christen Nielsen.

Munk slægten fra Gjettrup. Om de ældste led, se under Gjettrup. Palle Rasmussen i Ulstedlund, ridefoged paa Gjettrup, † 1688, var gift med Helvig Pedersdatter Munk, † o. 1694; de havde en søn, Palle Ras-

mussen Munk, f. 1681, † 1757, som 1709 ægtede Ane Jensdatter fra Klitgaard, f. 1689, † 1774, datter af Jens Andersen og Margrethe Jensdatter. Fra deres to børn stammer en stor slægt. Hedevig Cathrine Munk, f. 1711, † 1774, blev 1747 gift med Jens Sørensen, f. 1715, † 1774, søn af Søren Andersen Smed i Buxti (se Skoven slægten); deres efterkommere beboede gaarden i Ulstedlund til 1942. Hedevigs broder, Peder Rasmussen Munk, f. 1715, † 1774, blev gift med Ane, datter af Thomas Pedersen, fæster paa Gravholt, som Peder fik i fæste. Fra hans søn Thomas nedstammer Føltved-Elgaard Munkene og fra Christen Munk paa Gravholt en stor slægt, der findes i Ulsted og Hals sogne. En tredje søn, Engelbrecht Munk, blev gaardmand i Gaa-ser, hvor hans slægt findes.

Vindelborg slægten stammer fra Niels Lauridsen, kaldet »Holsten«, f. 1626, † 1694, søn af Lars Mikkelsen og Ane Larsdatter, og broder til Simon Holsten paa Klitgaard og Anders Lauridsen »vester i Gadehusene«. 1662 ægtede han Karen Sørensdatter, f. 1635, † 1710, datter af Søren Lauridsen i »Skoven« og Ane Lauridsdatter. Hun havde været gift med Gunde Lauridsen i Vindelborg, † 1661. Niels Holsten og Karen havde 5 sønner og datteren Gjertrud, som var gift med Løve Andersen i Melholt Søndergaard, derefter med Mads Jensen.

Søren Nielsen, f. 1664, † 1729, var gift med Maren, f. 1676, † 1735, datter af Lars Madsen i Ø. Nejsig; deres søn Niels Sørensen, f. 1704, † 1782, ægtede 1727 Maren Pedersdatter, datter af Nør Peder Nielsen i Elgaard (Esben slægten).

Sønnen Simon Nielsen, f. 1737, † 1808, var gift med Helle Marie Jeppesdatter; deres søn Jeppe Simonsen,

f. 1782, overtog faderens fæste og ægtede 11. november 1803 Else Cathrine Hansdatter fra »Skoven«.

Jeppes datter Helvig, f. 1806, blev o. 1836 gift med Søren Nielsen fra Vadum. Blandt hendes børn var Simon Peter Sørensen og Andreas Sørensen. Sidstnævntes søn, Christian J. Sørensen, var Vindelborgs sidste ejer af den gamle slægt.

Vadsholt slægten. Wolrat Bredstrup, f. 1772, † 1845, søn af sognepræst Andreas Bredstrup, Skibet ved Vejle, og Dorthea Marie Holm, var i mange aar forpagter af Gammel Hammelse. Han købte i 1843 Vadsholt, hvor sønnen H. H. Bredstrup var bestyrer og senere ejer. Hans Holm Bredstrup, f. 1. september 1817, † 8. april 1877, ægtede 1850 Helena Dorthea Lundbye, f. 1817, † 1857, datter af Jens Mogensen Lundbye og Barbara Rold paa Nørre Ravnstrup. 8. juni 1867 giftede han sig med Ida Kristine Illum, f. 1817, † 23. august 1899, enke efter hans svoger kancelliraad Peder Rold Lundbye († 1864), hun var datter af P. M. Illum paa Attrup.

Ved sit sidste ægteskab blev Bredstrup ejer af Nørre Ravnstrup, som sønnen J. C. Bredstrup fik, medens svigersønnen forvalter Georg Høst overtog Vadsholt. G. Høst, f. 1849, † 1919, gift 1874 med Marie Antoinette Bredstrup, f. 1851, † 1942, var søn af sognepræst i Hellevad-Ørum Georg Høst og Engelke Cathrine Wulfsberg. Deres søn Hans Georg Høst, gift med Mathilde Roesdal fra Øster Aslund, overtog hjemmet i 1909. H. H. Bredstrups yngre broder, Jacob Holm Bredstrup, ejer af Rane Ladegaard ved Ebeltoft, er fader til *Stig Wolrath Bredstrup*, som 1895—1929 var forstander paa Jonstrup statsseminarium.

Skoven slægterne. Omkring 1630 døde Niels Laursen i »Skoven«, og enken Ane Laursdatter, f. 1602, † 1692, datter af Lars Pedersen i Vadsholt og Dorthe Christensdatter, giftede sig med Søren Laursen, søn af Lars Jensen i Tobiasgaarden og Helle Sørensdatter. Af deres mange børn kender vi: Søren Sørensen i byen (gaard matr. 44), f. 1632, † 1710, Anders Sørensen Smed i Buxti, f. 1641, † 1717, hvis sønner var Søren Andersen Smed i Buxti og Lars Andersen Smed i Sdr. Rottrup. En datter af Søren Laursen, Karen, var gift med Niels Holsten i Vindelborg og Helle, gift med Just Askildsen fra sognefogedgaarden, f. 1632, † 1710, fik hjemmet.

Blandt Helles børn var Askild (Asker) Justesen, Søren Justesen i Plovhuset og Kirsten, gift 1709 med Peder Sørensen, der fik Skoven. Hans søn, Simon Pedersen, gift med Ane Kirstine Thøgersdatter fra Bolle skole, overtog hjemmet.

Den nyere Skoven slægt stammer fra *Thøger Jensen Møller*, f. 1731, † 1785, som var skoleholder i Bolle og sognedegn i Dronninglund; han kaldes »Vendsyssels første digter« paa grund af alle sine bryllups- og begravelsesdigte. Hans søn Jens Thøgersen, f. 1771, † 1845, var ogsaa lærer i Bolle og købte 1806 Bolle Vestergaard; og hans datter var, se foran, gift med Simon i Skoven.

Jens' ældste søn, Thøger Møller, fik Koldgaarden i Bolle, som efter ham hedder »Thøgersminde«, medens den yngste, Søren Møller, gift med Karen Nielsdatter fra Melholtsgaard, fik Vestergaard, hvor slægten stadig er. Søren og Karen er forældre til Niels Sørensen i Fladkjær, hvis søn Carl Møller i 1896 overtog Skoven efter Karens broder Jens Nielsen.

Hyllen-Broen slægten. 1584 og senere boede Peder Pedersen i Hyllen. Hans datter Johanne, f. 1597, † 1693,

var gift med Søren Jensen, og deres datter Johanne Sørensdatter, f. 1632, † 1706, ægtede Jens Tollesen, f. 1649, † 1724, søn af Thorluf Laursen i Søndergaard. Jens havde sammen med svogeren Jens Sørensen Hyllen i fæste. Zidsel Jensdatter var gift med Søren Svendsen, f. 1651, † 1736, søn af Svend Jørgensen i Lunden. Han havde først et sted i byen, men fæstede 1706 Hyllen, som hans svigersøn Jens Lauridsen, gift 1742 med Zidsel Sørensdatter, overtog. Af deres børn fik Jeppe Jensen 1790 Hyllen i fæste, Søren kom til Ellern i Staa, Karen blev gift med Niels Jensen i Melholtsgaard, Gyde med Søren Andersen i Staa og Maren med Peder Nielsen i Elgaard, derefter med sognefoged Povl Svendsen.

Jeppes søn Jens Jeppesen fik hjemmet, og broderen Jens Christian Jeppesen, f. 1800, † 1856, blev gift med Ane Kirstine Pedersdatter, f. 1801, † 1850, datter af Peder Andersen og Christiane Knudsdatter i Krabbesbro, som han overtog og 26. september 1826 købte til selveje. Blandt deres mange børn var Jeppe Jensen i Kølvring, Per Broen i »Bovet« og Lars Jensen i Ulstedlund.

Vester Mølle slægten. 1522 blev Mikkelt Mikkelsen i Langholt medlem af »Guds Legems Lav« i Aalborg. 1560 var sønnen Peder Mikkelsen fæster af gaarden, og omkring 1600 svigersønnen Bertil Nielsen, gift med Maren Pedersdatter.

Deres søn Thomas Bertelsen, f. o. 1605, † 1675, var gift med Zidsel Rasmusdatter og fik Øster Lyngdrup i fæste efter hendes fader Rasmus Nielsen.

Sønnen Jens Thomsen, f. 1644, † 1713, boede ogsaa i Lyngdrup og ægtede 1685 i Ulsted kirke Ane Andersdatter, datter af Anders Lauridsen i Vester Laden og Else Andersdatter. En søn af dem, Anders Jensen, f.

1687, † 1718, giftede sig med Maren, datter af Christen Thomsen og Gjoe Nielsdatter i Lyngdrup Vestergaard, som han fik i fæste. Hans sønnesøn Anders Jensen, f. 1759, † 1853, boede paa Mølholt i Hals sogn; hans søn Thomas Andersen, f. 1781, † 1848, blev gift med Kirsten, datter af Peder Ellern i Skrold, som de overtog. Deres børn var Kirsten, gift med Povl Esbensen i Vester Mølle, og Peder Thomsen (Pje Skrold), f. 1810, † 1891, som 1846 »byttede gaard« med sin svoger og kom til Vester Mølle. Hans kone Ane Boline Hansdatter, f. 1828, † 1905, var fra Østerled; deres børn var sogneraadsformand Thomas Pedersen i Vester Mølle og sognefoged Hans Pedersen i Vesterbroen.

Pugdahlslægten stammer fra gaarden Pugdal i Rær sogn i Thy. Jens Christensen Pugdal i Sennels havde en søn Povl Jensen Pugdahl, f. 1803, † 1864, der blev gift med Johanne, datter af Jens Fristrup i Nørgaard, som han i 1847 overtog. Povls og Johannes søn Lars Povlsen fik hjemmet og var gift med Maren Kirstine Larsdatter, datter af Lars Thomsen i Nørheden; hans brødre var Jens Povlsen i Hov, Anton Povlsen i Kaarregaarden i Ulsted (matr. 43) og Povl Pugdahl i Østerledgaard. Lars Povlsens datter Marie ægtede Søren Nørgaard Nielsen, og deres datter Grethe, gift med Johannes Andersen, bor nu i Nørgaard.

I aarbogen 1960, side 177, nævnes Jens Pedersen i Ulsted og Oluf Duus. Denne Jens Pedersen var næppe fra Ulsted i Kjær herred, men snarere fra gaarden Ulsted i Vestervig sogn. Oprørslederen Oluf Duus var formentlig af tylandsk storbondeslægt. Meddelt af hr. kantor Støvring-Nielsen, Aalborg.

LUDVIG DANIEL HASS, PRÆST I HALS OG NIBE

AF F. ELLE JENSEN

Ludvig Daniel Hass blev født 1808 i Ringsted. Forældrene sad i smaa Kaar, thi den Løn, Faderen fik som Toldbetjent, var ikke stor, saa hans Hustru for at støtte den hjemlige Økonomi oprettede og drev en lille Skole for mindreaarige i Byen; først da han 1816 blev forflyttet til København, bedredes Familiens Forhold. Dette havde atter tilfølg, at Sønnen, der ogsaa fra anden Side fik en Haandsrækning, nu kunde blive holdt til Bogen og blev optaget i Metropolitan-skolen, hvorfra han dimitteredes 1828¹).

Af hans Lærere i Skoletiden havde navnlig den lærde Magister Jacob Christian Lindberg haft Betydning for ham og fik det ikke mindre, da han begyndte at studere Teologi. Thi der kan ikke være Tvivl om, at det var ham, der saa afgjort stillede sig paa Grundtvigs Side i hans Kamp mod Rationalismen, og hvem Hass nærede en ubetinget Tillid til og Hengivenhed for, som nu blev hans aandelige Vejleder og førte ham ind i en Kreds af ligesindede unge Studiefæller, der ogsaa helhjertet tog Parti for Grundtvig og tilegnede sig hans kirkelige Anskuelser. 1832 tog han sin teologiske Embedseksamen, men vedblev stadig at staa Lindberg nær, og i det af ham udgivne »Nordisk Kirketidende«

skrev han flere Artikler, der var inspireret af den bitre kirkelige Strid i disse Aar (om Religionsfrihed, Udtrædelse af Statskirken, Sognebaandets Løsning, nyt Ritual, gudelige Forsamlinger), og hvori han som Redaktøren gav Udtryk for temmelig radikale Synspunkter²).

1835 blev Hass udnævnt til Sognepræst i Mjolden i det vestlige Sønderjylland. Sine Særmeninger opgav han dog ikke, fordi han kom i Embede, og at han begyndte at optræde som homøopatisk Læge, hvad der skaffede ham en Bøde paa 20 Rbd. for Kvaksalveri, skulde naturligvis ikke forhøje hans Anseelse hos hans konservative foresatte, heller ikke, at han stadig var de gudelige Forsamlingers Ven, og at han støttede Kristen Kold, den senere saa ansete Højskolemand, der da var Huslærer i Forballum, i hans Forsøg paa at undervise Børn uden at benytte den autoriserede Balles Lærebog.

1840 nedlagde han imidlertid sit Embede og rejste til København for der at forberede sig til med Støtte fra det dengang delvis grundtvigsk prægede »Dansk Missionsselskab« at drage ud som Missionær til Lilleasien. Det var væsentlig blandt de derboende ortodokse Grækere, han ønskede at virke, idet han mente, de vilde være tilgængelige for Grundtvigs Tanker, fordi deres Kirke i adskillige Henseender byggede paa oldkirkelige Traditioner³) — en besynderlig Plan, utvivlsomt næret ved den Begejstring, som den græske Frihedskrig mod Tyrkerne for faa Aar siden havde vakt for det hellenske Folk overalt i Europa — ogsaa i København, hvor selv Grundtvig tog Timer i det nygræske Sprog. Naturligvis maatte Hass nu ligeledes lægge sig efter det, men desuden studerede han Homøopati og skaffede sig kirurgiske Kundskaber ved Besøg

paa Frederiks Hospital, da det var hans Hensigt at praktisere i det fremmede. Samtidig tog han Del i det gudelige Forsamlingsliv i Hovedstaden, og det vakte nogen Opsigt, at en Jødinde, der var blevet vakt ved hans Forkyndelse, lod sig døbe.

1842 rejste saa Hass med sin Familie til Lilleasien og indrettede sig i Byen Budja i Nærheden af Smyrna. Som hans Tjener medfulgte Kristen Kold, der var blevet træt af Kampen med Myndighederne herhjemme, men Forholdet mellem dem kølnedes efterhaanden, da det gik op for Kold, at han kun skulde udføre husligt Arbejde for Hass, ligesom han, meget kritisk som han var, syntes at denne ikke tog sin Gerning alvorligt nok, men nærmest levede, som om han boede i en dansk Præstegaard, og at han holdt et større Hus, end det sømmede sig for en Missionær, der som Apostlene burde nøjes med, hvad man gav ham for hans Arbejde. Men heller ikke det fandt han fyldestgørende, thi vel stoderede Hass flittigt det græske Sprog, men ellers indskrænkede det sig dog mest til, at han holdt nogle Forsamlinger om Søndagen for danske Søfolk, og saa at han praktiserede som Doktor — noget der iøvrigt kun gav ham ringe Indtægt, da det især var Fattigfolk, der søgte ham.

Tilslidst skiltes de (1843), og Kold begyndte for sig selv som Bogbinder i Smyrna, til han 1847 kunde bekoste sin Hjemrejse. Adskillelsen var dog ikke noget egentligt Brud; det ses af, at Kold siden besøgte Hass, da han var blevet Præst i Hals⁴).

Men Kolds Bedømmelse af Hass' Arbejde var alligevel rigtig nok, for saa vidt som denne slet ikke var i Stand til at realisere sine højtflyvende Planer. Det indsaa man ogsaa hjemme, og Missionsselskabet indrog derfor den Understøttelse, han fik i den første Tid.

Overladt til sig selv maatte Hass tilsidst erkende sit Nederlag og give op, saa det var som en skuffet Mand, han 1847, samme Aar som Kold, vendte tilbage til Danmark.

Aaret efter blev han udnævnt til Sognepræst i Hals, men ogsaa her viste han sig i høj Grad som en Ener, der vilde gaa sine egne Veje, og der kom snart til at staa Gny om hans Navn. Han troede stadig fuldt og fast paa den homøopatiske Lægekunst⁵), som han udøvede uden Tilladelse, og han kom derfor hurtigt paa Kant med Øvrigheden⁶), som allerede 1848 rejste Sag mod ham for Kvaksalveri. En Ansøgning om, at han maatte behandle visse Sygdomme, da han havde hjulpet mange, som Læger ikke kunne kurere, blev der naturligvis intet Hensyn taget til, lige saa lidt som til hans Farsvar for Retten, hvori han hævdede, at egentlig var alle Mennesker Kvaksalvere, ogsaa Lægerne, da der ikke gaves ufejlbare Mediciner. Derfor var alle Lovforbud meningsløse, naar de ikke gjaldt skadelige Miksturer, men dem modarbejdede han selv; hans egne var der ingen Fare ved. Han tog ikke Patienter fra Lægerne, men de fik tit en daarlig Behandling af dem og paa Sygestuerne, og naar fattige Folk kom til ham, gav han dem Medicin uden at forlange noget af dem derfor. Retten afviste dog hans Indlæg og dømte ham 1849 til 6 × 5 Dages Vand og Brød, hvad dog ændredes til en Bøde paa 100 Rbd., som ved Højesteret nedsattes til 50.

Hass følte Dommen som en stor Uretfærdighed, og i Aalborg Stiftstidende protesterede han mod, at han paa Grund af Had, Misundelse og Bagvaskelse blev forhindret i at støtte sine lidende Medmennesker; nu maatte han imidlertid bede om, at man ikke henvendte sig til ham⁸).

Men i det lange Løb kunde han ikke lade være. Følgen blev 1855 en ny Proces, der skaffede ham en Dom paa 2 Maaneders simpelt Fængsel, af Højesteret ændret til 100 Rbd., og 1859 endnu en, som igen gav 2 Maaneder, denne Gang 1860 omsat til 500 Rbd. Mange havde dog stadig Tillid til ham, og 1855 blev der overrakt Kongen en Adresse med 1400 Underskrifter om Praksisret for ham, men baade det og et Andragende 1858 blev afslaaet, ligesom det naturligvis heller ikke hjalp noget, at han som Rigsdagsmand krævede Homøopatien legaliseret ved Oprettelse af et særligt Professorat og et særligt Hospital. Et sidste Forsøg paa at skaffe ham Praksisret blev gjort 1860, da et halvt Hundrede københavnske Borgere, deriblandt flere Grundtvigianere, androg om det, men Adressen fik samme Skæbne som sine Forgængere, skønt den af principielle Grunde blev støttet af 61 Medlemmer af Folketinget og 12 af Landstinget, deriblandt Mænd som Tscherning, Høgsbro, Termansen, Alberti og P. C. Zahle. Hverken Myndighederne eller den medicinske Sagkundskab vilde gaa ind paa hans Ideer.

Den Tilslutning, som disse trods alt fik hos mange, især jævne Mennesker, viser at han har haft et godt Greb paa at komme i Kontakt med Folk og gøre Indtryk paa dem, og det har ogsaa været den Egen-skab, der flere Gange skaffede ham Sæde i Rigsdagen. 1852—55 repræsenterede han Nørresundbykredsen og 1858—61 og 1864 Nibekredsen i Folketinget; 1863—65 var han Landstingsmand. Han sluttede sig nærmest til Bondevennerne og talte i Tinget mest den personlige og den kristelige Friheds Sag, men nogen særlig Indflydelse paa Lovgivningen kom han ikke til at udøve^{9 a)}.

Heller ikke som Præst var Hass helt almindelig^{9 b)}. Som Ven af de gudelige Forsamlinger var han ud-

prævet lavkirkelig, og Folkekirken betragtede han kun som en borgerlig Indretning, en Ramme om den egentlige Menighed indenfor, og han benægtede Statens Ret til at blande sig i Præstens aandelige Arbejde, lige saa lidt som den med ydre Midler maatte skride ind mod Sekter og vildfarende Rørelser, hvor vildfarende de saa var; de skulde kun bekæmpes med Ordets Vaaben. Som de fleste Præster af det første grundtvigske Præstekuld var han en afgjort Vækkelsesprædikant, og han lagde ikke Skjul paa, at det var i de vakte Lægmandskredse, han fandt de egentlige Kristne. Paa grundtvigsk Vis lagde han mere Vægt paa Oplivelsen end Oplæringen, og den halvrationalistiske Balles Lærebog brugte han ikke ved Konfirmationsundervisningen. Uden at tage Hensyn til andres Meninger brød han i det hele taget ind i de vante Forestillinger om, baade hvordan en Præst burde være i og udenfor Kirken, og hvad han kunde forlange af sine Sognebørn; derfor var det ogsaa, han efter Konference med Biskoppen indførte Kirketugt, saa han afviste Folk fra Nadveren, naar det gik op for ham, at de kun kom af gammel Vane, men ellers var ligegyldige eller ligefrem vantro, eller naar de levede et ubodfærdigt Liv. Men Følgen af alt dette blev, at han fik mange Uvenner, og Menighedens Medlemmer deltes i to skarpt adskilte Partier, for og imod ham.

At en Mand med saa udprægede Standpunkter som Hass heller ikke vilde taale, at hans foresatte greb ind i *hans* Præstegerning, naar han mente at have Ret, er ligetil. Deraf faar man et stærkt Indtryk i den Strid, der kom til at staa om de to Klarupdrenges Konfirmation.

Sidst i Februar 1851 henvendte to Gaardmænd fra Klarup sammen med Læreren sig til Hass og bad ham

konfirmere deres to Sønner, der havde faaet Plads i Sognet. I Efteraaret havde Pastor Tetens, Romdrup¹⁰⁾, ved en Eksamen nægtet at udskrive dem til Konfirmation, da de ikke kunde Bibelhistorie og Lærebog paa Remse; dog vilde han antage dem »paa Prøve«, eller de kunde søge en anden Præst. De havde saa gaaet tre Maaneder til Pastor Henneberg i N. Tranders¹¹⁾, men det blev Tetens fornærmet over og fik ham til at afvise dem med den Begrundelse, at de var for ringe begavet. Derefter var det saa, Fædrene kom til Hass, og han havde ingen Betænkeligheder, hverken ved trods den fremrykkede Tid at optage Drengene paa sit Hold eller ved, at de blev indskrevet i Hals Skole, ej heller mente han at forse sig mod Kancellipaabudet af 15. Juni 1842 om ikke at konfirmere Børn fra fremmede Sogne, som var skolepligtige dér og ikke et halvt Aar i Forvejen var fundet modne dertil. Thi den Prøve, Tetens havde afholdt, var jo ingen rigtig Eksamen, da Børnene ikke blev hørt i alle Fag og ikke fik nogen Hovedkarakter. Følgelig kunde der ikke være noget galt i, at de, naar de kom i en anden Skole, blev udskrevet dér og saa konfirmeret af ham.

Men da Konfirmationsdagen nærmede sig, greb Tetens ind og klagede til Biskop Fogtmann¹²⁾, som han anmodede om at forbyde Hass at foretage sig videre med disse Børn, der hørte til hans Pastorat. Han støttedes af Stiftsprovst Hald¹³⁾, der hævdede, at Hass havde overtraadt Loven, der krævede 3 Maaneders Præstegang, og heller ej respekteret Forordningen fra 1842. Det hjalp formentlig ikke at gøre Hass opmærksom herpaa, da han nok gerne vilde sætte sig ud over en juridisk Formel, men Sagen var farlig i sine Konsekvenser, Børnene fik paa den Maade næsten ingen Forberedelse, saa han fandt Tetens Klage berettiget.

Biskoppen fulgte sin Stiftsprovst, og Hass fik et Paa-læg om ikke at foretage Konfirmationen. For dette bøjede han sig, men det kom først lige ind til Konfirmationsdagen, og for nu ikke at beskæmme Forældrene, til hvem han ikke kunde faa sendt Bud, og som intetanende var rejst til Hals, stillede han Drengene op til Afhøring i Kirken med de andre Konfirmander, men uden at konfirmere dem. I sin Slutningstale udtalte han sin Beklagelse af dette, men Skylden laa i den sørgelige Sammenblanding af kristeligt og verdsligt, som fandt Sted ved denne Handling.

Naturligvis vakte dette stor Opsigt, og da nu ogsaa Fædrene klagede over Tetens til hans Biskop i Viborg, blev Følgen, at Sagen, efter at Præsten havde haft Ordet, indankedes for Ministeriet. I Mellemtiden havde Hass af Biskop Fogtmann, som var ret frisindet, faaet Løfte om, at han vilde anbefale en Ansøgning om, at han senere maatte konfirmere de to Drenge, og Hass indsendte derfor en saadan. Men da det trak i Langdrag med Svaret, tabte han tilsidst Taalmodigheden og foretog Handlingen paa egen Haand i Hals Kirke den 24. August, ligesom han nu udfærdigede Skudsmaalsbøger for dem.

Indholdet var ikke helt almindeligt. Det hedder heri om dem, at de efter en ulovlig og ugyldig Eksamen blev udskrevet paa Prøve og saa gik til Præst hos Pastor Henneberg i to Maaneder, for siden, da han ikke vovede at konfirmere dem paa Grund af »vedkommende Sognepræsts« Indsigelse, at komme til Hals, fra hvis Skole de blev udskrevet med Karakteren »meget godt«. Der var saaledes efter de gældende Anordninger intet i Vejen for deres Konfirmation, der imidlertid blev udsat som Følge af den derimod rejste Indsigelse, som imidlertid var ugrundet og ikke fik Medhold fra

nogen Side. Derfor havde han (Hass) tilladt dem at bekræfte deres Daabspagt i Kirken den 24. August 1851 og med deres Familier at gaa til Alters ved denne Lejlighed.

Først den 13. November kom der Svar fra Ministeriet, der resolverede, at det var Tetens, som havde Ret, og at Hass skulde have en Reprimande for sin Optræden ved Foraarskonfirmationen, idet han havde gjort sig skyldig i et grovt Brud paa den kirkelige Orden og paa den Agtelse og Underkastelse, han var sine foresatte skyldig. Samtidig erklærede det, at han ikke maatte konfirmere de to Drengene ekstraordinært, og det udbad sig Besked om, hvorvidt han muligvis skulde have gjort det. At det allerede var sket, var altsaa endnu ikke kommet til Ministeriets Kundskab.

Men Hass vilde aldeles ikke modtage nogen Reprimande. Statskirken blev ophævet ved Grundloven og dermed Statens Ret til at raade over de kirkelige Handlinger, saa han agtede ikke at spørge nogen Kultusminister om Lov til at tage hvem han vilde af voksne og Børn til Alters, bare de var rigtigt udskrevet af Skolen, hvad de sidste var i det omhandlede Tilfælde. Og naar man bebrejdede ham manglende kirkelig Takt, syntes han, dette var lidet passende, eftersom den kom fra en Institution, hvis Leder, Ministeren, ifølge Loven godt kunde være baade Baptist, Jøde eller Hedning (Svar den 1. December 1851).

Dette Svar skulde ikke stemme Ministeriet blidere overfor Hass, og da det nu ogsaa fra Tetens fik Meddelelser om Drengens Konfirmation, blev Følgen, at det den 29. Januar 1852 gennem den nye Biskop, Bindeshøll¹⁴⁾, gav ham Valget mellem at bøde 100 Rbd. til fattige Præsteenker i Stiftet eller en Provsteretssag. Hass valgte Provsteretten.

En saadan blev derefter nedsat i Nørresundby med Pastor Balslev, Hammer¹⁵), efter hans Forflyttelse 1854 Pastor Møller, Sulsted¹⁶), og Herredsfoged Meining¹⁷) som Dommere, mens Kancelliraaderne Ostenfeldt og Møller, Aalborg¹⁸), blev henholdsvis Aktor og Defensor (den 16. April 1852). Foreløbig søgte den ved Afhøringer ved Fleskum Herreds Politiret at faa Klaring over, hvordan det egentlig forholdt sig med den omtalte Eksamen, men det kom der ikke videre ud af, da hver Part holdt paa sit¹⁹).

Men snart fik den nyt Stof at arbejde med. Dateret den 22. Februar 1852 var der nemlig til Biskoppen indgivet en Klage af 31 Mænd i Hals over Hass' hele Opførsel. Det hedder i den, at det siden hans Komme har været en tung Tid for Bekendere af den bestaaende Kirke, men nu kan de ikke tie længere, da Kirken er blevet et tomt Hus undtagen for Baptister og dem, han kalder »omvendte«, som tit samles i Skolen eller Husene for at høre hans Forelæsninger. Derimod betragter han »os« som Hedninger og siger det aabent paa Gaden, skønt »vi« tror at tilhøre den lutherske Kirke og vil vedblive at bekende »os« til den Religion, »vi« har lært. Underskriverne forlanger derfor en retslig Undersøgelse, de ser ingen anden Udvej, thi de ønsker en Præst, der samler og ikke splitter den Kirke, der har bestaaet i Aarhundreder. Hass holder uopbyggelige Taler baade i Kirken og i Krohuse, han bruger ikke de autoriserede Lærebøger, han har ladet tre dø uberettiget, og han har afvist en frugtsommelig Pige fra Nadveren og jaget hende bort fra Gudstjenesten, saa Følgen var, hun vilde hænge sig.

Dette saavel tidstypisk som folkepsykologisk interessante Aktstykke, der noksom vidner om Splittelsen i Menigheden, var sikkert med Vilje indsendt paa den

Tid, da Hass' Vogn syntes at hælde. Det efterfulgtes et halvt Aar efter (den 15. August) af et nyt fra Proprietæerne Frost, Klitgaard, og Brødrene Ammitzbøl, Gettrup, der skønt boende i Ulsted alligevel følte sig berettiget til at tale paa Hals' Vegne og nu ogsaa angreb Hass voldsomt. Det var, skrev de, en Borgerpligt for dem at udtale deres dybe Bekymring for hele den oplyste og for det almindelige Vel interesserede Del af Vælgerne i Anledning af, at Hass var blevet Rigsdagsmand. Han kunde ikke havde deres Tillid og Agtelse, da han ikke respekterede den bestaaende Lære, men bragte den i Foragt, jævnfør Klagen over og Provsteretten mod ham. Han lod syge død uden Berettelse, han satte Præstegaardens Avling ud af Drift, bortsolgte Engens Afgrøde og bortlejede Marken. Desuden gjorde de opmærksom paa, at han, skønt han var idømt Vand- og Brødstraf derfor, vedblev med sit Kvaksalveri paa Trods af sit givne Æresord.

Disse Ankeposter blev nu ogsaa henvist til Provsteretten, men da Ministeriet billigede, at Sagen maatte hvile i Vinteren 1852—53, mens Hass var paa Rigsdagen, blev den først genoptaget i sidste Halvdel af 1853. Hass indleverede da et Indlæg, hvori han skarpt afviste Proprietæerne, som ikke hørte til hans Sogn og ikke derfor kunde tale paa dets Vegne; det skyldtes bare deres uhyre Forbitrelse over, at han var blevet valgt. Med Hensyn til Klagerne indrømmede han at have udøvet Kirketugt med Afvisning fra Nadveren, men det skyldtes »den forskrækkelige Vankundighed og græsselige Fordærvelse, der som bekendt finder Sted i Vendsyssel vistnok fremfor de fleste Steder i Landet«; her ansaas det næsten for en Skam, om en Pige paa 20 Aar ikke havde et eller to uægte Børn! Pigen, som søgte at hænge sig, havde siden takket ham. Andre af

de paaklagede Forhold var forlængst ordnet, og Balles Lærebog fandtes baade i Skole og Kirke, men om han brugte den, kom ikke Klagerne ved.

For Provsteretten forklarede han yderligere, at han kun havde vist Pigen bort fra Alterbordet, ikke fra Kirken, hvad hun havde misforstaaet, og at det skete før Gudstjenesten; hun selv fortalte, at det var af Kærestesorg, hun havde villet aflive sig. Hass havde bagefter haft en Samtale med hende, og han tog hende senere til Alters. Nogle Mænd vilde have hende til at klage, men det afslog hun.

Og saa var der en gammel Kone, der ikke blev berettet. Han syntes ikke, hun var beredt, og da hun ogsaa var uklar, saa han ikke kunde tale med hende, opsatte han dette til næste Dag. Om Eftermiddagen fik hun Besøg af den forrige Præst i Hals, Pastor Nielsen, nu i Sindal²⁰), der talte beroligende og trøstende til hende, og som bagefter sagde til Hass, at han syntes, han godt kunde tage hende til Alters, da en Præst ikke bør opkaste sig til Dommer i de Ting. Det skete dog ikke, da Konen døde om Aftenen.

Dommen faldt først den 23. Januar 1855. Naar det trak saa længe ud, inden det skete, har Grunden utvivlsomt været dels Hass' Fraværelse om Vinteren paa Rigsdagen, dels at den nye Dommer, Pastor Møller, skulde have Tid til at sætte sig ind i de foreliggende Aktstykker. I November 1854 samlede dog Aktor de forskellige Ankeposter i et Indlæg, hvis Konklusion var en Paastand om, at Hass skulde betale 500 Rbd. til de fattige Præsteenker foruden at paatage sig Sagens Omkostninger, ligesom han under en Dagmulkt forpligtedes til at udfærdige nye Skudsmaalsbøger. Defensor krævede derimod en Maanedstid senere, at han blev fri-fundet, da det kun var formelle Fejl, han havde be-

gaaet, og han desuden allerede var blevet irettesat for dem af Myndighederne.

Ogsaa Hass lod høre fra sig i et sidste Indlæg: Han forlangte Frifindelse, da han ikke havde handlet ulovligt. Men Stiftsprovst Hald havde derimod syltet hans Andragende om Konfirmation af Drengene, og Tetens havde forfulgt ham. Han erklærede, at en Præst ikke var bundet til det statslige, kun til det kirkelige i sin Gerning, og at han gerne vilde bibringe de statskirkelige Love, der nu kun bestaar af Naade, efter at vi har faaet en Folkekirke, Dødsstødet. Skudsmaalsbøgerne mente han ikke burde omskrives, de var gode nok og viste netop, hvilke Overgreb Tetens havde begaaet. Ligeledes forsvarede han sin Kirketugt, som Biskop Fogtmann havde billiget, men der var jo altid nogle, som den vilde støde.

Dommen kendte Hass skyldig i Konfirmationssagen, ligesom den paatalte hans manglende kirkelige Takt, usømmelige Tone og respektstridige Opførsel overfor sine foresatte, og den takserede hans Forseelse i saa Henseende til en Bøde paa 100 Rbd., der skulde tilfalde Stiftets Præsteenker, desuden Sagens Omkostninger. Ligeledes paalagde den ham under Dagmulkter paa 1 Rbd. at udstede nye Skudsmaalsbøger til de to Drenge i Stedet for de af ham tidligere udfærdigede²¹). Derimod tog Retten intet Hensyn til de 31 Menighedsmedlemmers eller de 3 Proprietærers Klager over hans Vandel og præstelige Gerning, da den enten mente, der her ikke kunde bebrejdes Hass noget, eller at der i alt Fald forelaa undskyldende Momenter, saa der ikke var nogen Grund til at skride ind mod ham.

Hass' Kamp for saavel sin egen som for Lægfolkets kirkelige Frihed vakte megen Opsigt, især i grundtvigske Kredse. Selv skrev han om den i »Dansk Kirke-

tidende«, og det har jo nok været med den som Kilde, at det engelske Blad »Morning Cronicle« samme Aar (1852) kunde fortælle sine Læsere om, hvordan i Danmark Religionsfrihed og de gamle statskirkelige Former var tørnet sammen²²).

Hass selv erklærede, at han helst vilde have undgaaet denne Strid, da han syntes, han var blevet udsat baade for Miskendelse og ubillig Mistanke, og en Tid omgikkes han med Tanken om i Protest at nedlægge sit Embede. Det opgav han dog, men da han ikke længere var saa glad for Forholdene i sit Sogn, begyndte han i Stedet at se sig om efter et andet Kald, og da Myndighederne, trods alt hvad de ellers havde at udsætte paa ham, kun kunde anerkende hans Nidkærhed og Uselvishhed, var der fra deres Side intet i Vejen, da han 1858 søgte Stillingen som Sognepræst for Nibe og Vokslev. At han 1855 ikke lod sig genopstille som Folketingskandidat, er formodentlig ogsaa et Udslag af den Depression, han i denne Periode var inde under.

Naturligvis holdt Hass ogsaa i Nibe fast ved sine særprægede Anskuelser, som de allerfleste af hans Embedsbrødre slet ikke forstod, og det var derfor ikke sært, at man fra den Kant modtog ham og fulgte hans Færd med Mistænksomhed. Saaledes blev der allerede ved Landemodet i Viborg ymtet om, at han ved Daaben ikke skulde følge Ritualet, og at han forlangte, at baade Forældre og Faddere skulde være bekendende Kristne. Paa Provst Deichmanns Forespørgsel svarede han imidlertid, at han ikke døbte hverken »Tyrkers, Baptisters eller Mormoners« Børn, men han gav sig ikke af med at grade Forældrenes Tro, og han vilde ikke afvise et Barn, selv om den ene af dem var vantro. Han benyttede det almindelige Ritual, men for at faa mere Liv i de gamle Former læste han det ikke op, og des-

uden holdt han en Tale til Fadderne. Der skete derefter — naturligvis — ikke videre i Sagen, ligesom der intet kom ud af en Klage over hans Udførelse af Konfirmationen; det viste sig nemlig, at den var uden Grund.

Hass' nye Biskop, Laub i Viborg²³), var ham i det hele venligt sindet, og da en Præst indberettede, at han tog sig Friheder, som Alterbogen ikke tillod, svarede Laub derpaa, at han haabede, alt vilde ordne sig, men at han helst saa, at der intet blev foretaget, da Hass for Tiden var i Rigsdagen; ellers vilde det bare hedde, at han blev overfaldet, inden han endnu var kommet i Gang i Nibe. Hvad der klagedes over var, at han ved Brudevielse udelod Spørgsmaalet, om Parret havde be-
raadt sig med deres Familie, eftersom Ægteskabet var en frivillig Sag, at han ved Begravelse af en Mand, der var druknet, havde sagt, at om nogen mente, det var Skæbnens Tilskikkelse, vilde han, om han kunde bruge et plat Udtryk, sige: »Fanden i Vold med den«, at han forlangte Lægeattest for at forrette Hjemmedaab, som han ligesom Hjemmererettelse foretog uden at være iført Ornat, og at han kun vilde døbe Børn i Kirken en Hverdag efter forudgaaende Gudstjeneste. Antagelig har disse Ankeposter været rigtige, da Iagttagelsen af de ydre Former, naar de ikke kunde tjene Livet, aldrig var Hass' Sag. Hvad der iøvrigt skete i Sagen, er ukendt²⁴).

1865 var Laub paa Visitats i Nibe. Om Hass' Prædiken skrev han bagefter i sine Optegnelser, at han talte om Aandens Vidnesbyrd for Verden og for de troende, og at det overhovedet er ham magtpaaliggende at fremhæve den Adskillelse, som derved fremkommer. Han forkyn-
der den rene, nøgne Sandhed skarpt og bestemt, men det venligt indbydende og fremhjælpende kommer næppe saa stærkt til Orde.

Om hans Forhold til Menigheden og hans Indvirkning paa den er det ikke let at dømme, da han ofte og i lang Tid lever adskilt fra den. Kirkebøgerne var i det hele i Orden; dog maatte Biskoppen gøre ham opmærksom paa, at han ikke havde ført de Af- og Tilgangslisters, som de dengang ogsaa indeholdt, for Vokslev Sogn siden 1861, og at der ligeledes var nogle Mangler ved Kaldsbogen²⁵).

I Nibe indstillede Hass sin Lægevirksomhed, skønt han ikke derfor opgav sin Tro paa Homøopatien. Han maatte jo ogsaa kunne indse, at han ikke kunde fortsætte, da Højesteret som allerede tidligere nævnt 1860 idømte ham en stor Bøde, denne Gang paa 500 Rdl. Provsten²⁶) spurgte i den Anledning Laub, hvorledes dette vilde influere paa hans Præstestilling, da det nok var Meningen, at Beløbet skulde inddrives hos ham. Biskoppen svarede imidlertid, at Straffen ikke var vanærende, og da han var en baade nidkær og sædelig Mand, skulde der intet foretages mod ham; kun burde Ministeriet give ham sin Misbilligelse til Kende og minde ham om at leve saadan, at han bevarede sin Menigheds Tillid.

Overfor Laub forsvarede Hass sig ved at erklære, at hvad han havde gjort, ikke kunde stride mod Guds Lov, saa han forstod ikke, det var forbudt i en kristelig Stat. Han havde nok Lov til at tale med Mennesker, der var i Sjælenød, men det var kun en halv Hjælp, naar de ogsaa fejlede noget legemligt, og han vilde nødig henvise dem til »en af disse aandløse, ad Sjælenød i Almindelighed grinende Læger.«

Naar Biskop Laub i sine Visitatsoptegnelser omtaler Hass' hyppige Fraværelser fra Embedet, sigter han naturligvis dermed især til hans Ophold i København under Rigsdagssamlingerne, der nødvendiggjorde, at

han maatte have Kapellan. Da han 1865 forlod Lands-tinget, var det hans Mening helt at samle sig om sin Præstegerning, men det viste sig nu, at han ikke var i Besiddelse af saa mange Kræfter, som han troede, og som han før havde haft, saa han ikke var i Stand til at udrette det, han selv ønskede, og Følgen var, at Tanken om Forflyttelse — denne Gang til et mindre besværligt Kald — atter meldte sig hos ham. Biskop Laub stillede sig forstaaende heroverfor og støttede med sin Anbefaling hans Ansøgninger til Ministeriet. Men i det saa man anderledes paa det, maaske mente man, han havde været for faa Aar i Nibe, saa det lykkedes ham ikke at blive befordret. Derimod fik han en Kapellan som Medhjælper, men denne Ordning syntes han i Længden ikke om, og 1869 søgte han da sin Afsked, som han fik med 30 Tdr. Rug, 60 Tdr. Byg, 60 Tdr. Havre og 150 og 300 Rdl., henholdsvis fra Embedet og fra Staten i Pension. Ganske vist stillede han sig 1872 som Folketingskandidat i sin tidligere Kreds, Nørresundby, dog uden at opnaa Valg, men ellers tilbragte han sine sidste Aar som Privatmand i København, hvor han døde 1881.

Hass var ikke nogen egentlig betydelig Mand, men at han var en varmhjertet og handlekraftig Natur, kan ingen nægte. Man kan med Rette sige om ham, at han baade var ensporet i sine Meninger og ensidig i sine Domme om dem, der tænkte anderledes, dertil vanskelig at samarbejde med, fordi han gik sine egne Veje og havde vanskeligt ved at underordne sig under andre — deraf hans stejle Holdning i Konfirmations-sagen og hans forbitrede Kamp med de medicinske Autoriteter. Men paa den anden Side holdt han altid, saadan som han forstod det, Idealets Fane højt, saa man aldrig var i Tvivl om, hvor man havde ham, og

om hans Uegennyttighed og hans Beredvillighed til personlige Ofre for, hvad han havde givet sit Hjerte kan der kun være een Mening. At hans voldsomme Polemik maatte skaffe ham mange Modstandere, er klart, men den Overbevisning, hvormed han forsvarede sine Anskuelser, vandt ham ogsaa Venner. Den homøopatiske Lægebog, han udgav, blev optrykt i flere Oplag²⁹⁾, og man har Lov til at tro, at han med sine stærke Udtryk, baade i de Taler, han holdt, og de Artikler, han skrev i forskellige Blade og Tidsskrifter — selv udgav han 1851-52 et »Søndagsblad til Oplysning og Opbyggelse« — og hvori han navnlig kæmpede for den personlige Frihed i alle aandelige Spørgsmaal (Frihed for Loke saavel som for Thor) har været med til at vække Forstaaelsen derfor i en Tid, der ellers mest hyldede Autoriteten. Og maaske er det derved, han har udrettet mest.

Noter og Henvisninger.

¹⁾ Ribe Bispeark.: Vitaprot. 1835. ²⁾ Erslev: Forfatterleksikon I, S. 581 f, Supplementbind I, S. 715. ³⁾ H. Begtrup: Det Danske Folks Hist. i 19. Aarh., III, S. 257 ff. ⁴⁾ H. Holm: Kr. Kolds Dagbog fra Smyrnarejsen (1944). ⁵⁾ En Helbredelsesmetode, stammende fra den tyske Læge Samuel Hahnemann († 1843). Princippet i den er, at Patienten skal benytte de Lægemidler, der paa den sunde fremkalder lignende Symptomer, som Sygdommen gør det, og indtage dem i smaa Portioner. ⁶⁾ Fra Himemrl. og Kær Herred III, S. 259 ff. ⁷⁾ Kær Herreds Arkiv: Dokum. t. Justitsprot. 1849. ^{9a)} Det maa dog anføres, at et Forslag af ham kom til at give Anledning til en Lov, der 1855 gav Privatundervisningen bedre Kaar (Th. Larsen: En Gennembrudstid II, S. 91). Om hans Deltagelse i den kirkepolitiske Forhandling, se Glædemark: Kirkeforfatningsspørgsmaalet i Danmark, Henvisningerne S. 602. ^{9b)} Til det følgende hovedsagelig Dokum. til Provsteretssagen mod Pastor Hass 1852-55 (Aalborg og Kær Herreds Provsti). ¹⁰⁾ Henrik Wederkinck Tetens (1849--73.

- ¹¹⁾ Niels P. Henneberg (1845—58). ¹²⁾ Dr. theol. Nic. Fogtmann (1830—51). ¹³⁾ P. T. Hald, Stiftsprovst 1833—56. Konservativ, selskabelig Præstetype, 1838 og 1840 kongevalgt Medlem af Stænderfors. Medforfatter af »Stændervisen«.
- ¹⁴⁾ C. W. Bindsbøll (1852—56). ¹⁵⁾ Rasmus Vilh. Balslev (1481—54). ¹⁶⁾ Henrik C. Hegelund Møller (1851—63).
- ¹⁷⁾ Carl Didr. Meining, Herredsfoged f. Kær Herred 1852—70.
- ¹⁸⁾ Hospitalsforst. Niels Ostenfeldt, Medl. af grundlovgivende Rigsforsamling († 1875). Jørgen Larsen Møller († 1859).
- ¹⁹⁾ Dok. til Fleskum Herreds Politiprot. 1582. ²⁰⁾ Niels Nielsen, Hals 1842—48, Sindal 1848—61. ²¹⁾ At der blev sluttet et Forlig er altsaa urigtigt, se D. biograf. Leksikon (ved Kornerup), IX, S. 416. ²²⁾ Dansk Kirketid. 17. Maj 1852.
- ²³⁾ Otto H. Laub (1854—78). ²⁴⁾ Viborg Bispeark.: Journalsager. ²⁵⁾ Fra Himmerl. og Kær Herred, 1946, S. 111.
- ²⁶⁾ Rasmus Severin Deichmann, Ferslev (1838—69), Provst 1850. ²⁷⁾ Fra Himmerl. og Kær Herred, 1918, S. 271.

FOULUM SKOLES HISTORIE

VED JACOB REGNAR

I tiden før 1910 var Foulum sogn et af de steder, hvorom man kunne sige, at det lå langt ude. Der var langt til en by, og lyngen bredte sig over store arealer, så det regnedes for et fattigt sogn, hvor gårde og huse ikke ragede højt op i landskabet. Blæsten stod ind fra Limfjorden, og der var ikke noget til at møde den, da der ikke var hegn eller plantager. Afgrøderne var fattige, da jorden manglede kalk.

Ullits var hovedsognet og Foulum kun et fattigt annekssogn. Derfor var Ullits også foran, hvad skolevæsenet angår. Der nævnes, at degnen *Søren Andersen Storm* døde ca. 1739, og samme år den 20. juni kaldtes *Jacob Mathson* til degn i Ullits og Foulum. Han har altså betjent begge kirker og vel givet de store børn — også i Foulum sogn — nogen undervisning i katekismus. Der har ikke været løbedegn eller lignende, men 1794 er der en visitatsbemærkning af biskoppen, der skriver: »Gud selv give håb til forbedring af skolevæsenet og lykke til længe forønsket indretning i Foulum sogn.« 1798 skriver biskoppen efter en visitats: »I Foulum sogn, hvor endnu i dette år intet var gjort, lovede de tilstedeværende, at vist i dette år skulle den for længe siden ønskede forandring ske.«

Men der skulle gå både vinter og vår og endnu længere tid, inden der virkelig skete noget. Dog skriver bispem i 1800: »I Foulum var de sidste to vintre til sand fornyelse holdt god skole for et betydeligt antal børn.« Hvem der holdt denne skole, nævnes ikke, men det har sikkert været degnen i Ullits.

Folketællingen fra 1787 fortæller, at sognet havde 115 personer. Ingen skoleholder var der på dette tidspunkt. I 1801 var der stadig ingen skoleholder, men befolkningen var steget til 123 personer. Den næste tælling fandt sted 1834, og da er der et skolehus og en gift skolelærer, *Peder Jacobsen*, der var 40 år. Hans kone hed *Ane Cathrine Jensdatter* og var 33 år, og de havde 5 børn. Sognet havde ialt 146 personer.

Skoleloven af 1814 påbød, at der skulle rejses skoler i alle sogne i landet, men vi ved godt, at det kan tage lang tid, inden en så omfattende lov kunne gennemføres, og mange steder trak man det ud. Folk var ikke ivrige efter at få børnene fra arbejdet og komme til at lønne en lærer. Derfor mødte de første skolelærere på landet ofte stor modstand, og Foulum lå ikke tilbage i den retning. Den nye lærer fik nok at slås med.

Vi er så heldige, at *Peder Jacobsen* på sine gamle dage har noteret adskillige ting ned om sin gerning i Foulum. Hans fader hed *Jacob Pedersen* og boede i Eskær ved Thise i Salling. Han måtte rømme ud af landet, da han skød et af herremandens dyr, og moderen måtte ernære sig ved væveri. Hun var svag, og »lidet og til sidst intet kunne min moder forhjælpe mig, thi hun blev mere og mere svag, og førend jeg blev confirmeret, kaldte Gud hende til sig. Nu var jeg ene og forladt, men Gud havde ikke forladt mig. Til ham opsendte jeg mine vemodige sukke og bønner. Hvor jeg så gode bøger, var jeg beskæftiget med at læse, og når

lejlighed gaves, skrev jeg dels bogstaver og sammen-skrift. Adskillige sange, dels arier og viser, lærte jeg, og kunne jeg høre, hvor sang eller musik var, da var det min største glæde og fornøjelse.«

Han gik ikke i skole efter sit tiende år, men blev dog så dygtig, at sognepræsten fik ham ind som lærer ved en biskole, og der klarede han sig så godt, at hans børn var bedre end hovedskolens. Efter en lang militærtjeneste fremstillede han sig for amtsprovsten, der gerne ville hjælpe ham, da han havde gode papirer, og »i 1820 i Jesu navn kunne jeg så begynde den 1. november i Foulum.«

Men da var der endnu ikke nogen skole, så Peder Jacobsen måtte begynde som skoleholder rundt på gårdene, og det var ikke lige let og behageligt for ham. »Det tildrog sig, at jeg kom på en gård og skulle undervise børnene, men manden mødte mig og børnene med ubehageligheder, med hårde ord og grovheder og tilføjede, at jeg skulle ufortøvet pakke mig bort med mine knægte, som jeg og øjeblikkelig gjorde. Børnene til-sagde jeg at gå hjem, og jeg begav mig til præsten for at berette, hvad som var sket. Præsten, der var en godmodig mand, talte det af med ham, som havde gjort modstand, og nogle dage efter begyndte jeg igen min embedsgering på samme sted.«

Fem år senere kom det til beboernes kundskab, at skoleholderen tænkte på at gifte sig, og da rottede de sig sammen og ville forvise ham fra sognet, men de fik andet at føle. Skoledirektionen udtalte sig til Cancelliet (ministeriet) om lærerens duelighed, og endelig i 1827 blev han fast ansat, og det pålagdes kommunen at bygge skole hurtigst muligt.

Peder Jacobsen var blevet gift et års tid før, men måtte tage bolig i et hus uden for sognet og hver dag

vandre den lange vej til skolegerningen i Foulum. Skolehuset blev bygget 1827, den første skole, der lå, hvor den gamle skole endnu ligger nede ved »Kårren« (et svensk ord, der betyder: et vandfyldt sted). Dernede lå dengang også alle gårdene. Skolehuset var tarveligt og kostede kun 94 rigsdaler. Bygningen var egentlig uegnet til beboelse. Væggene var klinet op af ler og faldt sammen den første nat. Skolestuens gulv var af små og større kampesten som i en kostald. Huset var lagt på den bare jord, og i forstuen var kun jord, intet gulv. I vinterens hårdhed og kulde blev det nødvendigt at indkvartere skolelærerens familie ude i byen, men da han beder om at få bygget to fag til, får han blankt nej.

Da sker det usædvanlige, at selve amtmanden fra Aalborg indfinder sig for at se på forholdene, og nu fik sognefolkene en skræk i livet, så der blev lovet læreren den lovmæssige jord, det dobbelt brændsel og en bedre bolig. Men der var stadig modstand, selv om amtmanden havde givet ordre. Folk skulle komme med mursten og tømmer, og en mand underkøbte mureren, men Jacobsen stod i stadig forbindelse med skoledirektionen og klagede dertil. Flere måtte gøre 5 rejser til retten i Hobro og betale sagens omkostninger med 20 rigsdaler, ja, ophavsmanden måtte yderligere give en bøde på 4 rigsdaler.

Vinduer og døre var lavet i Løgstør og opbevarede på våbenhusloftet, til denne retssag havde ende, og skolen kunne bygges. I 1847 stod bygningen færdig og havde kostet 560 rigsdaler — 6 gange så meget som den første skole, der nu blev anvendt som lade.

Det er morsomt at se, hvordan sogneforstanderskabet holder møde om de mindste småting: brønden var ikke god nok, og de samledes i den anledning og bestemmer langt om længe, at det billigste er at lægge en



Foulum gl. skole. Bygget 1847.

træramme ned i bunden af brønden og grave denne lidt dybere: En anden gang er det bagerovnen, det er galt med. Brandsynet vil ikke godkende dens anbringelse i huset, og de beslutter, at de må bygge en ovn ude i haven, et stykke fra de andre bygninger.

Læreren var kirkesanger og skulle have offer, men også her vistes der megen modvilje, så Jacobsen søger amtet, der laver en liste over offerets størrelse. Mærkeligt nok var offeret lige stort for alle, enten det var tjenestefolk eller gårdmænd og husmænd, nemlig 2 rigsdaler i højtidsoffer. Da amtet igen holder med læreren, holder modstanden mod skolen op, og tilstandene bliver mere tålelige. Den gamle skolelærer kom kun til at bebo den nye skole i fire år, idet han i 1851 flyttedes til det større embede i Vilsted ved Løgstør, hvor han døde 1877 og blev begravet på Vindblæs kirkegård, 83 år gammel.

I 1929 traf jeg en kone i Foulum, der havde gået i skole hos Peder Jacobsen, og hun beskrev ham som en

dygtig og flink, en agtværdig og afholdt mand, der kaldtes »Pi Skuelholler«. Den samme oplysning havde en mand givet mig året før. Skoleinspektør Samuel Aagaard, Møllevangsskolen, Århus, har Jacobsen til oldefar.

Ovenstående stemmer overens med de årlige indberetninger angående almueskolevæsenet på landet. Den siger endvidere i 1844: »Antal børn, drenge 12, piger 14. Børnenes fremgang god. Indbyrdes undervisning drives ikke. Retskrivning og skriftlæsning øves. De fornødne læsebøger og apparatur haves. Skolegangen er god. Der holdes ingen undervisning for den confirmerede ungdom.«

(En specificeret fortegnelse over den første skoles bygningsudgifter samt flere ting angående lærer Peder Jacobsens besværlige år findes i Ullits-Foulum kommunes arkiver.)

Den næste lærer i Foulum er *Michael F. Møller*, der var født i Løgstør, søn af skomager Fr. Møller, f. 22. august 1823, eksamen fra Snedsted Seminarium 1844, ansat i Foulum 1. marts 1852, flyttede i 1856 til Vonsild og derfra i 1868 til Solbjerg i Østhimmerland, døde her hos sønnen Fr. Møller, der blev hans efterfølger i Solbjerg. Hans sønnesøn er overretssagfører Michael Møller, København, der blev cand. jur. 1912.

Den tredje lærer i Foulum var *Niels Jensen*, f. 2. april 1827 i Næsborg, søn af gårdmand Jens Justesen, eksamen fra Ranum 1851, ansat i Foulum 1856, flyttede i 1863 til Gøttrup ved Farsø (nu Vannerup), døde 9. december 1891 i Farsø. Han havde to sønner, der kaldtes »degnesønnerne«. De hed Christian og Laurids, de blev aldrig gift og boede meget ved Jens Holmgaard i Foulum.

Den fjerde lærer i embedet her blev *F. F. Th. Reeh*,

f. 9. juni 1840 i Fredericia, en tid elev på Jonstrup seminarium, men tog eksamen fra Århus 1860, blev hjælpelærer i Frølund ved Korsør og 1863 kaldet til enelærer i Foulum, flyttede 1870 til St. Binderup, men måtte i 1890 tage afsked på grund af hårdnakket astma. Han skildres som pligtro og dygtig, en ypperlig kirkesanger, hans musikalske evner var over det sædvanlige, ofte har han glædet ved sit violinspil. Døde 21. februar 1915 på kommunehospitalet i København, begravet på Bispebjerg. — Der var flere børn: en datter var ansat ved ugebladet »Hjemmet«, en søn blev præst ved Trinitatis kirke, og en datter blev en meget anset violinistinde.

Den femte lærer blev *Ejler Ejlersen*, født 29. august 1844 i Stovby, Bjerge herred, søn af gårdmand Ejler Nielsen, eksamen fra Gjedved 1868, lærer i Høve 1869 og i Foulum 15. september 1870, flyttede herfra til Harre i Salling i 1876 og derfra til Bukkehave ved Rødby, hvor han døde 1927. Han var gift med færgemand Chr. Sørensens datter Hedvig, der var født 1852 i Hvalpsund.

Lærer Ejlersen var en meget betydelig skole- og organisationsmand, der var levende interesseret for, hvad der rørte sig i tiden. Mens han var i Foulum, udgav han »Skolebladet«. I disse tider var der endnu ikke et foreningsblad, så flere lærere udgav sådanne blade, der blev forløbere for »Folkeskolen«. Han udgav også nogle hovedregningsstykker under titlen »Hovedregningsapparat«. Han var politisk interesseret, hvilket viste sig, da han som lærer i Harre i Salling blev formand for dem, der stiftede det senere så kendte blad »Skive Folkeblad«, der under redaktør Karl Hansen fik en umådelig betydning som de radikales avis i Nordjylland.

Som den 6. i rækken af Foulum lærere kommer nu *Kordt Kordtsen*, født 16. februar 1845 i Skaarup på Fyn, hvor faderen var mekaniker; eksamen fra Skaarup i 1865. Han var lærer i egnen syd for Flensborg allerede før sin uddannelse, men da tyskerne kom i 1864, blev han fordrevet, tog sin eksamen og kom helt op til Vendsyssel, hvor han blev lærer i Tornby hos lærer I. C. Jacobsen, hvis datter, Mathilde, han blev gift med. Han fik embedet i Foulum 1876, og hans svigerfader, der var enkemand, flyttede med hertil og ligger begravet på Foulum kirkegård under rødtjørnen, som Kordtsen har plantet over hans grav. Kordtsen var en original, der havde mange interesser. Han var en foregangsmand blandt lærerne på egnen og var meget dygtig især i dansk og skrivning samt musik, der havde hans hovedinteresse. Han var en umådelig fin violinbygger og havde vel efter faderen arvet de mekaniske evner, for han kunne lave alt med sine hænder. Han havde også en smedie i haven, og meget af sin tid var han ved sin høvlebænk. Han malede selv de geografiske kort til skolen, og på Aars museum opbevares en stor globus, som jeg fandt i 1916 og afleverede til museet, for at den ikke skulle gå tabt.

Han var en éner, og derfor kom han vel ofte i strid med præsten, især pastor Gregersen, der var grundtvigianer, og sådan noget moderne noget passede ikke lærer Kordtsen. »Det er faldet i min tunge lod at opdrage de unge præster,« sagde han engang, og der indløb utallige klager til skoledirektionen fra præsten, og de er værd at læse og høre om:

Præsten besværer sig til biskoppen over, at han ikke kan prædike i ro, da lærer Kordtsen sidder og småfløjter, og det var sikkert rigtigt nok, for mens præsten prædikede, skrev læreren noder til sine elever, hvoraf

han havde en del, men han klarede sig fint ved at indberette til bispem, at det er rigtigt nok, at præsten tit går i stå i sin prædiken, men det var ikke Kordtsens skyld. En anden gang klager præsten over, at Kordtsen havde sat sin høvlebænk ind i skolestuen, så han kunne stå og arbejde i undervisningstiden, men da bispem forespørger Kordtsen, svarer denne, at sognerådet var meget nøjsomt og karrigt, og da der manglede både et bord og en boghylde i skolen, brugte han høvlebænken til disse to formål, og det var da meget pænt.

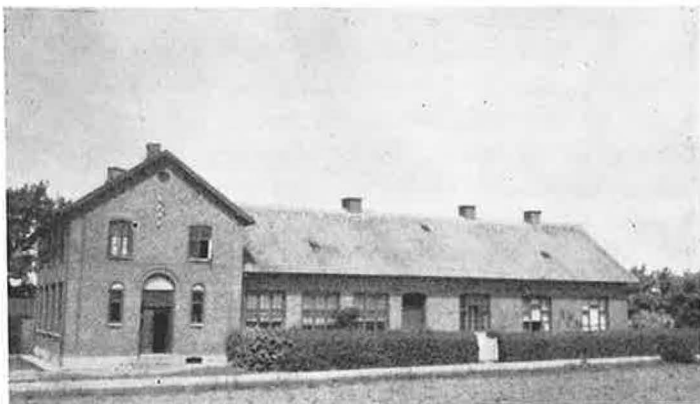
Engang kom biskop Svane fra Viborg på visitats, da der efterhånden var indløbet så mange klager, at velærværdigheden måtte ud at ordne forholdene. På forhånd må man være klar over, at præsten ikke stod højt i bispens omdømme, da han var grundtvigianer og venstremand, mens Kordtsen var højremand, og det sagde meget til gunst for ham i de dage. Dagen gik godt, børnene var kvikke, og Kordtsen fik dem rigtig sat op, men nu skulle de have geografi, og Kordtsen sagde: »Ja, børn, jeg kan ikke så meget i det fag, og I kan endnu mindre, men lad os nu se, det går nok. Kan I sige mig, hvad disse bjerge hedder?« Så pegede han på Andesbjergene i Sydamerika. Børnene måbede, og Kordtsen faldt i tanker, som om han også havde mistet hukommelsen, men så pludselig vender han sig mod præsten og siger: Det ved De, hr. pastor!« Den sad, for præsten vidste ikke navnet, og visitatsen endte med, at biskoppen erklærede, at nu havde han været i så mange skoler, og ingen steder havde der været så dygtige børn som her i Foulum, så præstens klage over degnens uduelighed var hen i vejret.

Eftertiden har skyldt Kordtsen for, at han lod de dårligste sidde og passe sig selv, og det er muligt, at det er rigtigt, men sådan var forholdene dengang i de

fleste skoler. Hyrdedrengene kom og var en sommer og rejste så igen. Intet kunne de, og trætte var de efter de mange timers arbejde ved siden af skolen. Men jeg har set flere mænd og kvinder i sognet, der har gået i skole hos Kordtsen, og de er blevet meget dygtige og opvakte, så de kunne bære sognet frem.

På Charlottenborg har malerinden frk. Barnekow haft et billede udstillet af »Den gamle violinmager«; det er Kordtsen med det sydlandske præg, med det prægtige skæg og med kalot på hovedet. Med ham gik en lærer bort, som sent vil glemmes i sognet. Historier om ham vil leve længe. Han havde tre døtre. Han døde i Holsted eller rettere på Kolding sygehus og blev begravet i Holsted den 3. august 1919. Den gamle dyrlæge i Farsø, Johs. V. Jensens fader, og Kordtsens kom meget sammen, og fru Thit Jensen har et par gange været i Foulum i min tid for at se den gamle skole, og så fortalte hun om de tanker, spiritistiske og darvinske, som de to gamle havde drøftet, og som havde gjort indtryk på børnene, så de aldrig glemte det, og fru Thit har da også i sin bog, der handler om netop dette »Hvorfra — hvorhen«, omtalt Kordtsen i bogen som lærer K.

Kordtsen fik sin afsked 1907, og samme år fik Foulum sin 7. lærer, *Laurits P. Petersen*, født 8. oktober 1885 i Højby på Sjælland, søn af husejer Poul Chr. Petersen, eksamen fra Jonstrup 1906, hjælpelærer i Knæverhede i Vendsyssel, blev konstitueret 1. september 1907 i Foulum, da han ikke havde anciennitet til at blive enelærer, var kun 21 år. På sin vis var han dygtig. Han var ihærdig, men meget hård i sine opdragelsesmetoder. Når børnene skrev diktat, fik de af den skarpe kant af linealen et slag for hver fejl på bagsiden af hånden. Da han 1910 skulle fast ansættes



Foulum skole. Bygget 1911 og tilbygget 1919.

som enelærer i embedet, var man ikke enige i rådet. Tre for og fire imod hans ansættelse i embedet. Det måtte give strid, og det gjorde det, så folk i flere år var delt i to lejre i skolespørgsmålet. Petersen måtte rejse. Den 1. marts 1911 blev han enelærer i Faddersbøl i Thy. Han blev dér medlem af menighedsrådet og sognerådet. Han var i flere perioder opstillet som kandidat på den konservative liste i Hurup-kredsen, hvilken kreds han var formand for. I 1913 blev han gift med Ketty Antonia Forup, København. Petersen er altid siden sin forflyttelse til Thy blevet kaldt »Thy-Petersen« eller »Faddersbøl-Petersen«.

1910 blev i alle måder et begivenhedsrigt år i Ullits-Foulums historie, da banen åbnedes dette år og skabte nye muligheder, idet der kom forbindelse med omverdenen. Den gamle skole i Foulum havde nu stået siden 1847 og måtte fornyes. Samtidig med, at der blomstrede en stationsby op på heden, indviedes den sidste skole for kun Foulum sogn. Det var en pæn rødstensbygning med et klasseværelse, lejlighed til læreren samt

et udhus til brændsel, retirader og stald. Skolen kostede 9.000 kr. Man forlod den gamle skole. Børnene bar de enkelte møbler op i den ny skole, og den gamle skole med jordtilliggende blev solgt. Den ny skole lå lige øst for kirken, og den var vel anbragt der, fordi man rigtigt regnede med, at der nu ville komme en del børn fra den opvoksende stationsby, hvilket i høj grad blev tilfældet, så børnetallet steg for hvert år:

1903 var børnetallet 46, 1910 61, 1911 73, 1916 71, 1917 95, 1923 109, 1925 99, 1945 70, 1960 76.

Befolkningstallet for Foulum sogn var 1801 123, 1850 206, 1901 318, 1921 527, 1960 484.

Man ser, at der pludselig i 1917 i skolen er 95 børn. Det ser underligt ud med en så stor tilgang på et år. Forklaringen er den, at der ved stationsbyen dette år blev nedlagt en privat pogeskole, der lededes af en gammel ugift dame, *Kirsten Marie Kaldahl*, som stammede fra sognet. Der blev store skolestridigheder i befolkningen, da Laurits Petersen var rejst til Faddersbøl. Parti stod mod parti, og mange sendte deres børn i den private skole ved stationsbyen, og der blev de gående så længe, det kunne gå an, da man ikke ville have dem i kommuneskolen, hvor stridighederne rasede. Først da den næste lærer *Johannes Pedersen* fik sin afsked i 1916, og forholdene efterhånden faldt i ro, sendte man pludselig børnene i Foulum skole, så denne blev overfyldt i sine to klasser.

Inden jeg går videre, må jeg forklare noget om den gamle skoles forhold, lønmæssigt: Til embedet hørte en jordlod på 7—8 tdr. land, og desuden var beboerne pligtige at levere visse naturalier, som senere skal anføres her i beskrivelsen. Jordlodden var god og kunne føde 4 køer, fire får og en hest. Foruden fri bolig fik læreren også en passende pengeløn, der blev reguleret

hvert tiende år. I 1856 var pengelønnen 244 rigsdaler eller 488 kr., i 1866 600 kr., i 1876 900 kr., i 1886 953 kr., i 1896 1161 kr.

Hvilke naturalier? Jeg tager året 1886. Da fik læreren som ovenfor anført 953 kr. Han fik bare ikke dette beløb udbetalt, for en del af lønnen var disse leverede naturalier. Dem måtte han afkorte for i lønnen, så facit bliver dette år: 70 kr. i penge, 6 tdr. rug, 20 tdr. byg, 21 læs tørv, 768 kg hø, 512 kg halm, skolepenge 50 kr., offer 75 kr., kirkesang 20 kr., kirkebogens føring 20 kr., og så fik han offerpenge ved bryllupper og barnedåb. Det var en ret indviklet måde at få løn på, og vi kan nok forstå, at det var ikke den bedste halm eller det bedste hø eller de bedste tørv, der leveredes, og det kom i småportioner fra de forskellige gårde, så det var meget uensartet.

Men så skete der en forandring i 1897, da man gik over til ren pengeløn, og alt dette med naturalier forsvinder. 1901 indføres embedsbøger, der skal føres ved hver skole, og hvori lønnen skal skrives op sammen med alt andet vigtigt angående den enkelte skole. Først nu behøver man ikke at lede og skrabe alle vegne for at finde noget om skolen. Man kan se det i embedsbogen.

1901 ser man da, at begynderlønnen er 900 kr. for ene- og førstelærere, altså også for Foulum-embedet. Herfra trækkes for jordlodden 166 kr. Kordtsen fik desuden af staten 550 kr. Kirkebogsføringen stiger til 50 kr. plus kirkesang 100 kr., skolerengøring 65 kr. pr. år.

1910 var begynderlønnen stadig 900 kr. Kirkelønnen i alt 150 kr., men der afkortes for jordlodden 166 kr., for offer afkortes 90 kr. Læreren bortforpagter jordlodden for 166 kr., så det går lige op med afkortningen.

En andenlærer fik i disse år 5—600 kr. i årlig løn, men ene- og førstelærere fik 900 kr. Denne lønskala fulgte man helt op til 1919, da vi fik en ny lønningslov. 50 kr. pr. måned til en andenlærer eller en vikar var i krigsårene 1914—1919 ganske fortvivlende lidt, så lidt, at mange forlod skolearbejdet og søgte over i andre erhverv, hvor der kunne tjenes ganske anderledes med penge. En tjenestekarl fik i disse år op til 800 kr. plus fri station om året. Der skulle lyst og kald til for at give sig til at være lærer i slige tider.

Det ser mærkeligt ud, at betalingen for rengøring af skolen kun androg 65 kr. pr. år, men så må man også regne med, at der var ikke meget med rengøring. Jeg har fundet et pudsigt eksempel fra 1891 her fra Foulum: Der rasede på den tid en landsomfattende difteritisepidemi, og sognet her gik ikke ram forbi. Vor sognefoged Christen Byrialsen, Stistrup, mistede tre børn; senere fik de tre til, men også de døde af epidemien. Sognefogeden solgte vuggen, men så fik de tre børn til, og de levede; men på kirkegården har stået seks sorte kors over de seks børn, der døde.

Der skulle gøres noget fra det offentliges side, og ministeriet udstedte et cirkulære til alle skoledirektioner om at sørge for, at skolestuerne dagligt blev fejtet, desuden skulle gulvet vaskes een gang ugentlig, og to gange om året skulle der kalkes, mens på samme tid bænke, borde, vægge og loft skulle vaskes med carbolvand. Skoledirektionen følger dog til ved udsendelse af cirkulæret, at den synes, det kunne være nok med at feje gulvet 3 gange ugentlig.

Den 8. lærer i Foulum blev, som omtalt, *Johannes Pedersen*, født 7. december 1881 i Bindslev i Vendsyssel, søn af den bekendte lærer Bonne Pedersen, for hvem der er rejst en mindesten i Bindslev. Sønnen Jo-

hannes tog lærereksamen fra Blaagaard seminarium 1906, blev derefter enelærer i Hvims ved Aalbæk i Vendsyssel. Han blev kaldet til Foulum 22. juni 1911. Embedet her havde været opslået to gange på grund af for få ansøgere. Skolen var ny, men haven var endnu ikke anlagt, siges det i opslaget.

Johannes Pedersen havde 11 brødre, der alle blev dygtige mænd. En var skoleinspektør i Lyngby; men Johannes var det sorte får i flokken. Han var nervøs og blev let mistænksom og ilter og vidste ikke, hvad han skulle gøre. Han var skilt fra konen, børnene var bortadopteret. Det er klart, at en sådan mand i den givne situation slet ikke kunne begå sig i Foulum, hvor skolestriden var på sit højeste, og værre blev det, da Johannes Pedersen var holdningsløs og let greb galt i de forskellige tilfælde, hvor uroen viste sig. Der var ingen mand i ham, men kun et nervøst, men pænt menneske. Han var vældig smuk, høj og slank, altid i jaket med boulerhat på hovedet. Men det kunne ikke gøre det.

Der indløb klager hele tiden, og han blev tvunget til at rejse på nerveklunik. Så kom der vikarer, tretten i alt i løbet af de fem år, Pedersen var lærer her. Heldigvis var to her i længere tid, nemlig lærer *Knudsen*, der var her i to år. Han var gift og havde to børn og fik andenlærerløn, 600 kr. pr. år. Det var smal kost, men hans kone var meget dygtig og sparsommelig. Han blev senere forflyttet til Klastrup ved Hjørring, mit hjemsgn, hvor jeg var vikar for ham i 1915 under hans indkaldelse til militæret. Lærer *Fogtmann*, der var fra Try i Vendsyssel, var vikar her i et år, så blev han førstelærer i Sebbersund. De var begge udgået fra Hjørring seminarium. Skønt befolkningen ikke ønskede det, kom Johannes Pedersen flere gange tilbage og ville

overtage embedet; men hver gang gik det hurtigt galt, og i 1916 den 1. september fik han så sin sidste vikar, og det blev mig. Det var rent tilfældigt, jeg havde opdaget, at der var en ledig plads her. Jeg tog ud til skolekommissionen og sognerådet og fik pladsen. Johs. Pedersen gik på den tid på Hjørringegnen og malede vindmotorer, så jeg havde set ham flere gange, men jeg vidste ikke, at han var lærer og havde et embede.

Skoledirektionen pålagde nu Pedersen at søge afsked, da der ellers var fare for, at han ville få sin afsked efter den berygtede § 8, den paragraf, som gav et sogn ret til at afskedige en mand fra embedet, når han var kommet i misforhold til befolkningen. Pedersen søgte og fik sin afsked 1. november 1916, og jeg blev vakancelærer og skulle blive, til sognet fik den nye lærer.

Pedersen rejste igen til Hjørringegnen, hvor han købte et husmandssted, og her levede han ganske alene i få år, men så opdagede naboerne, at der en dag var så stille ved huset, og kørne brølede. De gik derover. Da sad han op i sengen og var død.

Vinteren gik. Embedet blev opslået, og der var 8 ansøgere, alle kvalificerede. Jeg var den niende og ikke kvalificeret, men jeg søgte embedet, da flere opfordrede mig. Jeg havde en samtale med provst Egeløv i Aars, men han mente ikke, jeg i så ung en alder kunne få det embede, men han ville hjælpe mig til et andenlærerembede. Jeg kom hjem med den besked, men så blev der røre i »andedammen«, som man siger. Beboerne blev kaldt sammen af sogneråd og skolekommission. Jeg blev jaget ud af stuen, for de drøftede mig og mit forhold til skolen. Der var fuld enighed, og de erklærede, at nu kendte de mig. Jeg havde fået ro om skolen, og fik de nu en ny, så kunne det gå galt igen.

Men hvordan fik de mig kaldet, når provsten ikke ville gå med dertil? Jo, i Gl. Ullits levede på den tid en sognekonge, *Søren Sørensen*. Han var medlem af skole-direktionen, og det blev mit held, for han fik provsten til at gå med, og så gik amtmanden også med, så jeg blev konstitueret enstemmigt af sogneråd, skolekommission og skoledirektion. Jeg var 22 år, havde ikke holdt skole i to år endnu og kunne ikke forestå kirkesang, hvilket dengang var en betingelse for at få embedet. Alderen kom af sig selv, men jeg måtte til Hjørring seminarium for at tage eksamen i kirkesang, men det gik fint, så jeg som 25 årig kunne blive kaldet til embedet som førstelærer ved Foulum skole.

Den 9. lærer i Foulum blev altså *Jacob Regnar*, født 15. marts 1894 i Astrup ved Hjørring, søn af gårdejer Martin Regnar, som De kan finde en omtale af i Larsen-Ledets bog »Mit livs karrusel«, bind 2, side 112. Jeg havde taget eksamen fra Hjørring seminarium 1915, været lærer på »Halvorsminde Efterskole« 1915—1916, havde et par vikarpladser og kom så til Foulum og blev kaldet 1. juni 1919, blev gift med en af sognets døtre, Petrea Thomsen, datter af gårdejer Sigv. Thomsen, Foulum. Vi fik to børn, »Dutten«, som blev gift med vognmand Frode Jensen, og Martin, der er told-assistent i København i dag. Vi kom til at leve sammen i skolen til 1. oktober 1958. Da havde jeg været lærer der i 42 år.

Da der var alt for mange børn til én lærer, byggedes der forskole til skolen i 1919. Den kostede 17.000 kr.

Lærerinderne gennem årene har været:

Kirstine Nielsen, dim. fra Odense forskoleseminarium, var i Foulum 1917—1918.

Mathilde Johansen, født 5. marts 1894 i Outrup ved Varde, dim. fra Nr. Nisum, ansat 1919—1921.

Martha Conradine Jensen, født 20. februar 1899 i Fredericia, ingen eksamen, ansat her 1921—1924.

Kristine Thomsen, født 21. august 1898 i Albæk, dim. fra Odense forskoleseminarium, ansat fra 1924 til sin død 1941. Begravet på Foulum kirkegård.

Karen Ellen Støy, født 28. november 1916 i Lillevorde ved Aalborg, dim. fra Femmers forskoleseminarium, ansat her som vikar 7. januar 1940, fast ansat 1941, virker herefter ved den nye centralskole i Ullits.

Det kan være på sin plads her at se, hvor længe de forskellige har været her som lærere:

1. Peder Jacobsen	1820—1851		31 år
(kaldet »Pir Skuelholler«)			
2. Michael Møller	1851—1856		5 år
3. Niels Jensen	1856—1863		7 år
4. F. F. Th. Reeh	1863—1870		7 år
5. Ejler Ejlersen	1870—1876		6 år
6. Kordt Kordtsen	1876—1907		31 år
7. L. P. Pedersen	1907—1910		3 år
8. Johs. Pedersen	1911—1916		5 år
9. Jacob Regnar	1916—1958		42 år
10. P. K. Skammelsen	1958—1961		3 år

P. K. Skammelsen fortsætter som førstelærer ved den nye centralskole i Ullits. Han er født den 23. oktober 1923, søn af tømrmester Skammelsen i Krik ved Vestervig, student fra Rønde 1950, eksamen fra Århus seminarium 1954.

Dørene er lukket efter den sidste elev i Foulum skole, som her er beskrevet. Her har ca. 1000 børn været undervist. Mange tidligere elever sidder rundt i sognet som dygtige folk, andre fandt veje i det fremmede i vidt forskellige stillinger og erhverv, men for dem alle gælder det, at de glade barndomsminder dukker frem,

og billedet af Foulum skole og deres tid dèr vil vise sig for deres blik.

Tidens hjul løber hurtigt. Foulum skole bestod kun i 50 år. Hvem kan se ind i fremtidens skole, dens udvikling, dens lykke eller savn? Tiden vender ikke tilbage. Vi kan kun takke for den berigelse, de hidtil bestående skoler har skabt, tit under trange kår, og ønske, at der må komme lige så rig en tid for børn, forældre og lærere under de nye forhold.

GJERÅEN, ET STYKKE VENDSYSSELSK NATUR

ÅEN, SOM GAV OG SOM TOG

AF JENS BAK

Ved sydranden af Højvendsyssels moræner i hjertet af dette vort særprægede og storslåede landskab, »norden for lov og ret«, indleder Vendsyssels store vandveje deres kringlede rejser mod havet. Ry å og Lindholm å søger mod sydvest, hver på sin side af Vildmosen, og hvoraf især Ry å aflægger adskillige sogne besøg, forinden den sammen med Lindholm å slutter af ved Vendsyssels sydgrænse, Limfjorden.

Mod øst hælder Højvendsyssel sit overfladevand i Voersåen og Gjeråen, der i sindrigt trav lunter mod det lune Kattegat. Voersåen adskillige steder omkranset af gammel naturskov og ofte med stejle skrænter, tusindårigt arbejde af rindende vand. Mere åbent ligger Gjeråen. Kun enkelte steder strækker elletræerne deres rødder ud for at læske sig af åens vande. Fra åen begiver sig på vej ved Nørkjær enge øst for Brønderslev, og til den afslutter løbet øst for den hyggelige landsby Gjerå, passerer den så godt som udelukkende åben mark, eng eller mose. På strækningen fra Langholt til Melholt danner den amtsgrænse mellem Aalborg og Hjørring



Gjeråen. Lærer Elmer Dalsgaard, Aså, fot. 1952.

amter. I henved 20 km længde begrænser åen med dens tilløb, Lyngdrup bæk, Dronninglund kommune mod syd.

Ikke blot som amts- og kommuneskel, men tillige som sprogrænse, danner åen en skillelinie i Østvendssyssel.

I øvrigt har bebyggelsen langs åen fra ældre tid været temmelig sparsom, idet åen på store strækninger passerer mose- og engdrag. Først ved åens østlige del, hvor den tidligere stenalderhavbund hæver sig nogle meter over havets overflade, har vendelboerne tidligt slået sig ned ved åens bredder, antagelig på steder, hvor tilgængelige vader har ført over åen. Her opstod den lille landsby Melholt, oprindelig en samling gårde, som lå på åens sydøstside. Længere mod nord slog Gjeråboerne sig ned. Hyggeligt og sikkert må byen Gjerå

have ligget med den tætte naturskov af asp, el og bøg på nordsiden og åens slyngninger som grænser mod øst og syd. Vest ud af byen en smal hulvej mellem indlandsklitter og derefter store hedestrækninger.

Åen var beboernes ven og beskytter. Et værn mod ufredsfolk. Men åen var også den farlige nabo. Åmanden og andre overnaturlige væsener trivedes i dens mørke vand. Farlig var høllenes cirkende strøm og åens stejle skrænter. Farlig legeplads for små drenge og piger. Farlig også for modne mænd, der en sen nat kom hjem fra Liegstow.

Tryghed og glæde har åen spredt på sin vej, men også angst og sorg.

Om det sidste fortæller de gamle kirkebøger og retsprotokoller.

Kort beretter de gulnede blade om begivenheder, der har fyldt et hjem med sorg:

1745, 1. pinsedag, blev Peder Larsøn begravet, som druknede i Melholt å (Gjeråen) og var født i Gjerå.

1766, lørdag den 27. september, fandt man i åen mellem Snørholt og Gjerå liget af en kvinde. Det var Mette Olufsdatter, der boede i et lille hus ved gården Colding vest for Hjallerup. Hun var dræbt ved to slag med en skarpkantet gærdestav på venstre side af hovedet. Mordet var sket den 24. september på gangtræet ved Snørholt, og morderen var den 30årige Ane Hansdatter, gift med Christen Jensen i Colding. Samme Ane havde den 15. januar dræbt sin moster Mette Pedersdatter og dennes søn Peder, der var kommen for at få nogle penge, hun skyldte dem, og ved Christens hjælp gravet dem ned i Coldings lade. Mette Olufsdatter havde mistanke om mordet; derfor skulle hun ryddes af vejen. Ane og Christen blev nu sat fast og anbragt i Aalborg arrest, hvorfra de brød ud. De blev nogen tid efter

fanget i Vestjylland, hvor Ane havde slået en gammel kone ihjel. Den firedobbelte morderske blev den 19. april 1768 knebet med gloende tænger og derefter hængt på Galgebakken øst for Hjallerup, medens hendes mand, som ikke havde deltaget i mordene, fik nogle års tugthus*).

1781, den 31. januar, druknede Jens Christensen, Gjerå, i åen ved Gjerå. Han blev først fundet den 20. marts 1782 og begravet på Dronninglund kirkegård med sædvanlig ceremoniel den 28. marts 1782, 35 år gammel.

1796 druknede Mariane Nielsdatter fra Slottet i åen, 14 år gammel.

1839 aftægtsmand Lars Pedersen, Vester Melholt, druknede af våde i Gjeråen, 66 år, o. s. v.

Omstændeligt beretter retsprotokollen om en drukneulykke 1729 i Gjeråen tæt ved Gjettrup:

Ridefogden fra Wrå, monsieur Laurids Krogh, mødte i dag, fredag den 22. juli for retten og gav til kjende, at udi åen mellem Hendes kongelige højhed Prinsessen og hans velbårne herskab, frøken Rodsteens grunde, lige Nør for Rottrup, er befundet et dødt mandsmenneske, som oven i vandet lå og strømmede, hvilket mand efter derom erholte vidneskab i går den 21. julij ved Kongelig Majestæt, Herredsfoged over Kjær og Hvetbo Herreder, Sr Erik Emundsen og hans tilsagne 4 vurderingsmænd, Jens Jensen af Langtved, Peder Jensen i Rottrup, Jens Olufsen på Heden og Niels Sørensen i Vendelborg, alle af Ulsted sogn, haver ladet besigtige og af åens synderside optagne, hvorom bemeldte Laurids Krogh procuderede den af Herredsfogden, bemeldte Sr Erik Emundsen forfattede og af hannem til-

*) Denne oplysning ved Kr. Værnfelt, Aalborg.

ligemed de forbemeldte 4 mænd underskreven forretning, som retten blev oplæst.

Laurids Krogh gaf derpå i Retten med vidne tilkjende, at efter dette syn var sket, og det død liig af åen på landet optaget, fremkom Niels Skomagers Søn i Tårup, Dronninglund sogn, Jens Nielsen, som berettede, at han da nylig kom fra bemeldte liig og kunne kjende, at det var hans broder, som imens han lever var Tambour ved Hr. Captain Bæhrs Kompagnie og hos hannem ved sin Gaard Hvolgaard i Vester Hassing i Tjeneste. Og berettede fornefte Jens Nielsen, at hans af vaade omkomne Broder sidste Onsdag 8te dage fra Hr. Captain Bæhr til Dronninglund sogn i Erinde var indfundet, og da han for at komme nærmest tilbage har villet vade over Aaen, sluttede han at måtte være kommen for et sted, som hans salig Broder måtte have anset for et vadested og dog været således af Dyb og Hængedynd, at hand der udi ulykkelig er omkommet. Trøstede sig dog ved at som Synsforretningens medførende udfald viser: *Hans salig Broder haver dragit af sine bukser og bundet dem om Halsen for ikke at bløde dem, da han ville vade over Aaen.* Enhver Ret skønner da vil finde, han ikke af forsæt sig selv haver umbragt . . .«

Åen og byen blev et. Gjerå kaldte de gamle vandstrømmen. Samme navn fik den gamle bondeby. De kendte åen vinter og vår. Slog deres planker over den som »træjer« (gangtræer), sejlede den sølvglinsende høstsild hjem om efteråret og stangede ålen, mens kulden bed. Glæde ja, men sorg også . . .

Langs åen går sortbroget præmiekvæg og vader i saftigt græs. Gyldent rav i kløver. En aborre slår stribe i vandspejlet, men åen går sin gang. Med sorg og glæde i sin barm. Altid på vej.

HALS FYRSKIB

AF G. HONNENS DE LICHTENBERG

Paa baggrund af trafikforøgelsen og den deraf følgende uddybning af sejløbet over Hals Barre ved Limfjordens østlige indsejling i slutningen af forrige aarhundrede androg Dampskibsrederi-Foreningen og forskellige skibsførere, der befarede Limfjorden, om anbringelse af et fyrskib med taagesignal udenfor *Hals Barre*. Marineministeriet udtalte hertil, at en lys- og fløjtetønde ville give det samme, muligvis et bedre resultat og den ville være langt billigere. Saafremt Aalborg Havn ville anskaffe en saadan (kr. 11.000), ville Marineministeriet være villig til at passe den med gaspaafyldning, men forudsætningen maatte være, at havnen selv inddrog og genudlagde lystønden under isperioder, da fyrinspektionsskibet ikke ogsaa kunne overkomme dette.

Forhandlingerne resulterede dog i, at der i oktober 1898 blev udlagt et fyrskib ved indsejlingen E.-fra til den uddybede rende over Hals Barre. Til dette fyrskibs anskaffelse og indretning ydede Aalborg Havn et engangstilskud paa kr. 13.000, medens Marineministeriet foranledigede, at der paa finanslovforslaget 1898/99 blev bevilget et beløb paa kr. 20.000 som statens bidrag til fyrskibets anskaffelse og kr. 6.000 aarligt til dets drift.

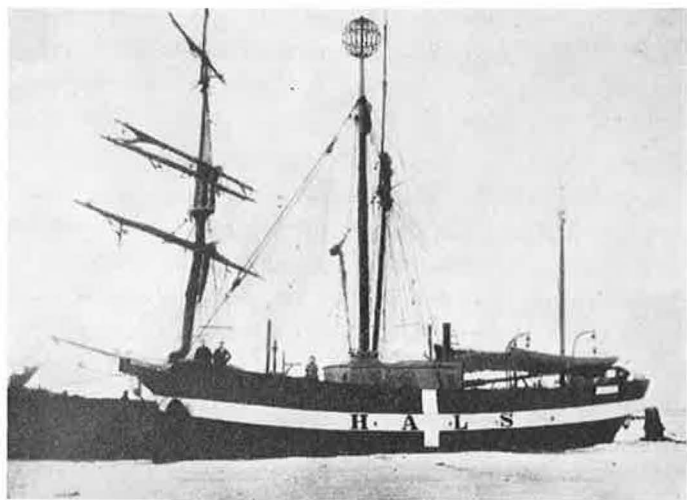
Gennem Fyrvæsenet blev der stillet et da tidssva-

rende fyrskib til raadighed — nr. 5, bygget 1853, som tidligere i to omgange havde været udlagt paa station *Kobbergrunden* i Kattegat, i 1853 som det første skib paa denne station og som det første danske fyrskib med sin stations navn malet med sorte bogstaver midt i det hvide kors paa de røde skibssider — udrustet og indrettet til formaalet, saaledes at havnen bidrog med det forannævnte beløb til skibets hovedreparation, anskaffelse af en dampkedel og et roterende fyrapparat. Det to-mastede fyrskib viste 2-blink hver 30 sekunder og som taagesignal afgav det 2-stød hvert minut; det var som alle andre danske fyrskibe rødmalet med et hvidt kors paa skibssiden med stationsnavnet HALS i sort.

HALS fyrskib blev udlagt fra København til en stationsplads 4,8 sømil S. $65\frac{1}{2}^0$ E. for Egense bagfyr. Som fyrskibsfører var antaget skibsfører *L. D. Larsen* fra Østerby paa Læsø og besætningen bestod af bestemand, tømmermand, 4 matroser og en kok. Hyren var kr. 65,- pr. maaned, kokken og tømmermanden fik dog 8 kr. mere. Føreren havde en aarsløn paa 1500 kr., styrmanden fik 1000 kr. og alle havde kr. 1,25 om dagen i kostpenge om bord og 1 kr. under landlov.

Fyringeniør *Brinch* instruerede i maskineriets betjening og straks efter udlægningen viste der sig forskellige begyndelsesvanskeligheder, bl. a. trak skibet en del vand og dækket lækkede over styrmandens kammer.

Lodserne fra Hals besørgede post og proviant og da der samtidig var lodsstation om bord i fyrskibet, var der hyppigt vanskeligheder fra begge sider i den anledning. Havnedamperen *FREM* bragte forsyning af vand og brændsel og dens maskinmester var en slags teknisk raadgiver. Iøvrigt sorterede fyrskibet under havneingeniøren i Aalborg med hvem den tjenstlige



Hals fyrskib inddraget for is og fortøjet uden paa en gammel brigantine ved »Blødens Pæle« — en af disse ses agten for skibene.

korrespondance førtes — den korte maanedlige indberetning sluttede næsten altid med den lakoniske oplysning: »... med hensyn til Helbredet er alt vel«. Som i alle andre fyrskibe dyrkede mandskabet en hobby, i HALS F/S lavede man plattingsfødtøj af flettet sejl garn med fint dekoreret sejldugs-»overlæder«, som bl. a. af-sattes i Hals by.

I marts 1899 blev fyrskibet paasejlet af s/s KNUD, men led kun ringe ovenbords skade og i april samme aar indberettes, at vagterinspektionsskibet LØVENØRN havde skiftet klokketønden ved Hals Barre — »som nu er blevet lydbar mod den gamle« —.

Den 9. februar 1900 blev fyrskibet for første gang inddraget for is til »Blødens Pæle«, W. for Hals havn*),

*) Ud for gaarden *Bløden* fandtes der tidligere en række Duc d'Alber (fortøjningspæle) i Limfjorden, hvor mange i Aalborg hjemhørende sejlskibe blev oplagt for vinteren.

idet paraplyankeret var lettet med manuel assistance fra Hals. Skipperen frygtede dog, at kobberforhudningen her skulle blive slidt itu af isgangen i Limfjorden. I marts 1901 blev fyrskibet atter inddraget til Hals for is.

Med finansaarets begyndelse 1901 overtoges HALS fyrskibs driftsudgifter fuldstændigt af staten mod, at Aalborg Havn ophævede den specielle »Barreafgift«. Fyrdirektoratet førte derefter en nøjere kontrol med HALS fyrskib svarende til driften af — som fyrdirektøren selv skrev — »Statens Fyrskibe«. Fortøjningen blev forøvrigt rutinemæssigt skiftet af fyrinspektions-skibet, ligesom fyrinspektøren inspicerede og bl. a. mæglede i divergensen med lodserne om baadtjenesten, der om vinteren kunne give mange haarde ture.

I 1904 paataler fyrdirektøren efter sammenligning med journalerne fra *Læsø Trindel* og *Østre Flak* fyrskibe, at HALS fyrskib næppe giver taagesignal saa hyppigt og længe som ønskeligt. I 1905 faar lodserne transportbeløbet forhøjet fra 120 til 200 kr. aarligt, da fyrskibet var blevet flyttet 1 1/2 sømil længere til søs, ligesom der skete en ændring i fyrkaraktereren. Man var nu ogsaa begyndt at arbejde med planer om et fast fyrtaarn ved Hals Barre, og det var saa meningen, at fyrskibet skulle inddrages, naar et saadant fyr var fuldført.

Samme efteraar paatalte fyrdirektøren paa grundlag af fyrinspektørens indberetning, at baade fyrskibets styrmand og fører var i land samtidig, den første paa ordinær orlov, den anden i Hals for at faa 2 tænder trukket ud.

Driftsomkostningerne for HALS fyrskib laa mellem kr. 10-14.000 pr. aar, eksempelvis anføres her udgifternes fordeling for finansaaret 1906-07:

Følgehold	8517,21
Olie, petroleum og twistaffald	269,27
Kul	999,80
Vedligeholdelsesudgifter	265,37
Maskinkyndigt tilsyn med dampkedel og sirene	100,00
Lodserne for at besørge post og vand om bord	200,00
Havnens bugserbaad FREM for 6 ture med proviant og kul	300,00
Assistance ved isbryder	0,00
Lægehonorar	20,50
Porto	5,10

ialt.... 10.677,25

I 1907 paatalte fyrdirektøren gennem havneingeniøren, at udgiften til olie, petroleum og twistaffald i fyrskibet HALS var omtrent dobbelt saa stor som tidligere og paalagde mere økonomi hermed. Senere paa aaret afgør fyrdirektøren et tilsyneladende brændende spørgsmaal ved at udtale: »... der ses ingen grund til at udgive et Ekstramaaltid i Hals fyrskib i Anledning af Kongens og Dronningens Fødselsdage, da Besætningen ikke bespises efter det for de øvrige Fyrskibe gældende Bespisningsreglement«.

Fra 1. april 1908 gives en lønforhøjelse til besætningen, ligesom fører og styrmand samtidig stiger i løn, men der gøres dog udtrykkelig opmærksom paa, »at man (fyrdirektøren) af den Grund ikke mener at have nogen Forpligtelse overfor det af Aalborg Kommune i Hals Fyrskib ansatte Personale til Pensionering eller Ansættelse i Fyrvæsenet, naar det — antagelig i 1910 inddrages«.

I maj 1908 skete der et havari paa fyrskibets skorsten og den 1. april 1909 overdrages det efter ansøgning til føreren af HALS fyrskib, *L. D. Larsen*, at udføre udkigstjeneste ved Marineministeriets udkigsstation paa Læsø, hvorfor han fratræder tjeneste i fyrskibet og styrmand *Kyllesbech* fra Nørre Sundby, der havde været i skibet fra 1898, blev fører og *C. Clementsen* ansattes som styrmand. Samtidig overgik man til — efter ordre — at bruge det nye metersystem i alle rekvisitioner.

I december 1909 indberettes, at mesanen er skørnet og ikke kan repareres, hvorfor fyrskibsføreren spørger om der maa sys en ny, idet han skriver: »Jeg antager ikke Fyrvæsenet ønsker at sende nogen, da de jo tildels betragter Skibet som sig uvedkommende med Hensyn til forsyning af den slags Ting«. —

— »Mesanen er nødvendig, om Skibet skal forlade Stationen ved egen Hjælp«. —

I juli 1910 havde man paa grund af sygdom faaet en styrmand *N. Andersen* som afløser, han var dog ikke heldig, ved sin landgang tog han papirer og regnskaber med sig, han blev senere indlagt paa sygehuset for en art sindsygd.

Forhandlingerne om et fast fyr ved Hals Barre havde dog efterhaanden taget form, og bygningen af fyret blev paabegyndt, men i august indberettes fra fyrskibet, at det til Hals Barre fyrtaarn bestemte fundament den 8. august 1910 sank paa $5\frac{1}{4}$ favne vand, i det daarlige vejr var det efterhaanden blevet vandfyldt.

HALS fyrskib skulle dog ikke slutte sin virksomhed uden effekt. Den 23. februar 1911 sprængtes ankerkæden kl. 3 emd. og fyrskibet gik i drift, idet det ikke

lystrede roret. Det blev dog i den svære sø taget paa slæb af bjergningsdamperen VIKING — det var da naaet ud paa en linie: *Læsø Rende* — *Østre Flak* fyrskibe — samme aften blev det opankret paa Hals rhed. Her ankom vagerinspektionsskibet LØVENØRN og senere fyrinspektøren samt endelig ogsaa fyrtransportskibet KATTEGAT, som medbragte en ny fortøjning og lagde fyrskibet paa plads igen.

I februar 1912 var fyrskibet for sidste gang inddraget for is, kobberforhudningen var da meget medtaget, men da skibets funktion nærmede sig sin afslutning, blev der intet foretaget til udbedring heraf.

Fuldendelsen af Hals Barre fyr trak imidlertid stadig ud, ogsaa her spillede isvinteren ind, havnedamperen FREM maatte saaledes i sin egenskab af isbryder proviantere det næsten færdige fyranlæg paa Barren, men endelig den 23. marts 1912 tændtes fyret og samtidig blev HALS fyrskib inddraget — besætningen landsattes i Hals, medens skibet blev slæbt direkte til København af et af Fyrvæsenets dampskibe.

Fyrskib nr. 5 var nu oplagt et halvt aar ved Fyrmagasinet, derefter løste det i kortere perioder af paa fyrskibsstationerne: *Gjedser Rev*, *Schultz's Grund* og *Læsø Trindel*, i 1915 var det udlagt ved minespærringen i Drogden, senere som reserve paa station DROGDEN, for i 1925 at blive ophugget paa Orlogsværftet.

Besætningen, hvoraf den sidste fører og enkelte andre havde gjort hele fyrskibsstation HALS' 13-aarige periode med, søgte alle ansættelse under Aalborg havn. Det moderne faststaaende fyrtaarn paa Hals Barre var nu en realitet, til hvis oprettelse fyrskibsstationen HALS havde været en forløber, der havde bevist nødvendigheden af et stort og moderne fyranlæg ved den

E.-lige indsejling til Limfjorden som vejleder for den stadig voksende, fortrinsvis for Aalborg havn bestemte skibstrafik.

(Baseret paa uddrag af Aalborg havns akter og korrespondance vedrørende Hals fyrskib 1897—1912, suppleret med mundtlige oplysninger fra beboere i Hals by, Fyrvæsenet m. fl.)

MINDER FRA MINE BEDSTEFORÆLDRES TID

Af P. FALBORG

Malkøllen.

Et bylav eller en samfundsegn, som man kaldte beboerne i et lille landsbysogn, havde et stykke fællesjord, som ikke var matrikuleret til en enkelt ejer. Dette gav sig udslag i, at den enkelte betragtede jorden som sin.

Nogle steder var man så heldig, at der var ler. Hvor det var tilfældet, hentede man ler til at mure i, ler til ladegulve og til at kline de gamle bindingsværkshuse med, og efterhånden fremkom der dør så stort og dybt et hul, at det blev til en dam, og fællesdammen var således alles eje.

I denne fællesdam kunne man lægge jistne (indtørrede) ting som tønder, kar og spande eller et vognhjul, ringen var løs på, for å trøj (gå sammen). At det gik ud over bødker og smed, tænkte man ikke på, men pengene var sparet. Skulle en vogn gøres ren for at males, eller mågskodderne gøres rene, fik de en blødetur i dammen og var let rensed. Endnu findes der fællesjord, som dog betragtes som tilhørende kommunen.

Bylavet havde ligeledes en fælles måltjtøl (malt-

kølle), som sognets beboere havde bekostet at lade opføre. Måltjhukst (-huset), som det kaldes i daglig tale, var centralt beliggende. Malthuset var en lille kvadratisk bygning, opført af kampesten og stråtækket.

Der var kun en dør og et par glamhuller som dem i laden.

Hvor meget malt, der skulle bruges til en brygning, var afhængigt af, hvor kraftigt og hvor meget øl, man ville brygge, og hvor længe det skulle vare for at dække behovet. Nogle bryggede så meget, at også daglejere og enligstillede kunne få en slant øl som gave. Det spillede ingen rolle, når man skulle brygge alligevel.

Først tog man byggen og satte i støb (blød) i et kar. Den skulle stå i karret i tre og en halv time, for at vandet kunne gennembløde kernen så meget, som det var nødvendigt for at få en god malt. Når byggen var støbt, blev den taget op af karret og lagt ud på logulvet eller et tilsvarende sted for at spire.

Spirerne måtte ikke blive længere end to trediedele kernens længde. Konen stod med ansvaret og måtte nøje overvåge dette. Hun måtte adskillige gange rende ud i laden og vende kornet for ved selvsyn at konstatere, når kernen var færdigspiret og tjenlig til at komme hen i maltkøllen til tørring.

Nu var det manden, der foretog det videre fornødne. Byggen blev båret eller kørt hen i huset og lagt til tørre på en meget tæt rist. Denne var så tæt, at selv de mindste kerner ikke kunne falde igennem. Malten blev omhyggeligt jævnet ud, så det kunne få samme tørring. Der blev tændt ild i de tørre pinde, der lå på gulvet, og de skulle så besørge en langsom tørring. Risten lå så lavt, at man følte sig sikker på, at ilden ikke kunne antænde stråtaget, og da risten var tæt, hindrede den flammerne i at slå igennem.

Malten skulle vendes hver anden time for at få en ensartet tør og god malt.

For at øllet kunne få den rigtige aromasmag, måtte der kun bruges bølgebrænde til at fyre med.

Malten skulle males eller snarere blot knuses, inden den kom i bryggekarret. Nogle fik malten malet ved mølleren, andre havde selv en lille maltkværn, som kunne drejes rundt med et håndsving, og atter andre knuste den ved at tage en rund sten i hånden og på en flad eller lidt hul sten knuste kernen.

Hørren.

Når kornet var i hus, sagde man, at høsten var forbi. Det var både rigtigt og forkert. Rigtigt, fordi det, man forstod ved høsten, drejede sig om kornet, og forkert, fordi man havde hørhøsten tilbage. Det stykke jord med hør i var ikke ret stort, og som følge deraf var hørhøsten ikke langvarig og heller ikke besværlig. Derimod var efterbehandlingsens mange processer meget tidskrævende. Hørmarken hørte til, hvor det var en stor familie, og hvem der ikke havde det, avlede sjælden hør.

Datteren eller døtrene skulle have et helt læs af hørlærreds brugsgenstande med, når de drog af gårde som gifte koner. Naturligvis var det ikke alene det, det drejede sig om, men i hjemmet brugte man en masse hørlærreds ting.

Endskønt hørlærreds ting var slidstærke og varige, var skikken, at man skulle passe at have et større lager af disse, så de kunne strække til langt ud i fremtiden.

Der findes endnu i enkelte hjem meget fine og kunsthæderige, næsten uopslidelige duge af hørlærred, der med stor pietetsfølelse og kærlighed er værnede og beskyttet om i ærbødighed for oldemor, der har avlet hørrer

og vævet dugen, og de ligger i kommodeskuffen til minde om oldemor og den tid.

Set med vort slægtleds øjne er det ufatteligt, hvad oldemor kunne overkomme, såfremt vi vil prøve at forstå, hvilket mangesidigt kæmpearbejde, der lå imellem den tid, da hørren blev sået, og indtil den store, fine hørlærredsdug lå hvid og skinnende på bordet.

Når hørren var tjenlig til ruskning om efteråret, måtte de unge ud i marken og rykke den op. Hvor der var ukrudt imellem stråene, var det nødvendigt, at man nøjedes med at tage et enkelt strå på tiden; var jorden derimod ren, kunne der tages flere.

Når der var strå nok til et neg, så stort som hænderne kunne fatte om, blev der bundet om det.

Derpå sattes negene sammen i runde hobe med mindst en snes neg i hver, for at solen kunne tørre og skørne kapslen med frøene i, så det var let at tærskes.

Hørren blev tærsket med plejl på samme måde som kornet. Dog måtte negene ikke løsnes, da stråene erved let kunne komme i uorden og måske knække. Hørfrøet var til næste års sæd, og det tiloversblevne fik kalvene.

Hvor stor værdi, hørfrøet havde som foder, er et åbent spørgsmål, men at kalvene var lige så tossede efter frøet som efter sødmælk, var en kendsgerning.

Efter tærskningen blev strået lagt til bresning, som man kaldte det, for at vind og vejr kunne rådne skættene, og solen kunne siden tørre dem.

De blev lagt i så tyndt et lag på marken, at det ikke var nødvendigt at vende dem. Andre steder brugte man at dække stråene med et muldlag og mente, at det var den bedste og hurtigste måde at få skættene til at rådne og blive skøre på.

Atter andre — måske de fleste — sænkede dem i en

dam eller mergelgrav, hvis der var en sådan i nærheden. Alle måder var brugbare og kunne rådne og skørne skallen, så den var let at slå af.

Når hørren var tilstrækkelig tør, blev den igen bundet sammen i neg eller knipper og kom i hus, indtil selve horgildet skulle holdes.

Det første, der skulle gøres, når hørren skulle brydes, var at få lovning på tre koner og aftale tiden med dem. Den ene skulle stå ved graven og tørre hørren. De to andre blev kaldt skagkoner eller skættekoner.

Der gik også bud til naboer og venner, så mange, som der var brug for. Dagen før horgildet blev der lavet en grav til at tørre hørren over. Graven blev lavet på den måde, at man skar græstørv af et stykke mark ca. fire alen lang og en god alen bred. Tørvene blev lagt op i et dige omkring hullet. Var der ikke nok af de allerede afskårne tørv, blev der skåret flere og fyldt op med dem, til graven havde en passende dybde. Man kunne også lave hullet så dybt, at der ikke skulle være noget dige.

På langs af graven blev lagt et par jernstænger til at lægge hørstrået på. Skættekonen mødte så tidligt, at hun kunne få ilden i graven til at brænde, som den skulle, før de andre koner kom. Hen på formiddagen kom de øvrige koner og piger med hver sin hørbryder under armen. De satte sig i en række ved graven, og børnene, der absolut ville være til stede, fik travlt med at give dem de tørre og varme strå.

Stråene skulle nu bearbejdes, indtil stænglerne var brudt så meget, at taverne kunne renses for skættene. Det var skættekonens sag at få de sidste skætte af, så taverne var helt rene.

Det betød meget, at den kone, der stod ved graven, forstod at fyre, så stråene hele tiden fik en passende

tørring. Hun skulle være meget påpasselig, når hun vendte stråene. Der kunne let falde et enkelt ned på siden af graven og komme i så nær berøring med ilden, at der gik ild i det hele.

I så tilfælde skulle hun være hurtig til at gribe ind for at afværge, at der gik ild i det knastørre hør, der på dette tidspunkt lå på stængerne over graven. Var skættekonen alligevel så uheldig, at ilden tog magten fra hende, var hun ulykkelig, da det hele var brændt på et øjeblik.

Den, der passede hørgraven, var således den, der havde det største ansvar.

Når skættekonerne til sidst skulle have taverne helt rene, gjorde de det på den måde, at de lagde dem på ryglæningen af en stol og holdt godt fast i dem med den ene hånd og med den anden hånd slog med et hårdt, knivformet stykke træ ned ad taverne.

Til sidst blev taverne heglet.

Der er noget, der tyder på, at heglen ikke var særlig højt elsket af hørbryderne. Har man en ondsksfuld bemærkning eller betegnelse af en gammel kone, bruges et udtryk som: »Sikke en gammel hegl«.

Heglen var et bræt med en række fastsiddende, spidse jerntænder i, og de sad så tæt, at de dannede en kam. Når hørren gentagne gange blev trukket gennem heglen, blev affaldet eller blåren siddende i tænderne.

Da blåren også var anvendelig, blev den samlet og passet på til senere udnyttelse.

Blåren blev spundet og brugtes til islæt, når man vævede lagener.

Det skete, at unge koner ikke betroede sig selv til at spinde hørren, da det var et meget vanskeligt arbejde at spinde en tilfredsstillende jævn og glat tråd. I så tilfælde henvendte hun sig til en ældre kone, der for gode

ord og betaling nok ville påtage sig at spinde hør-tråden, så den blev tilfredsstillende.

Når så endelig ved midnatstid man var færdig med at bryde hør, var der kun tilbage at drikke kaffe med æbleskiver eller varm søsterkage til, og hørbrydningsarbejdet var forbi for denne gang.

Husene gøres i stand.

Husene skulle under alle omstændigheder gøres i stand inden høbjergningen. De skulle rappes ud eller, hvor der var bindingsværksmure, klines, og derefter alle længer kalkes. Ofte var det konen og pigen, der havde arbejdet med at kline. Dertil blev der hentet ler, som blev æltet i en spand eller et trug. Leret blev slået på muren og jævnet med hænderne. Derefter blev pletterne strøget med en våd kalkekost.

Det gjaldt om, at man kunne få tækkemajen, og mere om, at vejret ville holde, når man først havde fået det gamle tag taget af.

Tækkemanden var bestilt fra år til år, men vejret var ikke altid så gunstigt, at han kunne holde den aftalte tid. Et bestemt stykke skulle tækkes hvert år for at holde taget ved lige.

Hadde man for lidt tagstrå, kunne det suppleres med rørtag eller lån ved en nabo. Man kunne også »strække« tagene ved at lægge en række tang for hver række tag. Tangen lå til fri afhentning ved kanterne af vejlerne og fjorden og var let at få fat i for dem, der ikke havde for langt at køre efter det.

Rørtaget var godt og holdbart tækkemateriale og groede i de store siger (lave steder) på engene op mod vejlerne. Også dette var gratis for dem, der ville have ulejligheden med at bjerger det.

Tækkemanden mødte med sit vreg og sin lange nål.

Det var alt, hvad der hørte til hans »værktøj«. Vreget var et bræt med håndtag på. Deri var så mange en kvart tomme dybe huller, som der var plads til. Disse huller bevirkede, at når han klappede rodenden af taget for at jævne det, fulgte taget med op i den ønskede højde. Havde brættet ikke tilstrækkeligt med små huller, ville det skride og taget blive ujævnt.

På bagsiden af vreget sad en spids jernkrog, så han kunne hænge det i taget, når han ville have begge hænder fri. For at have fodfæste på det skrånende tag havde han en læssetang (stang til hølæs) hængende i et par reb, der var fastgjort på toppen af det hus, han arbejdede på. Syeren sad indvendig på et bræt, der var fastgjort på samme måde, og begge kunne hejses op, som det skred frem til.

Mens tækkeren »owsede«, det vil sige lagde de første par rækker tag, stod han på et stillads. Dette var som regel en arbejdsvogn. Det var belsdrengens eller hjord-drengens arbejde at sidde indenfor og sy for tække-manden. Manden, konen eller pigen skulle passe tække-ren op. Det var kun at smide nogle neg op eller en bundt sime til at sy med, om han manglede dem.

Havde man en flittig gammelfar på gården, var han leverandør af simen. Disse var snoet af halm, og gammelfar havde i vinterens løb snoet så mange bundter, som han mente var nok til det tagfaldne stykke. Skulle der alligevel blive for lidt, var der altid en anden gammel mand, der havde et lille lager, som han gerne ville sælge for at få en skilling til tobak og brændevin.

Når tækkeren var færdig med tagstykket, skulle eventuelle huller bødes (repareres) og taget mønnes. Mønningen foregik på tre forskellige måder. Der blev på tagrygningen lagt et passende lag halm, som kunne holdes fast ved, at et par mursten bundet sammen med

en snor hang ned på hver sin side af mønningen med passende mellemrum. Vel mest på herregårde brugtes der ryttere på mønningen. Disse kan ses endnu på de tilbageværende stråtækte huse, flere på øerne end i Jylland. Den tredje måde, og det var den almindeligste, var at bruge møntørv. Disse blev gravet i engene. De skulle være sejge og hænge godt sammen for at kunne holde til den senere behandling, de fik, inden de lå på toppen af laden. Jord, der havde været dyrket, egnede sig ikke, da tørvene af dette var skøre.

Tørvene skulle graves og læsses på vognen og køres hjem og lægges op hurtigt, da de ville brække, om de blev for tørre. En anden grund var, at de tunge, våde tørv faldt bedst til og var mest tættende og gav en jævnere mønning.

For at være sikker på, at de blev liggende under stormvejr, kunne de fæstes med tilspidsede pinde.

Den lange tørv blev hejst op af den, der mønnede.

Mønneren sad overskrævs på taget, mens han halede tørvene op og lagde dem på plads. Der skulle nogen øvelse til for at vende tørvene, uden at de brækkede. Til at hejse dem op havde man et mønningsbræt med en jernpig til at hænge tørvene på, mens de blev trukket op ad en lang stige.

Tørvene var et par alen lange og skåret fra begge sider, så de var skarpe i kanterne og ca. tre tommer tykke på midten. Næsten halvdelen af den ene tørv gik over den anden for at man var sikker på, at mønningen var tæt, og det var den, hvis det var en omhyggelig og samvittighedsfuld mønner.

Så godt som hver gård havde et vognehjul på enden af laden, og storkeparret, der tog det i besiddelse, var fastboende gæster sommer efter sommer. Storken havde ikke svært ved at få en lejlighed den gang.

DA RYGTET OM DE
REDSBORG-SLAVERS UDBRUD
I MARTS 1848
NAAEDE ST. AISTRUP

AF SØREN DAHL

Mange er de mundtlige Beretninger, der har verseret om de Rendsborg-Slavers Udbrud i Marts 1848. Beretninger om, hvordan man reagerede over for Rygterne om deres Skænden og Brænden op gennem Jylland, og om hvordan man forberedte sig til Kamp mod dem for at forsvare Familie, Hus og Hjem.

Derimod er der skrevet meget lidt om disse Begivenheder. Jeg vil derfor i det følgende fremsætte en skriftlig Beretning af den mundtlige Beretning, min Fader gav mig om, hvordan man i Aistrup Sogn, St. Aistrup By, reagerede, da Rygtet om de Rendsborg-Slavers Udbrud naaede dertil.

Min Fader Jens Sørensen Dahl var født den 22. December 1842 og var saaledes kun 5¹/₄ Aar gammel, da de omhandlede Begivenheder skete. Han kunde dog mindes enkelte Episoder af disse, medens de øvrige Detaljer var ham fortalt af hans Fader Søren Jensen Dahl, der boede i Anneksgaarden i St. Aistrup.

I de Tider var Faar og Kvæg tidlig ude paa Græs om Foraaret, særlig Faarene, grundet paa at Hø og

Halm havde man ikke i Overflod, saa det gjaldt om at faa dem ud, for at de kunne tage de første spæde Græsspirer, der begyndte at titte frem.

Den Dag, Rygtet om Rendsborg-Slavers Udbrud naaede til Sognet og Byen, var min Fader som Medhjælper til Faarehyrden (Hjorddrengen) med ude i Marken for at passe paa Faar og Lam.

Da de havde været i Marken i nogle Timer til henimod Middag, kom der Bud hjemmefra, at de uopholdelig skulle komme hjem med Faarehjorden, da der var Krig i Landet. De Rendsborg-Slaver var brudt ud og fór skændende og brændende op gennem Landet og kunne snart ventes her.

De fik da travlt med at drive Faar og Lam hjem. Men lidt før de kom til Gaarden med Faarene for at faa dem sat ind i Faarestien, fik de det første Indtryk af, at der var noget meget alvorligt paa Færde. De saa nemlig en Rytter komme ridende i strakt Galop østfra ad Kommunevejen (ad Lundby til). Rytteren havde ingen Sadel paa Hesten, havde ingen Hovedbeklædning paa, kun Træsko paa den ene Fod, og paa Ryggen havde han en Brønge Halm (et stort Knippe).

Det var en Karl fra Herregaarden »Kyø«. Han var i huj og hast sendt af Sted med Halmbrøngen og skulde op paa Bavnehøj, der laa Vest for Byen, og tænde Ild i Halmen til Advarsel og Budbringer til dem, som boede længere borte, at der var Krig i Landet. — »Bavnen den lyste, Budstikken løb fra Grande til nærmeste Grande.«

Efter at de havde faaet Faarene ind i Faarestien, gik min Fader ind til sin Moder; han fandt hende siddende grædende i Kakkellovnskrogen af Angst for de kommende Ulykker. Hans Fader var sammen med Sognefoged Jens Svendsen, Risbækgaard, gaaet ud i Byen

for at samle de vaabnføre Mænd og forberede sig til Kamp mod de udbrudte Slaver.

Men til dette hørte der Vaaben. De henvendte sig derfor til Sognets Smed Johs. Lyngby, der boede i Kyø Skov eller nærmest i den Del af Skoven, som nu kaldes Sebberkloster Skov, for hos ham kunde de faa lavet Vaaben, saa de kunde være kampberedt til at forsvare sig mod Fjenden.

Smeden fik travlt med at omdanne medbragte gamle Høleer og andet til Vaaben og sætte dem paa Stage. Faders Fader fik lavet et tveægget Spydblade og et rundt spids Spyd, der begge sattes paa Stage. Det tveæggede Spyd var ret kraftigt, 35 cm langt og 5 cm bredt paa det bredeste. Dette Spyd haves endnu paa Gaarden, men Stagen er desværre borte. Havde den været bevaret, kunde det være en interessant Museumsgenstand.

Henimod Aften var Vaabensmedningen forbi, og da alle var bevæbnede, begav de Aistrup Mænd, unge som ældre, sig ad Vejen gennem Langmølle dal til Skørbæk By. Det var noget ud paa Aftenen, inden de naaede Skørbæk, og de havde ikke set noget til de udbrudte Slaver. De standsede op ved Kroen, hvor Kroejeren Christian Christensen havde travlt med at skænke Brændevin op i halvpægle Glas til enhver, som vilde have et Glas; dette uden Hensyn til, om det var de Skørbæk Mænd, eller det var til de nyankomne fra Aistrup, idet han mente, det var bedre, at gode danske Mænd fik hans Brændevin, end at de Rendsborg Slaver skulle komme og tage den.

I Skørbæk gik der Rygter om, at Slaverne var naaet til Skivum, en Landsby der ligger en Mils Vej længere sydpaa. Vagter blev udstationeret ved Kroen og andre Steder i Skørbæk By. Men Natten gik, og der kom ingen Slaver, og da der ved udsendte Spejdere oplystes, at

der ikke havde været Slaver i Skivum, bestemte de Aistrup Sognemænd sig til at begive sig hjem og der afvente Begivenhedernes Gang.

Senere blev der sagt, at Rygtet om de Rendsborg-Slavers Udbrud var udsendt fra højere Sted, Konge og Regering, for derved at se og prøve, om den danske Befolkning var villig til at forsvare Hus og Hjem, Folk og Land, grundet paa det truende Oprør i de tyskdanske Landsdele. Det viste sig, at man her, som så mange andre Steder, hvor Rygtet kom frem, forberedte sig til at tage Kampen op mod en indtrængende Fjende.

Denne Slavekrig førte desuden til, at man i Aistrup Sogn oprettede, hvad man nu vil kalde et lille Hjemmeværn, idet Sognets yngre Mænd og unge Karle stillede til Exersits hver Aften i nogle Timer.

Denne Exersits lededes af en Gaardmand i St. Aistrup ved Navn Anders Jensen Kornum; han havde under Aftjeningen af sin Værnepligt været Korporal. Disse Øvelser strakte sig over en Maanedes Tid eller to. Pladsen, de holdtes paa, var noget Hedeskalle (Hede uden Lyng) og kaldtes Skallen; den tilhørte Bedstefaders Gaard og laa tæt ved denne i Nærheden af St. Aistrup By.

Dette er, hvad jeg kan berette om Rendsborg-Slavekrigens Forløb i Aistrup Sogn og St. Aistrup By.

AF BRORSTRUP SOGNS PRÆSTE- OG DEGNEHISTORIE

AF A. HOLST THOMSEN, Hobro

Præster i Brorstrup-Haverslev-Ravnkilde.

Man ved meget lidt om de første præster i Smorup præstegård i Brorstrup sogn, og de få navne og årstal, som findes, stemmer ikke altid med andre tal fra samme periode, og det er derfor ikke muligt at vide, hvad der er rigtigt.

Det er således tilfældet med en oplysning om, at mester Niels Skou i Smorup var sognepræst i Brorstrup¹³⁾ og som medtjener havde Pier Jensen i Ravnkil.

Aage Frost boede på Smorupgård, som var præstegård. Han var præst der og har formodentlig været velstående, eftersom han 1281 skænkede sin gård og et »Mølle sted« til Brorstrup kirke¹⁰⁾. Han gjorde det for sin sjæls saligheds skyld, og efter sin død blev han stedt til hvile inden for den søndre dør i Brorstrup kirke¹⁸⁾.

1480 var hr. Mikkell sognepræst og boede i Smorup præstegård. Hans eftermand har formodentlig været Thomas Vilde; thi om ham hedder det, at han var præst i Brorstrup og levede endnu 1501¹⁵⁾.

Han har haft en hjælpepræst, som blev kaldt »lille hr. Niels«, fordi han var så liden af skikkelse, og var Thomas Vildes kapellan, som den tid boede i Smorup¹⁹⁾.

Mads Jacobsen Schytte.

Den sidste katolske og første lutherske præst i Brorstrup var Mads Jacobsen Schytte.

Han stammede fra Løgstør. Her levede omkring år

1500 en købmand Jacob Schytte, som havde tre kendte sønner: Christian, Mads og Ole (eller Oluf). De studerede alle tre theologi, og ca. 1530 formodes det, at Christian og Mads har været præster henholdsvis i Odense og Brorstrup, hvorimod Ole en halv snes år senere blev sognepræst ved Graabrødre kirke i Viborg⁷⁾ ²³⁾.

Foruden den egentlige præstegård, Smorupgård, fandtes annexgårde i Brorstrup, Haverslev og Ravnkilde, og her kunne sognepræsten anvise eventuelle kapellaner bopæl, og hvis der ikke var brug for dem som kapellanboliger, kunne sognepræsten »udleje« dem til andre fra sognet.

Dette forhold blandede Viborgbispen Jørgen Friis sig i. Bispen var nemlig fortørnet over, at Mads J. Schytte gik over til den lutherske tro og tilmed giftede sig, og Jørgen Friis gav så sin foged Poul Trogelsen befaling til at udvise de mænd, som boede i Hr. Mads' præstegård for »ægt og arbejde«.

De samme mænd klagede til kongen over både bisp og foged, og kong Frederik gav de tre bønder medhold, så de kunne blive boende, såfremt de »fuldgjorde deres forpligtelser som fæstere, med mindre det skete, at de præster, som samme kirke tilhørte, vilde sætte der andre præster udi i deres sted, som skulle gøre sognefolket tjeneste« ²⁵⁾. — Mads Jacobsen Schytte har været en dygtig og anset mand. Derom vidner hans udnævnelse som den første lutherske provst i Års herred.

Hr. Mads blev stamfader til en hel præsteslægt, idet hans søn og sønnesøn blev præster i Brorstrup²³⁾.

Han døde ca. 1551.

Christen Madsen Schytte. 1547—92.

Christen Madsen Schytte blev som nævnt sognepræst i Brorstrup-Haverslev-Ravnkilde efter sin far,

og allerede 1554 blev han tillige udnævnt til provst i Års herred.

I hans tid blev der stridigheder om Ravnkilde præstegård. På en eller anden måde — måske af godsfortegnelsen, som staten overtog fra bispen i Viborg, må vel præstegården være anført, thi lensmanden Jørgen Lykke til Overgård i Udbyneder sogn fik gården tilskødet, og da han gjorde sit krav gældende, gjorde præsten indsigelser, og i kraft af et kongebrev fra 1529 fik Chr. M. Schytte tilkendt retten til Ravnkilde annexpræstegårds herligheder.

Chr. M. Schytte døde 1592.

Niels Christensen Schytte. 1592—1607.

Niels Chr. Schytte skal efter sit universitetsstudium yderligere have studeret til magister, men 1582 blev han kapellan for sin far, og efter dennes død blev han sognepræst.

To af hans døtre, Maren og Anna, blev gift med præster. Den første med sognepræsten Anders Sørensen i Simested og Anna med dennes kapellan i Simested hr. Hans Jensen.

En søn, Christian, født 1587, studerede lægevidenskab og blev dr. med. i Viborg.

Schytte-slægten blev en »berømmelig slægt«. Mange blev præster, og flere studerede anden videnskab⁷⁾.

Hans Pedersen Vogelius. 1607—45.

Vogelius var søn af sognepræst Peder Lauritsen Vogel i Vester Hæsing på Fyn²³⁾.

1602 blev han kapellan hos Niels Chr. Schytte, og ved dennes død blev han sognepræst.

Da biskop Vandal i året 1619 opkrævede 1 rdl. af alle sine sognepræster til hjælp ved anskaffelse af to

professorboliger ved universitetet, undlod han at afkræve hr. Hans for noget med den begrundelse, at han var »meget husarm«¹⁴).

Han var gift med Maren Christensdatter, hvis fader var sognepræst Christen Lauritsen af Ulstrup-Gundersted.

En søn ved navn Gude blev opkaldt efter Gude Galde fra Nørlund. Han blev sognepræst og senere provst i Astrup-Rostrup-Storarden.

Hans Pedersen Vogelius døde 1645.

Hans Lauritsen. 1645—57.

Hans Lauritsen var født i Ribe ca. 1613.

Hans forældre kendes ikke, og det vides heller ikke, hvorfor han studerede i Ålborg, men det må han have gjort, for man ved, at han blev student fra Ålborg 1633 i en alder af 20 år²¹).

1635 eller 36 blev Hans Lauritsen ansat som lærer ved den lærde skole i Odense, men denne lærergerning blev af kort varighed. Den 8. november 1637 blev han ordineret og beskikket som kapellan for sognepræst Vogelius i Brorstrup og fik som bolig annexpræstegården i Haverslev. Da sognepræsten døde, blev kapellannen hans efterfølger og flyttede til Smorup præstegård.

Kort tid efter blev han udnævnt til provst.

Hans Lauritsen blev kun 44 år. Han døde den 29. april 1657 og blev begravet den 8. maj³).

Peder Pedersen Bay. 1657—1704.

Peder Pedersen Bay var en købmandssøn fra Mariager, hvor han fødtes ca. 1630. Han blev student fra Ålborg skole 1654¹⁷).

Allerede i foråret 1657 blev han kaldet til sognepræst med bopæl i Smorup præstegård, men det skal også

have kostet ham en sølvkande, hvori lå 300 blanke rigsdaler²³).

Han var gift med Malene Samuelsdatter Winding. Deres navne findes indskåret i et par stolegavle, som endnu opbevares i Brorstrup kirke. De bærer årstallet 1661.

I ægteskabet var der syv børn, tre sønner og fire døtre²⁰). Om sønnerne vides kun deres navne: Disse var Johan, Frederich og Johannes. Datteren, Anna Pedersdatter, blev gift med faderens efterfølger i Smorup præstegård, sognepræst hr. Frederich Printzler, som havde været kapellan hos P. P. Bay. Anna Margrethe blev gift med Jens Justesen af Bisgaard, og Johanne blev gift med Kjeld Andersen af Stenstrup²⁰).

Den yngste datter, Cathrine, var ved faderens død ikke myndig, hvorfor der skulle beskikkes hende en værge. Men det kneb at finde en sådan, idet alle præster i herredet undskyldte sig, og man har heller ikke villet overlade det til hendes gamle, fattige farbror Jens Pedersen Bay, som boede i annexgården, at forvalte arven.

Af skifteprotokollen fremgår, at der hverken var overflod eller fattigdom i præstehjemmet, men jævne økonomiske forhold.

3. juledag den 27. december 1704 døde P. P. Bay og blev begravet den 7. januar 1705²).

Frederik Jensen Printzler. 1705—12.

Frederik Jensen Printzler var søn af provst Jens Arnoldsen Printzler og hustru Gedske Clausdatter af Øster Tørslev-Dalbyover, hvor han fødtes 1670.

I en alder af 18 år blev han student fra Randers skole, og efter sin ordination den 10. september 1700

fik han stillingen som kapellan i Brorstrup-Haverslev-Ravnkilde med bopæl i anexpræstegården i Haverslev.

Han blev som allerede fortalt gift med Anna Pedersdatter Bay og flyttede i begyndelsen af 1705 til Smorup præstegård for at overtage embedet som sognepræst.

Om deres børn ved man, at datteren Gedske, født ca. 1703, blev i 1731, den 20. november, viet til sognepræsten Knud Ludvig von Stoltzig Flechtner af Vester Hornum. Sønnen Jens Frederik Printzler blev født ca. 1704. Han blev student, men døde ugift 1731.

Fr. J. Printzler blev ingen gammel mand. Han døde den 7. juni 1712 og efterlod sin hustru og deres to børn en anselig formue på 1600 rigsdaler²⁰).

Den efterladte enke var, hvad økonomien angik, et godt parti, og hendes enkestand blev ikke af længere varighed, idet hun giftede sig med hr. Melchior Edvard Christensen Agerholm, som fik embedet som sognepræst og flyttede ind i Smorup præstegård efter Printzlers død.

Melchior Edvardt Christensen Agerholm. 1712—31.

M. E. C. Agerholm var ligesom sin forgænger præstesøn. Hans forældre var sognepræst Christen Agerholm og hustru Anna Melchiorisdatter af Øster og Vester Vandet, hvor han fødtes 1. november 1678.

Han blev student fra skolen i Helsingør 1701 og tog theologisk attestats i sommeren 1706, og derefter blev han udkommanderet som skibspræst.

Efter endt tjeneste studerede han videre og udarbejdede en magisterafhandling, som han forsvarede i foråret 1712.

Straks efter, den 25. juni samme år, blev den nybagte magister sognepræst i Brorstrup-Haverslev-Ravnkilde.

Agerholm var gift to gange. Hans første hustru Anna Pedersdatter Bay må være død i slutningen af 1729 eller i begyndelsen af 1730; thi skifteforretningen er dateret 28. februar 1730.

Der var ingen børn i ægteskabet.

Det var et meget velstående bo. Der var guld- og sølvgenstande og mønter til en værdi af 280 rigsdaler, meget husgeråd, mange klæder o. s. v. og et par hundrede lærde bøger.

Desuden fandtes i præstegården 20 stude, 9 stykker ungkvæg, 6 kalve, 20 køer, 17 heste, 5 plage, 12 svin og 11 grise, vogne og markredskaber, korn på lofterne o. s. v.

Det kan uden overdrivelse siges, at præsteparret Agerholm har haft overflod af jordisk gods.

Allerede den 23. maj 1731 giftede Agerholm sig igen. Denne gang med Kirstine Marie Kalmarm, en søster til sognepræsten hr. Peder Kalmarm af Rold.

Deres ægteskabelige lykke var meget kort. 8 dage efter brylluppet blev Agerholm syg og døde den 24. juni samme år. Også dette ægteskab var barnløst.

Ved skifteretten mødte Agerholms søstre og gjorde krav gældende.

Der var Ingeborg Susanne Agerholm, gift med sognepræst hr. Peder Knudsen til Galtrup på Mors, Mette Sophie Agerholm og Kirsten Agerholm, gift med skoleholder Peder Pedersen Smith i Tønning sogn.

Om selve skiftedelingen er der intet klart billede.

Formodentlig har arvingerne ordnet det med hinanden indbyrdes.

Agerholms enke solgte præstegården til efterfølgeren i embedet for 425 sletdaler, og så længe hun blev siddende som enke, skulle efterfølgeren betale hende en pension på 50 sletdaler årligt i tre terminer.

Angående nådsensåret kom hun og efterfølgeren til en mundtlig akkord, nemlig at dele embedets indkomster²⁰), hvilket vel må være særdeles godt for Kirstine Marie Agerholm, født Kalmark.

Andreas Heeboe Christensen Holst. 1731—53.

Agerholms efterfølger i embedet var Andreas H. Chr. Holst, som fødtes den 13. januar 1695 på Estvadgård.

Han var søn af forpagter kaptajn Christen Poulsen Holst og hustru Else Andersdatter Heeboe.

1714 blev han student ved privat dimmission og i februar 1719 cand. theol. med haud.

Hvad den unge theolog har været beskæftiget med indtil 1725 kendes ikke, men den 23. juli blev han kaldet til sognepræst i Ølstrup-Hover, Rinkøbing amt, og ordinationen fandt sted den 25. oktober.

To år senere, den 24. juni 1727 viedes han i Ringkøbing til Johanne Mette Danielsdatter Rasch.

1731 blev Holst kaldet til sognepræst i Brorstrup-Haverslev-Ravnkilde.

Om hans embedsgerning hedder det, at han var »omhyggelig, hurtig og expedit«, men det jordiske gods forstod han sig ikke på²³).

Af skiftet efter hans død fremgår ikke, om der var børn i ægteskabet. Det var også overflødigt at nævne arvinger; thi der var intet at arve, men et stort under-skud.

Det kan vel næppe have betydet noget videre for økonomien, at Holsts svigermoder Christina Steensdatter Rasch en tid boede i Smorup præstegård, hvor hun døde 1749. Hun var enke efter forpagter Daniel Philip Rasch.

Måske har levefoden ikke stået i rimeligt forhold til embedets indtægter. Udgiften til de våde varer kan vel

næppe komme ind under nødvendige udgifter, og om det var præsten selv, eller om det var selskabeligheden, som krævede en forsynet vinkælder, kendes ikke, men det vides, at et år i sommermånederne juni, juli, august og september blev indkøbt 72 potter vin og 5 potter fransk brændevin⁸⁾).

Da Holst døde den 25. maj 1753, var han en yderst fattig mand og døde i største armød, og præstegården var ganske ruineret og faldefærdig²³⁾).

Ulrik Arentzen Sontum. 1753—55.

Den 20. juli 1753 fik U. A. Sontum præstekaldet i Brorstrup-Haverslev-Ravnkilde og blev ordineret den 26. september.

Han var født i København den 14. januar 1722 og var af fornem slægt. Hans forældre var kommissions-skriver, kancelliråd Arentz Sontum og hustru Abel Cathrine Grotschilling. Han blev student fra Frederiksberg skole og cand. theol. den 10. juli 1743 med non.

I nogle år opholdt han sig mellem hernhutterne i Norge, og dette ophold har haft indflydelse på den unge kandidat, så hans præstegerning siden hen var præget heraf.

Da han som allerede nævnt i 1753 kom til Brorstrup-Haverslev-Ravnkilde, har det ikke været opmuntrende at flytte ind i Smorup præstegård. Den var forsømt, elendig og faldefærdig, og befolkningen havde ingen interesse eller forståelse for den nye, unge præsts forkyndelse, så man kan ikke undres over, at Sontum allerede efter 2 års forløb flyttede til Kippinge på Falster.

Sontum har utvivlsomt været en flittig præst. Foruden den egentlige præstegerning, der sikkert har været

pietistisk præget, skrev han forskellige åndelige be-
tragtninger og sange⁴).

Sontum har næppe været gift, medens han var i
Himmerland, men senere blev han gift med Johanne
Marie Sørensdatter Balløv, som var enke efter Mathias
Fibiger, der havde været rådmand i Nyborg. Hun var
15 år ældre end han.

J. Marie Balløv døde 82 år gammel den 2. februar
1789. Sontum døde i foråret 1793 og blev begravet den
3. maj.

Der var ingen børn.

Hans David Celius. 1755—96.

Hans David Celius var nordmand og kom til verden
den 28. januar 1718 i Øxnæs i Trondhjems stift som
søn af sognepræst Hans David Celius og hustru Jo-
hanne Opdal.

Han blev student fra Bergens skole 1738 og tog i
sommeren 1744 attestats med non. Året efter blev han
skibspræst, og ordinationen fandt sted den 24. no-
vember.

1753 blev han sognekapellan i Skjersted, Trond-
hjems stift, og to år senere blev han kaldet til sogne-
præst i Brorstrup-Haverslev-Ravnkilde. I efteråret 1758
blev han tillige provst for Års herred.

Provst Celius var gift med Rebekka Helene Graff,
som efter megen modgang, sorg og sygdom døde den
26. september 1782²³).

I ægteskabet var der tre børn.

Sønnen, Hans David Celius, blev sognedegn i Ski-
vum-Giver, men han døde i en forholdsvis ung alder.
Datteren, Johanne Opdal, forblev i hjemmet for at
passe og pleje den svagelige provstinde, så længe hun
levede. Det yngste af børnene, datteren Rebekka, havde

et skrøbeligt helbred og opholdt sig endnu som 29 årig og ugift i hjemmet hos faderen²⁰).

Det synes, som om den huslige lykke i nogen grad gik provstehjemmet forbi, og megen modgang og sorg kom til huse med forpagteren Jens Jensen Otte. Denne udviste en voldsom optræden over for både provst og provstinde, og hvad værre var, han forførte datteren Rebekka.

Hele forholdet udviklede sig sådan, at provst Celius anlagde sag mod J. J. Otte for »hans sammenleje med Rebekka før ægteskabet og opførsel mod hende samt hans levned og omflakken med hende omkring i landet, hans omgang med et andet ham beslægtet fruentimmer og trusler mod provsten, da han opholdt sig i Smorup præstegård«¹²).

Endvidere krævede provsten, »at forpagteren skulle tilbagelevere den besætning, som blev ham overleveret, da han modtog præstegården i forpagtning.« Som man ser, var det en meget kedelig affære, som selvfølgelig forvoldte familien i præstegården megen sorg.

Provst Celius var en praktisk og dygtig mand, og dette samt hans særdeles gode formueomstændigheder gjorde, at han genopbyggede den meget forfaldne præstegård.

Han bekostede også en lukket stol til Brorstrup kirke 1763.

Den meget store præstegård krævede megen arbejdskraft. Den var også til stede. Provsten havde i 1787 foruden kusk og avlskarl fire voksne karle, tre piger, datteren Rebekka, to mindre piger til og en liden hønse-dreng⁵).

Natten mellem den 28. og 29. oktober 1796 døde provst Celius 78 år gammel. Han havde da været præst i 51 år, haft mange sorger og megen modgang, havde

mistet alle sine nærmeste og efterlod sig som eneste arvinger kun to børnebørn, den 9 årige Jørgen Christian Celius og den 14 årige Rebecha Helena Celius, som begge var født i Skivum degnebolig som børn af sognedegnen i Skivum-Giver: Hans David Celius.

Det var ikke småting, disse to børn kom til at arve. Da alle udgifter var trukket fra, var der tilbage i boet 4.458 rigsdaler. Det ville sikkert i vore dage svare til en sum på omkring 100.000 kr., — og så var der ingen arveafgift dengang.

Skiftet giver et lille indtryk af præstegårdens stuer. »Der var i øverste gang på nordre side et kammer med uld i, på søndre side var børnekammeret og biskoppens kammer. I den vestre gang var der storstuen, det gule kammer og fadeburet, studerekammeret, dagligstuen og sovekammeret.«

Som man ser, har der nok været brug for huslig hjælp, især da provstinden og datteren Rebekka begge havde et skrøbeligt helbred.

Endnu kan gamle folk i Brorstrup fortælle træk og tildragelser om provst Celius; om disse er troværdige er en anden ting, men E. Tang Kristensen har i sine optegnelser flere historier om provst Celius, og de kan måske være med til, at man kan danne sig et billede af den ikke helt almindelige provst.

Evald Tang Kristensen fortæller i: Gl. Folks Fortællinger om det jyske Almueliv V. og VI. Samling 1893—94:

Provst Celius i Smaarup sagde i en Præken: »Herre, du gav mig lam, men hvordan var de? Nogle var hvide og sorte, røde og rage kanaljer.«

I en bøn for regn sagde han: »Herre, du gav os regn, men det faldt i Nørlund skov og Sorte-Mose; de yder-

ste dråber kom næppe til Sundsig på min mark, derfor står mit byg nu med lappen for øret.«

Til en, han var henne at berette, sagde han: »Jeg ser døden nærme sig, og du er ud af det hegseparti.«

(Jens Kristensen, Ersted.)

Provst Celius sagde: »Herre, mine hyrder og Brorstrup hyrder går sammen, og mine får og Brorstrup får går sammen, og Brorstrup væddere gjør mine får med lam, det var sortbrogede og ragede kanaljer.«

(Jens Ravnkilde, Haverslev.)

Pastor Celius bøn om regn: »I dag otte dage bade vi til dig, du himmelens og jordens Gud, du herre over havet og vandene, vi bade, at du ville regne, — ja, du regnede — men hvordan regnede du? Det kom strint strant over bækmarken og engmade; nu bede vi, at du vil lade din velsignelse ned i stride strømme.«

(H. Brøchner.)

Provst Celius havde, før han kom her, været skibspræst og rejst på Kina og flere steder.

En gang, da han kom fra Haverslev kirke, sagde madammen: »Nå, hvordan gik det i kirken i dag, lille mand, jeg hører, at Niels Smed (sådan hed degnen) var syg i dag.« — »Ja, hvordan gik det, jeg brølte, og smeden brølte, og Graver-Hans brølte, og så brølte de alle sammen, men så glemte vi pinedød at læse i kor-døren.«

(C. Brøgger, Ravnkilde.)

Provst Celius skulle vie et par folk i Haverslev kirke. Brudgommen hed Morten Eftermiddag, og ham var provsten gal på. Så siger han: »Ja, Morten, nu har du set dig for, og du har følt dig for, og så er det endda, om du har truffet den rette.«

Han havde nemlig løbet og fippet og bejlet flere gange.
(*C. Brøgger, Ravnkilde.*)

Provst Celius skulle over til Ravnkilde at jorde et lig fra Nysum. Så kom præsten først og stod ved kirken. Ligporten var den gang på vestre side. Da ligtoget nu kører forbi den søndre side, siger præsten til folk, der stod der: »Ja, børn, den vej skal vi allesammen.« Så sagde Kro-Jørgen: »Ja, det er dem fra Nysum.« Dertil bemærkede provsten: »Du er så næsvis, Jørgen.«
(*C. Brøgger, Ravnkilde.*)

Smaarup præstegård, der ligger midtvejs mellem Viborg og Aalborg, er en uhyre stor gård, snart som herregård.

En provst, der hed Celius, havde delt gården i to dele og boede selv i den ene, mens hans kone i den anden. Hver havde sin husholdning og sine tjenestefolk, men der var ellers ikke noget imellem dem, de kom sammen og taltes ved hver dag. Engang rejste biskoppens familie fra Viborg til Aalborg, og da de rejste, sagde biskoppen til sin kone: »Nu kan I tage ind i Smaarup præstegård, der kan I ligge i nat, for det er en lang rejse at gøre på en dag.« — De kom da også ved aftenstid kørende op for hoveddøren, og da præsten ser det, kommer han ud i døren. De hilser fra biskoppen om at blive der. »Nej,« siger han, »her er ingen kro, og jeg er ikke kromand, jeg huser ingen.« Så måtte de vende om og køre til Binderup kro og ligge der. Biskoppen var meget fornærmet, da de kom hjem og fortalte, hvordan det var gået dem i Smaarup. Han skrev så provsten et brev til og mindede ham om apostelen Pauli ord, at en præst skal være gæstfri. — »Det kunne den hellige apostel sagt være, for han boede ikke ved landevejen.«
(*I. P. Åbo, Engesvang.*)

Hans Sletting. 1796—1801.

Efter provst Celius blev Hans Sletting sognepræst og flyttede ind i Smorup præstegård.

Han overlod driften af præstegårdsjorden til forpagter Laurs Jørgensen og hans familie. Det store folkehold, som under provst Celius var beskæftiget i præstegården, blev ikke nødvendigt nu. Hans Sletting var ugift og antog en husholderske, en tjenestepige og en kusk, men omkring 1800 blev det nødvendigt for Sletting at antage personel kapellan, idet en sindslidelse tog sådan overhånd, at han ikke kunne passe sit embede. Det blev cand. theol. Wilhelm Adolph Worsøe^{5b}).

Hans Sletting er født på Aalholm ved Nysted 6. marts 1763 og var søn af godsets forvalter Joachim Frederik Sletting og hustru Kirstine Cathrine Tvede²³).

Han blev student fra Roskilde 1782 og cand. theol. 1790. Året efter blev han kapellan i Kettinge på Lolland og blev ordineret 14. december.

Den 9. december 1796 blev han kaldet til sognepræst i Brorstrup, men som allerede nævnt blev han en syg mand og måtte indlægges på St. Hans hospital, blev afskediget 13. marts 1801 og døde på sindssygehospitalet 1832.

Ved hans afskedigelse registreredes boet, som viste sig at være konkurs²⁰).

Johannes Struch. 1801—12.

I året 1759 fik præstefamilien, sognepræst Frederik Caspar Hansen Struch og hustru Sophie Magdalene Cabott i Øster Skerninge på Fyn en søn, som i dåben fik navnet Johannes Struch²³).

Han blev holdt til bogen. 1780 tog han eksamen fra latinskolen i Nyborg, og 1783 blev han cand. theol. med non²²).

Efter endt studium blev han i tre år huslærer i Nyborg og derefter atter i tre år huslærer hos en cancelliråd Lillelund, og i marts 1790 blev J. Struch præsteviet og ansat som kapellan i Buderup-Gravlev-Årestrup.

To år senere blev han kaldet til sognepræst i Lovns-
Alstrup, og samme år giftede han sig med Anna Laurence Aagaard, der var født 5. juli 1773 og var datter af sognepræst Jacob Aagaard til Østbirk.

1801 blev Johannes Struch kaldet til sognepræst i Brorstrup-Haverslev-Ravnkilde.

I ægteskabet var der ifølge skiftet af 29. april 1813 fire sønner og to døtre, nemlig Jacob Aagaard, 21 år, Frederik Caspar, 20 år, Peder Deichmand, 18 år, Poul Abraham, 16 år, og endelig Sophie Magdalene og Margrethe Cathrine Pontoppidan. Døtrenes alder er ikke opgivet²⁰).

Johannes Struch døde i Smorup præstegård.

Aalborg Stiftstidende har i maj 1812 følgende bekendtgørelse:

At det den 5te dennes har behaget forsynet ved døden at bortkalde fra mig og seks børn min ufor-glemmelige mand, hr. Johannes Struch, sognepræst for Ravnkilde, Brorstrup og Haverslev menigheder, bekendtgøres herved nærværende slægt og venner, og da jeg holder mig overbevist om, at disse oprigtigen tage del i min billige sorg, frabedes al condolance, der desuden ikkun vil skjærpe den smertelige følelse af mit og mines uoprettelige tab.

Smorup præstegård den 9. maj 1812.

Anna Laurence Aagaard,
sal. Struchs.

Struchs enke flyttede til Haverslev, hvor et hus var bestemt til enkesæde for Smorup præstegård.

Huset var ikke blevet vedligeholdt, da Struch ikke havde råd.

Her boede så Anna Laurence i dette lerklinede hus, hvor taget var utæt, intet loft over køkkenet, kun een stue med lergulv, og dog fandt hun det ej ubehageligt, fordi hun for det meste gik med træsko⁹).

Også fattigdom var til huse. Da Struch døde, efterlod han sig 1493 rigsdaler til deling, men i 1813 — statsbankerottens år — var en daler ikke meget værd.

Anna L. Struch døde den 3. december 1842.

Jørgen Winge. 1812—34.

Jørgen Winge var søn af guldsmed Mathias Winge og hustru Marie Nielsen i Vejle, hvor han fødtes den 30. oktober 1779²³).

Han blev student fra skolen i Fredericia 1800, og i sommeren 1805 tog han embedseksamen med laud.

Hvad han var beskæftiget med de nærmest følgende år vides ikke, men den 21. august 1812 blev han kaldet til sognepræst i Brorstrup-Haverslev-Ravnkilde.

Samme efterår den 29. oktober blev han gift med Christine Frich. Hun stammede fra Voldbjerg mølle i He sogn og var da kun 17 år gammel og var 16 år yngre end sin brudgom. Hun var datter af proprietær og møller Johan Joachim Frich og hustru Marie Magdalene Kjærulf og var født den 21. maj 1795.

Jørgen Winge sad som sognepræst i Smorup præstegård i en årrække. Han havde et ret stort folkehold, var morgenmand og interesseret i gårdens drift¹⁶).

1834 blev han forflyttet til Anst-Gesten, men efter fire års forløb overtog han sognepræstembedet i Nørre Aaby på Fyn, hvor han afgik ved døden i efteråret 1850.

Dødsannoncen i »Fyens Stiftstidende« lyder sådan:

At min inderligt elskede mand Jørgen Winge, sognepræst til Nørre Aaby og Indslev efter flere års svagelighed den 23. september indgik til den evige fred 71 år gammel og efter at have været embedsmand i 38 år meddeles herved slægt og venner. Trende børn sørger med mig over tabet af en trofast mand og kjærlig fader.

Nørreåby præstegård den 30. september 1850.

C. Winge,
født Frich.

Mathias Jacob Schjørring. 1834—40.

Slægten Schjørring nedstammer fra bønder i Skørning ved Randers.

Mads Schjørring er en af dem. Han blev forpagter på Egensekloster og var gift med Mette Cecilie Johansdatter Budz af Sale.

I dette ægteskab fødtes Jens Kjeldsen Schjørring. Han fik lyst til bogen og blev i 1783 student fra Aalborg og kandidat den 6. maj 1789.

Efter at have været præst i Estvad ved Skive kom han til Jebjerg-Lyby i Salling, hvor han også blev provst. Han var gift med Maria Elisabeth Dorothea Scharschou Skiwe af Astrup sogn, Ålborg amt.

I dette ægteskab kom Mathias Jacob Schjørring til verden den 9. januar 1797.

Den unge Mathias gik i faderens fodspor og blev 1816 student fra Viborg og den 18. juli 1821 cand. theol.

Hen på sommeren 1822 ankom til Vandborg præstegård, Ringkøbing amt, en ung, ugift theologisk kandidat. Det var Mathias Jacob Schjørring. Han havde sin fader provst Schjørring fra Jebjerg med. Provsten ville

gerne se sin søns fremtidige hjem, når han nu rykkede ind som sognepræst i Vandborg-Ferring sogne.

Året efter, den 12. juli 1823, holdtes bryllup. Det var den nye præst, som giftede sig med Nicoline Ring, datter af postmester og organist Nikolaj Rise Ring og hustru Caroline Frederikke Svindt af Skive.

I de år, de var præstefolk i Vandborg, fødtes i ægteskabet 6 børn, to døtre og fire sønner, hvoraf den ene, den senere sognepræst i Ørslev ved Skelskør Jens Nicolaj Ludvig Schjørring, har skrevet salmerne: »Herrens venner ingen sinde« og »Kærlighed fra Gud«.

1834 kaldedes M. J. Schjørring til sognepræst i Brorstrup-Haverslev-Ravnkilde, men præstefamilien kunne ikke falde til her, og de længtes tilbage til Vestjylland. »Kirkegangen var ussel i alle tre sogne og ringest i hovedsognet, hvorfra præsten ofte måtte vende hjem med uforrettet sag, idet der ingen kirkegængere var«¹).

I foråret 1838 havde præstehjemmet den sorg, at præstefruen blev syg og sengeliggende, og hendes tilstand forværredes i årets løb, indtil hun næste forår lukkede sine øjne i døden.

M. J. Schjørring skriver om sin hustru følgende: »Efter en hård nat hensov hun blidt og roligt, næsten før hun selv og vi formodede det, den 2. april — middag — 1839 i hendes 47. år. Fred med hende«¹¹).

Den 17. juli 1840 forflyttedes M. J. Schjørring til Skanderborg-Skannerup-Stilling. To år efter den 4. september 1842 giftede han sig med distriktslæge Johan Mathias Ditlev Grøls 22 årige plejedatter Christiane Mathilde Henriette Schønberg. Hun blev en god hjælp og støtte i præstehjemmet.

1856 forflyttedes M. J. Schjørring endnu engang. Det var til Fruering-Vitved sognekald, og her forblev han til sin død den 30. oktober 1858.

I Berlingske Tiden for 30. oktober 1858 står:

Søndag den 24. oktober hjemkaldte Herren sin tjener, sognepræst for Fruering-Vitved menigheder Mathias Jacob Schørring, 62 år gammel. Hvilket bekendtgjøres af hans sørgende efterladte.

Frederik Spleth. 1840—71.

Frederik Spleth fødtes i København den 17. oktober 1793 og var søn af skibskaptajn Munthe og præstedatteren fra Mern, Marie Johanne Smith.

Kaptajnen døde omtrent samtidig med drengens fødsel, og enken giftede sig med sognepræsten i Magleby ved Skelskør, August Vincens Spleth, som derefter adopterede sin stedsøn.

Frederik Spleth blev privat dimitteret ved universitetet 1814, og i sommeren 1822 tog han embedseksamen med haud.

Den 31. maj 1823 blev han kapellan hos sognepræsten i Everdrup og ordineret den 3. juli samme år.

I sommeren 1828 blev han udnævnt til sognepræst i Sebber-Ajstrup, hvor han tillige blev provst for Års, Slet og Gislum herreder, en stilling han vedblev at beklæde til 1863.

I 1823, den 19. september, blev han gift med Frederikke Ellefsen. Hun var født 7. oktober 1799 og var datter af havnekontrollør og krigsassessor Johannes Ellefsen og hustru Maren Margrethe Mohr fra København. 25. oktober 1840 blev Fr. Spleth sognepræst i Brorstrup-Ravnkilde.

Da biskop Laub den 6. august 1861 afholdt visitats i Haverslev kirke, kunne det mærkes, at provsten var blevet ældre. Skønt han endnu messede smukt og med hjertelighed, og stemmens kraft var usvækket, så var hans tale noget svævende.

Ved visitatsen den 8. juni 1866 havde alderen gjort sig gældende. Man mærkede mathed og famlen i udtrykket, og dog må det siges, at talen var både kristelig og hjertelig, og at messen stadig var god⁹).

Berlingske Tidende den 15. maj 1871 har følgende:

I går hjemkaldte Herren sin trofaste tjener, vor kære fader: Provst Frederik Spleth, 77¹/₂ år gammel.

Smorup præstegård den 12. maj 1871.

Augusta Spleth — Fr. Spleth.

Begravelsen skeer fra Haverslev kirke den 17. maj kl. 12.

Diderik Nicolaj Blicher. 1871—1901.

Diderik Nicolaj Blicher var landmandssøn fra Bjørnemoose ved Svendborg, hvor han fødtes den 22. december 1812.

Hans forældre var landmand og senere kasserer ved Metropolitanskolen Peder Blicher og hustru Dorothea Kornbeck.

D. N. Blicher blev student 1831 og kandidat 1841⁶).

Samme år, den 28. august, giftede han sig med Oline Charlotte Cecilie Olsen, født 8. august 1813. Hun var datter af brænderiejer Morten Olsen og hustru Dorothea Catrine Qvist af København.

Fra 1842 var Blicher lærer ved Fåborg højere skole. 1857 blev han udnævnt til sognepræst i Aulum-Hodsager, hvorfra han 1867 forflyttedes til Onsbjærg på Samsø. Efter 4 års præstegerning her kom han 1871 til Brorstrup-Haverslev-Ravnkilde, hvor han også blev provst.

Provst Blicher omtales som en djærv og stærk personlighed. Han anså Grundtvig som sin åndelige lærefader og stod i nært forhold til flere bekendte grundt-

vigianere. — Hans faster var Grundtvigs første hustru.

På alteret i Brorstrup kirke står et sølvbæger, som blev skænket til kirken af provsteparrets datter Marie Blicher ved dennes bortrejse fra sognet.

Bægeret har følgende indskrift:

Til hr. pastor D. N. Blicher i Onsbjerg ved hans bortrejse i oktober 1871.

På foden står: Fra taknemmelige tilhørere i Besser sogn.

Ved siden af nævnte sølvbæger står en lige så smuk sølvkande, som bærer indskriften:

D. N. Blicher

R. af D.

Fra taknemmelige beboere i Brorstrup sogn den 22. december 1892.

Disse to smukke gaver vidner om, at provst Blicher i Onsbjerg har haft tilhørere fra nabosognet Besser, og at beboere i Brorstrup sogn har vist deres sognepræst opmærksomhed på hans 80 årige fødselsdag.

Det er en bekræftelse af, hvad Hobro Dagblad skriver, når det hedder: »Af sine menigheder var han (Blicher) meget afholdt; både indenfor disse og i hele egnen havde han mange venner.

1875 solgtes den gamle præstegård i Smorup, og en ny blev opført i Ravnkilde, og her boede så provst Blicher resten af sine dage.

1884 skete en ændring af de kirkelige forhold, idet Haverslev sogn blev sammenlagt med Årestrup, og siden har det så været Brorstrup-Ravnkilde.

Provstinden døde den 15. november 1889, og provsten henlevede sine sidste år som enkemand.

De sidste 3 år før sin død plagedes han af en nyresygdom og måtte antage kapellan, indtil han den 29. august 1901 afgik ved døden.

Han var da landets ældste præst i embede, nemlig 89 år gammel.

Peder Rasmussen. 1901—23.

Gårdmand Rasmus Pedersen og hustru Kirsten Hansdatter i Engelstoft, Næsby sogn ved Sorø, fik den 10. juli 1858 en søn, der i dåben fik navnet Peder Rasmussen.

Denne søn fik lyst til bogen og blev 1881 student og kandidat 1885 med laud.

1. august samme år blev han lærer ved Helsingør latin- og realskole, og 1890 blev han ordineret medhjælper i Gadbjerg og Lindeballe.

Den 19. februar 1891 blev Peder Rasmussen præsteviet som sognepræst i Blære-Ejdrup, og det følgende år, den 4. maj, giftede han sig med Nicoline Barfoed fra Helsingør. Hun var født der den 20. august 1867 og var datter af skibsbygmester Magnus Barfoed og hustru Thora Unmack.

1894 forflyttedes ægteparret til Års-Haubro, hvor P. Rasmussen året efter udnævntes til provst.

27. december 1901 blev han kaldet til Brorstrup-Ravnkilde. 1911 blev han Ridder af Dannebrog.

Allerede 1913 fratrådte han som provst, og 1923 søgte han sin afsked som præst.

Han døde den 20. april 1926.

Axel Rasmus Brostrøm. 1924.

Handelsgartner Carl Jacobsen Brostrøm og hustru Georgine Marie Rasmussen af Viborg fik den 14. juli

1869 en søn, som i dåben fik navnet: Axel Rasmus Brostrøm.

Denne søn blev 1886 student, i 1892 cand. theol. og den 10. juli 1894 kapellan i Ikast efter at være ordineret den 8. august samme år.

Fire år senere blev Brostrøm sognepræst i Sejerslev på Mors. 1903 kom han til Østervold sogn i København, og fra 18. oktober 1909 var han præst i London for den danske menighed dør.

1924 blev han kaldet til sognepræst i Ravnkilde og Brorstrup, men døde allerede den 26. november samme år.

Han var gift to gange. Først ægtede han Amalie Louise Koch, født 25. november 1872, død 21. oktober 1899. Hun var datter af kirkehistorikeren, provst Hans Ludvig Schielderup Parelius Koch i Glostrup. Anden gang blev Brostrøm den 16. februar 1906 gift med Cinna Jensen Kalhave, der fødtes den 12. januar 1884 i Sejerslev. Hun var datter af snedker Josef Jensen Kalhave og hustru Ane Helene Kristensen.

Pastor Axel Brostrøm var en statelig præstesikkertelse, hans tale var original, fyldt med rammende billeder.

Pastor Brostrøm er begravet i Sejerslev, hvor han var præst 1898—1903, og hvor hans sidste hustru stammede fra.

Christian Bartholdy. 1925—43.

Chr. Bartholdy, født 21. marts 1889 i Laurbjerg, søn af daværende sognepræst dør Johan Peter Bartholdy og hustru Christiane Marie Gad.

Student fra Kolding skole 1906 og cand. theol. med laud 1912.

I fire år manuduktør og 1914 ansat på kirkefondets kontor i København.

1916 ordineret medhjælper hos sognepræsten på Turø.

1918 sognepræsæt i Sebber-Store Ajstrup.

1925 sognepræst i Brorstrup-Ravnkilde.

1943—54 sognepræst i Haslev-Freerslev.

1929 medlem af kommissionen til oversættelse af Ny Testamente.

1929—59 formand for Kirkelig Forening for Indre Mission²⁴).

Pastor Bartholdy har skrevet en lang række religiøse bøger, ligesom han i vide kredse har været en skattet prædikant.

Nu emeritus i Kolding.

Jens Sigvald Bendsen. 1943—.

J. S. Bendsen er født i Galten sogn den 12. marts 1907 som søn af gårdejer Anders Bendsen og hustru Marie Dortha Pedersen.

Dim. fra Rønde 1933, cand. theol. 1939.

Efter endt eksamen manuduktør i København. Soldaterhjemsleder, derefter præsteviet medhjælper i Lemvig. 1943 sognepræst i Brorstrup-Ravnkilde.

Gift den 27. april 1936 med Magda Jespersen, datter af postmester Charles Christian August Jespersen og hustru Johanne Louise Nilson af Store Hedinge.

Kilder:

¹) Aarbog for Dansk Kulturhistorie 1895.

²) Axelson Lauritz: Dagbog.

³) Axelson Lauritz: Tillæg til Dagbog.

⁴) Barfoed: Den falsterske Gejstlighed.

^{5a}) Folketællingslisten 1801.

^{5b}) Folketællingslisten 1787.

⁶) Grohshenning Max og Hauch-Fausbøll: Danmarks Præstehistorie 1884—1911.

- 7) Hammer H.: Slægt og Minder.
- 8) Hansen Georg: Præsten.
- 9) Fra Himmerland og Kjær Herred, bd. XIV, 1946, 273, og bd. XIX, 1955, 117.
- 9b) Hobro Dagblad.
- 10) Hofmans Fundatser. III. Bd.
- 11) Isaksen Birger: Jens Schjørring.
- 12) Jydske Efterretninger.
- 13) Kirkehist. Samlinger, III. række. Bd. II, side 205 og 206.
- 14) Kirkehist. Samlinger, III. række, Bd. IV.
- 15) Kirkehist. Samlinger, VII. 1869—71 (side 905).
- 16) Kristensen E. Tang: Jysk Almueliv, Bd. VI.
- 17) Petersen Friis: Saml. vedr. Studenterne 1611—67.
- 18) Personalhistorisk Tidsskrift.
- 19) Saml. til jyske Hist. og Topografi. Bd. X. 1884—85.
- 20) Skifteprotokollen.
- 21) Stiftsbogen.
- 22) Viborg Stifts Vitaprotokol.
- 23) Wiberg: Præstehistorie.
- 24) Kraks: Blaa Bog.
- 25) Kirkelig Haandbog.

PRÆSTEGÅRDEN I SMORUP

I det nordvestlige hjørne af Brorstrup sogn, ikke langt fra Binderup sogneskel lå præstegården Smorupgård.

Skønt den var meget ucentralt beliggende, var den dog præstegård gennem flere århundreder.

Ad usle, elendige veje i al slags vejrr måtte præsten i hine tider køre den milelange vej til Ravnkilde kirke for at holde gudstjeneste, og hvis han ville nå sognets yderste grænse mod sydøst, var vejen hjem på det nærmeste et par mil. Til Haverslev kirke var der også lang vej, og til Brorstrup var ca. $\frac{1}{2}$ mil.

Det vides ikke, hvornår Smorupgård er blevet præstegård, men 1281 gav sognepræsten hr. Ogy Smørdrupgård samt et møllested for sin sjæls salighed til Brorstrup kirke. Fra nævnte år har den altså været bopæl for sognepræsten til Brorstrup-Haverslev-Ravnkilde sogne.

Til præsteembedet hørte desuden annexgårdene i Brorstrup, Haverslev og Ravnkilde. Disse annexpræstegårde var beregnet til bolig for hjælpepræster, men når sognepræsten varetog embedet uden medhjælp, kunne nævnte beboelse udnyttes på anden måde. Således boede i 1583 i Ravnkilde annexgård en mand ved navn Las Brun⁷). Husene var da meget forfaldne, og jorden lå udyrket hen, og 1638 beretter et synsvidne, »at Ravnkilde præstegård er så godt som øde, og husene næsten helt nedfaldne.«

Desværre tilfaldt de årlige ydelser fra annexgårdene kun for Haverslevs vedkommende sognepræsten. Afgiften fra Brorstrup annexgård tilfaldt Torstedlund, og Ravnkilde indtægten gik også sognepræsten forbi, den gik til Nørlund.

Kristian den Femte solgte i 1679 kaldsretten til Brorstrup-Haverslev-Ravnkilde til Verner Parsbjerg til Nør-

lund samt herligheden over præstegården og degnebol for 950 rigsdaler⁹⁾.

Det kongelige gods kom under Nørlund, og hr. Peder Bang i Ravnkilde annexpræstegård måtte årligt udbetale rede penge, et svin m. m. til hr. Verner Parsberg og hans arvinger.

Fra 1281 og ca. to hundrede år frem kendes intet om Smorupgård, men 1466 har der været stridigheder om ejendomsretten. 21. januar 1466 afholdtes møde på Års herredsting, hvortil flere gode mænd var tilkaldt som vidne.

Det hedder nemlig:

»Tingsvidne af Års herredsting, at det gårdsted i Smørup, som ligger vesterst og sønderst, er skænket til Brorstrup kirke for over 100 år siden af præsten hr. Aage: »Alle mænd dette brev ser eller høre, hilse vi Nis Christensen, foged på Års herredsting, Elbech af Grårup m. fl. kundgøre vi evindeligt med Gud, at år efter Guds byrd 1466, den tirsdag næst før Sct. Vincentii dag, var skikket for os og for flere gode mænd — hæderlig mand, hr. Jens Jensen i Års, som æsket og fik et fuldt tingsvidne på hæderlig fader, biskop Knuds i Viborg hans vegne af 8 uvildige dannemænd, som er: Kjeld Ørn i Barnlilæ, Peder Hviid ibidem, Nis Mortensen i Haverslev o. s. v., som vidnede på tro og i sandhed, at det var dem fuldt vitterligt og haver de spurgt af deres forældre, at det gårdsted, som ligger vesterst og sønderst i Smørup, det er Brorstrup kirkes rette gods, og var given til forskrevne kirke for over 100 år siden af en præst, som hed hr. Oggi, hvilken præst, som ligger for den søndre kirkedør i forskrevne Brorstrup kirke.«

Men hermed var sagen ikke forbi; thi i december samme år bliver tilkaldt vidner til herredstinget i Års.

Det hedder her: »Alle mænd, som dette brev ser eller høre, læse, hilse vi Niels Christensen, foged til Års herredsting (med seks andre mænd) — evindeligt med Gud og kundgør vi med dette vort åbne brev, at år efter Guds byrd 1466, den tirsdag næst efter Vor Fruedag, var skikket for os denne brevviser hr. Tydich Svan*), præst i Skivum, som med 8 dannemænds vidnesbyrd bevidnede, at sandemænd i Års herred inden 4 stokke kundgjorde det tov (vidne), som de havde gjort mellem Guds hus og bondens i Smørup, så at det nederste og sønderste gårdsted, som nu påbygget er, er til Brorstrup kirke — med sin rette tilliggelse, ager og eng, vådt og tørt, alle fire markmode, intet undtaget.«

Tingsvidne af Års herredsting 1467:

»Hr. Jens Jensen, præst i Års, bekendtgør på biskop Knuds vegne i Viborg, at det gårdsted i Smørup, som sandemænd svor til Brorstrup kirke, er skænket kirken for over 100 år siden af en præst, som hedder hr. Eske (anmærkn.: hr. Eske = hr. Aage Frost), hvilken præst ligger for den søndre kirkedør i Brorstrup kirke.«

Så går tiden til 1480 den 20. juni, da er atter tilkaldt vidner angående Smorupgård.

Tingsvidne af Års herredsting 20. juni 1480:

»Lars Ørn, foged på Års herredsting, Nis Simonsen i Krogstrup, Per Stinger i Års m. fl. kundgør vi med dette vort åbne brev, at år efter Guds byrd 1480, tirsdag efter Sct. Budulphidag, da var skikket for os denne nærværende brevviser, hr. Thomis Skjæg, sognepræst til Års kirke, som lovlig æsket og fik et fuldt tingsvidne af 8 beskedne dannemænd, som er: (8 navne).

*) Kaldes andet sted: Didrik Svan.

Disse vidnede samdrægtelig inden alle 4 stokke på forskrevne ting, at de så og hørte hr. Thomas indværgede Smorupgård og gårdsted og alle hendes rettighed, først fra Fogelbæk og så den vesterste siggang nør op til Bredehøfe*), og så nør nedt ad Rødsige og så øster neden med Skjoldkjær til det vadested, som løber over åen til Sønderup, og så den å midt op til Sæbisrinde, og så den kjær op østen de høje, som ligger østen hr. Mikkels havreland, — og så sønder indtil Sundsiig, — og så kjæret midt ned til Fogelbæk.

Alt det der indenfor, ager og eng, vådt og tørt, kjær og moser, fægang og fiskevand og hvad som helst nævnes kan, intet undtaget i nogen måde, det indvorde han for den hellige kirkes og bispedømmes endel.«

Den 8. juni 1511 tog præsten hr. Christen Nielsen i Testrup på bispens vegne lovhævd på kirkens gods i Års herred, deriblandt: Kirkegård i Brorstrup, så god som den bedste gård i Brorstrup, med sin toft — og kirkegård i Ravnkilde med sin endels skov.

Der er stadig stridigheder om ejendomsretten til præstegårdens jordtilliggende.

1552, tirsdag før Cathedram Petri, lod hr. Christen**) lovhævden oplæse ved Års herredsting, og lod flere af egnens barnefødte mænd give tingsvidne om, hvor »hr. Mikkels havreland« havde været, og ingen havde kæret (klaget) på lovhævden uden hr. Peder Lykke***) for 20 år siden og mere havde krævet sandemænd »på den østre side«, hvilke dog ikke gjorde deres tog (vidne).

*) Bredehøj.

**) Christen Madsen Schytte, præst i Smorup 1547—1592.

***) Formentlig hr. Peder Lykke til Nørlund, fader til Jørgen Lykke.

Den 22. april 1553 foreligger »landstingsdom, hvorved Års herreds sandemænd fældes (deres dom underkendes), fordi de havde svoret præsten i Smørup hans ejendom fra — imod hans lovhævdskendelse.

Fra 28. marts 1554 forefindes vidnesbyrd af Viborg domkapitel, at Smørup, så længe de nævnte kanniker kan mindes, har været præstegård til Brorstrup kirke.

Niels Friis, kantor i Viborg, mindes 36 år, Kjeld Olufsen og Jens Nielsen mindes 50 år, Jens Hansen, 40 år, — gør vitterligt, at år efter Guds byrd 1534, den onsdag næst efter påske, for os udi kapitles hus i Viborg var skikket hæderlig mand, hr. Christen Madsen, sognepræst til Brorstrup kirke, og begærede af os, som er de ældste præstemænd i kapitlet, hvad os vitterligt er om den gård Smordrup, — og have vi hørt af forældre og andre trofaste folk, om samme gård har været holdt for præstegård til Brorstrup eller ej.

Og vidnede vi, at i 36, 50, 40 år har forskrevne Smordrup været eet præstesæde til Brorstrup, Ravnkilde og Haverslev — og præsten dør har haft forskrevne Smordrup til sin rette residens og præstegård.«

1555 erklærer to sognevidner fra Ravnkilde og Brorstrup om, at Smørup i mands minde har været præsteresidens, — vidnerne er udstedte på sognepræsten, hr. Christen Madsens forlangende — af »Christian Jensen, præst og kapellan i Ravnkilde.«

Nu synes striden bilagt, men 1557 opstod en konflikt med de Binderup bønder.

Den 18. september 1557 er der forlig mellem hr. Christen Madsen i Smørupgård og de 6 navngivne mænd i Binderup om markskel mellem Smørup og Binderup.

»Vi efterskrevne Otte Brahe til Knudstrup*), høvidsmand på Ålborghus, Svend Jul i Testrup, Sewren

*) Thyge Brahes fader.

Gjed, herredsfoged i Års herred, Sewren Persen i Østrup, herredsfoged i Gislum herred, samt to sandemænd for Års herred, gør vitterligt for alle, at år efter Guds byrd 1557, den løverdag næst for Sancti Matthei Apostolidag, var skikket sandemænd for forskrevne herred imellem Lille Binderup og Smordrup mark at skulle have gjort tov og markskel mellem forskrevne marker.«

Striden stod om en »siigegang« (en engstrækning), som skiller Smorup eng og Binderup eng — og så nær op til Bredehøff (Bredehøj).

Det synes, som om Binderup mænd har gravet tørv her, — uden hr. Christens tilladelse.

Dommen lød på, at »siigegangen« var hr. Christens, men binderupperne måtte bruge den mod at betale.

Samme år vidnede to af binderupmændene (sognevidne fra Brorstrup kirke), »at de aldrig havde bjerget lyng eller tørv østen for Bredehøff uden hr. Christens minde.«

Striden blussede op igen senere, og 1582 blev Binderup mænd stævnet for ulovlig lyngslet og tørvegrøft i Smorup mark — og i 1617 var der atter krig mellem præsten i Smorupgård og bønderne i Lille Binderup^{10) 11)}.

Om Smorupgårds udseende og tilstand i begyndelsen af det 19. århundrede hedder det: »Præstegården var stor og rummelig, men dog efter nutidens fordringer meget tarvelig. Der fandtes kun et værelse med gipset loft. Væggene var kalkede, og i dagligstuen stod en stor bilæggerovn, der var fulgt med præstegården.« — »Vejene var milevidt et fuldstændigt morads, hvor hjulene gik i til navet eller over det, og hvor man om aftenen i mørke var udsat for at vælte ved hvert skridt.« Anførte udtalelse af præsten Jens Schjørring, søn af

sognepræsten M. J. Schjørring, giver ikke noget tiltalende billede af egnen og Smorupgård, og hans skildring af sognets beboere er ikke oplivende, han skriver: »Hvad befolkningen i Himmerland angår, da havde den i hine tider såre lidt at gøre med det himmelske. I faders tid var kirkegangen ussel i alle tre sogne og ringest i hovedsognet, hvorfra fader ofte måtte vende hjem med uforrettet sag, fordi der ingen kirkegængere var. Bønderne i faders sogne var hoveribønder til Nør-lund, uoplyste og uden trang til noget højere.«

I første halvdel af det 19. århundrede blev den tarvelige præstegård næsten ombygget, og efter datidens forhold har den været ret anselig.

Stuehuset¹⁾, der ligesom udhusene var tækket med strå, var på 30 fag bindingsværk. Haven bestod af to mindre haver samt en stor frugthave med adskillige frugtræer, som præsten M. J. Schjørring skal have plantet.

Udhusene, der tillige med stuehuset var assureret for 5.000 rdl., udgjorde 84 fag bindingsværk, der om vinteren gav plads til præstegårdens besætning og fourage. Besætningen var 8—10 heste, 12 køer, 30 stude og 100—120 får. Om sommeren kunne der tælles endnu flere dyr på præstegårdens græsmarker, ofte 50—60 stude, og fåreflokken var betydelig større end om vinteren, det indavlede hø beløb sig kun til 80 à 100 læs. Udsæden var f. eks. i 1835: 28 tdr. rug, 15 à 16 tdr. byg og 50—55 tdr. havre, og i almindelighed var udbyttet 3 à 4 fold.

I en beskrivelse fra den tid anføres²⁾: »I gården haves en god brønd, og uden for gården 3 damme. Marken er skarp, græsning dog ret god, men jordene bakkede.« Det samlede areal var ca. 830 tdr. land og havde i hartkorn 15 tdr. 7 skp. 2 fdk. og 1 alb.

Fra omkring 1800 og til 1829 var præstegården bortforpagtet mod en årlig afgift af 50 tdr. korn foruden skatterne.

I sommeren 1846 nedbrændte præstegården. Årsagen til ildens opkomst kendes ikke. Lærer Brøgger, Brorstrup, skriver om den: »Den var ikke bedre værd, den gamle kasse, men provsten tager sig det meget nær og er bleven syg derover. Værst bliver det for forpagter Hansen, der skal tilføre alt til den ny præstegård«⁶⁾.

Skønt branden fandt sted den 27. juni, ser det ud til, at den ny præstegård blev opført inden årets udgang.

Præstegården⁸⁾ blev på 24 fag. Den var både stor og rummelig med 9 værelser og »god økonomilejlighed«. Desuden var der to mindre udhuse til vognport, stald og hønsehus. Ved stuehuset lå haven. Den skrånede mod syd og var på ca. 1½ td. land. Her havde præsten blomster- og køkkenhave. Jorden var sandmuldet og bekvem at arbejde med. Desuden var der et stykke moseagtigt jord på ca. 2 skp. land, som også hørte med til præstens have, men det lå for sig selv vest for gården.

Omtrent 200 alen fra præstens beboelse lå forpagterboligen. Den bestod af 3 grundmurede længer, men forpagteren har ikke ment, at det har været tilstrækkeligt, hvorfor han privat byggede to mindre huse til beboelseslejlighed og avlshuse. Hertil hørte et lille vænge, det var forpagterens have. Ved hver gård fandtes en brønd, som gav godt og tilstrækkeligt vand.

Til præstekaldet hørte et gammelt hus i Haverslev. Det var bindingsværk og var på 6 fag. Det var beregnet som enkesæde, men det var ganske ubrugeligt som sådant og var beboet af et par husfolk og gav ingen egentlig indtægt. Udhuset var et nyt grundmuret hus på 5 fag og gav plads til en ko og et par får, ligesom

det tilhørende jordstykke var beregnet til at kunne føde enkesædets kreaturhold.

Der skulle mange hænder i arbejde for at drive den store præstegård, og folkeholdets størrelse og stabilitet var af afgørende betydning både med hensyn til økonomien og moralen.

I provst Celius's*) tid var der foruden provsten og hans datter, Rebecca, en husholderske, Inger Erichsdatter, som efter provstindens død skulle varetage husmoderens pligter. Til huslig hjælp var kokkepigen Gjertrud Adolfsdatter og bryggershuspigen Else Jensdatter. Så var der provstens kusk, Søren Sørensen og avlskarlen Laurs Sørensen samt tjenestekarlene Jeppe, Morten, Jens og Peter. Endelig var der fårepigen Anna Maria, gåsepigen Catharina og den femårige hønse-dreng Otto⁴).

Endnu en familie hørte til på Smorupgård, nemlig forpagterens. Det var ham, det påhvilede at drive landbruget og svare forpagtningsafgiften. Andet og mere forlangtes ikke, men desværre fik provst Celius alvorlige bryderier med forpagteren Jens Jensen Otte.

Han havde udvist en voldsom, ja, tyrannisk fremfærd mod provstinden og været nærgående over for provstens datter Rebecca. Forholdet fik følger. De forlod sammen præstegården, og deres omflakken bragte megen sorg over præstehjemmet. De blev gift, men Rebecca var død, da provsten anlagde sag mod Jens Jensen Otte⁸).

Ligesom hver herregård, ja, hvert hjem har sin historie, således har Smorup præstegård også haft sin. Her har de mange præstefamilier gennem årene levet hver sit liv og haft sorger og glæder, alt som skæbnens

*) Hans David Celius, præst i Brorstrup 1755—96.

gudinde har villet det, men 1875 er det forbi med Smorup præstegård. Nævnte år flyttede sognepræsten til Ravnkilde, og stiftsøvrigheden solgte præstegården i Smorup til kaptajn H. E. Bluhme af Nørlund for 120.200 kr.

1910 brændte avlsbygningerne, og Husmændenes Udstykningsforening for Aalborg Amt købte gården til udstykning. Foruden hovedparcellen og tre mindre gårde blev der oprettet 25 husmandsbrug, medens de sidste 110 ha jord solgtes samlet, men som senere deltes i to gårde.

Hovedparcellen solgtes igen i 1914⁵⁾).

Den gamle hovedbygning er ikke mer, thi endnu en gang hærgede ilden den gamle gård, og den gamle præstebolig brændte. — Nu ligger der en ny gård på stedet.

Kilder:

- 1) Aar bog for Dansk Kulturhistorie 1895.
- 2) Beskrivelse over Danmarks gejstl. Embeder. Saml. og udg. af Jens Møller 1835.
- 3) Efterretninger om gejstl. Embeder i Kongeriget af Theodor Hertz 1858.
- 4) Folketællingslisten 1787.
- 5) Hansen J. J.: Større Danske Landbrug.
- 6) Fra Himmerland og Kjær Herred, bd. XI, 1927, 140—41.
- 7) Hofmanns Fundatser, 3. bd., side 491—92.
- 8) Jydske Efterretninger 1796 m. fl.
- 9) Saml. til Jydsk Hist. og Topografi, 10. bd., 1884—85.
- 10) Diplomatarium Viborgense.
- 11) Hr. skoleinspektør Kr. Værnfelt, Ålborg.

DEGNE, SKOLEHOLDERE OG LÆRERE

Ingen formår at sige, hvad de gamle degne har betydet for de slægter, de har virket iblandt.

Lad være, at en og anden blev misforstået eller af andre uheldige årsager kom i et misforhold til sine sognebørn og derfor ikke kom til at vejlede ungdommen på rigtig måde. Ikke alt lykkes for mennesker. Det har altid været lettere at se splinten i sin broders øje end bjælken i sit eget.

De gamle degne har været med til at præge den danske landsbys befolkning gennem flere slægtled, og mange af dem har udført et arbejde til gavn for deres samtid, ja måske for kommende slægter.

Ordet degn er af gammel oprindelse. Det kendes fra oldnordisk (dja'kn) og fra græsk (diakonos) og betyder tjener. På vort modersmål betyder det kirketjener. Degnen skulle lede kirkesangen og gå præsten til hånd ved gudstjenesten samt påtage sig den såkaldte degnelæsning.

Degnelæsningen fandt sted i kirken om søndagen. Degnen skulle da stille sig imellem børnene og ungdommen og lære dem børnelærdom d. v. s. Luthers lille Katekismus. Desuden skulle han en dag ugentlig undervise ungdommen et eller andet sted i sognet, hvor der var en passende stue. Undervisningen foregik på den måde, at degnen foresagde stykker af katekismen så længe, indtil ungdommen kunne dem udenad. De gamle degne underviste kun i religion, men 1739 udkom en forordning, hvori det bestemtes, at degnen tillige skulle holde skole i hovedsognet, medens der i annekssognet skulle ansættes en skoleholder.

Undervisningsfagene var religion, læsning, skrivning og regning, men degnen vedblev at være kirkesanger for hele pastoratet, indtil Degneembederne ved lov

1814 blev nedlagte. I Brorstrup-Haverslev-Ravnkilde nedlagdes degneembedet allerede 1785, da degnen Claus Budtz afgik ved døden, og degneembedets indtægter blev anvendt til forbedring af hele kommunens skolevæsen.

Den fast bosiddende degn benævnes som sognedegn eller sædedegn i modsætning til løbedegn. Denne sidste var en latinskoleelev, som gik om og gjorde degnetjenester ved flere kirker, men 1683 ophævedes denne ordning ved lov, og der blev ansat sognedegne i næsten alle pastorater.

Sognedegnen boede i degnegården, hvortil hørte så stor en jordlod, at degnen kunne holde heste, køer og får. Foruden sin løn, 6 rdl., modtog han offer på de store højtider, ved bryllup og barnedåb samt forskellige naturalier som brød, kage, flæsk, gæs, æg o. s. v., som bønderne skulle yde, og mange steder fik han til lige de såkaldte degnetraver.

Skoleholderens bolig og lønforhold var meget ringere. Lønnen var ikke fastsat ved en approberet plan og blev derfor ofte draget ned til det mindst mulige, ligesom skolehusene med de klinede vægge og halmtag kun udgjorde 8—10 fag, som både skulle tjene til skolestue, lejlighed, stald og foderlo. Til sammenligning kan nævnes, at Fyrkilde degnebolig i 1690 bestod af 3 huse, som var på 5, 5 og 4 binding.

Dygtige studenter var særligt kvalificeret til et degneembede, hvorimod den, der kunne sin katekismus og kunne regne og skrive ortografisk dansk, kunne ansættes som skoleholder.

1814 afskaffedes officielt de gamle navnebetegnelser skoleholder og degn med henholdsvis skolelærer og kirkesanger.

Fra før reformationen og mange år frem i tiden

hørte Brorstrup-Haverslev-Ravnkilde sogne sammen og betjentes af sognepræsten i Smorup, Brorstrup sogn, og sognedegnen i Fyrkilde, Ravnkilde sogn, men 1785 døde som allerede nævnt den sidste sognedegn i Fyrkilde, og hvert sogn fik nu sin skoleholder og kirkesanger. 1884 udskiltes Haverslev sogn og blev lagt sammen med Årestrup sogn, medens Brorstrup-Ravnkilde fremdeles hører under samme sognepræst, der indtil 1875 boede i Smorup præstegård. Da denne i 1875 blev solgt til kommandør Bluhme, Nørlund, for 120.000 kr., flyttede sognepræsten til Ravnkilde, anneks sognet.

Disse få oplysninger skulle tjene til orientering for læsere, der ikke er helt klar over de gamle forhold. Det efterfølgende er et forsøg på at give en objektiv skildring af de gamle degne, skoleholdere og skolelærere.

De Fyrkilde degne.

De første degne, som har forrettet degnetjeneste i Brorstrup-Haverslev-Ravnkilde sogne, har sandsynligvis været løbedegne fra Hobro, og hvornår denne ordning er afløst med en fast bosiddende sognedegn vides ikke, men allerede i matriklen 1664 for Fyrkilde, Ravnkilde sogn, nævnes »ett deigneboell til Raffnkild kald, kongl. maijst. thillhörig.«

Denne degnebolig i Ravnkilde sogn lå lidt østen for sogneskellet mellem Brorstrup og Ravnkilde, tæt ved sognevejen, i læ af den store bakke ned mod Fyrkilde by.

Her boede i 1688 sognedegnen Peder Christensen. Det hedder nemlig i Christian den Femtes matrikel, at Peder Christensen Deign har haft et bol i Fyrkilde, i hartk. ansat til 1 skp., 3 fjk., 1 alb.¹⁰⁾.

Degneboligen bestod af 3 huse, som var på 5, 5 og 4 binding. (12¹/₂, 12¹/₂ og 10 alen).

Der har rimeligvis været en eller flere degne før Peder Christensen, men hvem disse har været vides ikke.

1. Peder Christensen. (Omkring 1688—90.)

Degnen Peder Christensen har økonomisk set haft en meget kummerlig tilværelse. Hans offer blev borte, og korn og anden indtægt, som han havde krav på, fik han ikke, og han måtte derfor nøjes med den indtægt, som degnegården kunne give. Alligevel skulle han svare skat som andet bøndergods, hvorfor han var »en højlig forarmet mand«¹⁰).

Anders Trappe. (Død ca. 1717).

Efter Peder Christensen blev Anders Trappe sæde-
degne »udi Førkild« (Fyrkilde) degnebolig.

Hvornår Anders Trappe er født vides ikke, men han er søn af Jens Nielsen Trappe og hustru Anne Nielsdatter af Hobro. Han var gift to gange, første gang med Karen Jensdatter, som blev moder til deres to døtre, der mærkeligt nok begge hed Maren, men i efteråret 1713 døde Karen Jensdatter, og Anders Trappe giftede sig med Inger Nielsdatter, som overlevede ham.

Anders Trappe døde i slutningen af 1717 eller i begyndelsen af 1718. Til stede ved skifteforretningen den 22. januar 1718 var den salig mands tvende døtre, den ene i sit 11., den anden i sit 8. år, enken, Inger Nielsdatter, samt børnenes værge og farbroder, monsieur Søren Trappe fra Hobro¹¹).

Den afdøde havde været en velhavende mand. Foruden en del rede penge efterlod han sig adskillige værdifulde ting. Der tilfaldt enken 40 rdl. og hver af døtrene 20 rdl. Af boets mere værdifulde genstande kan

nævnes: 1 stort sølvbæger, 2 mindre do., 7 sølvskeer, 44 sølvknapper, 3 par sølvspænder, 5 tinfade, 11 tintallerkener, 8 gode dyner samt en halv snes bøger, men de var uden synderlig værdi.

Også med hensyn til klæder havde Anders Trappe været velforsynet. Der var bl. a. en sort klædeskjortel til en værdi af 6 rdl., skindvest, plydsbukser, handsker o. s. v.

Degnegårdens udhuse var ligeledes velbesatte. Her fandtes 1 vogn med tilbehør (vurderet til 15 rdl.), sadel og bidsel, plov, 2 heste, 1 plag, 1 stud, 1 ko, 9 får, 2 galte, 3 gæs, høle og andre landbrugsredskaber. Når hertil kommer, at afdøde hos forskellige havde ca. 55 rdl. til gode, så kan man vist fastslå, at degnen Anders Trappe har været en holden mand.*).

3. Anders Christensen Møller. (Ca. 1718—43.)

Anders Christensen Møller er så vidt vides Anders Trappes efterfølger i Fyrkilde degnebolig. Han var ikke student, og ifølge kgl. majestæts lov antog han en substitut, skønt det hedder om ham, at han upåklageligt forretter sit embede og fører et gudeligt og fredeligt levned.

Hvorvidt Anders Christensen Møller alligevel har sløjet af, eller det er substitutten, der ikke har passet undervisningen, kendes ikke, men i 1724 er det ikke så godt med ungdommens undervisning. Måske ligger skylden hos ungdommen, der ikke flittigt nok har mødt frem ved degnelæsningen, og det har været år-

*) Om pengenes købekraft i 1716 kan oplyses: En god hest: 15—20 rdl., en ko: 5—10 rdl., 1 td. rug: 1 rdl., et sæt herretøj (kjole, bukser og vest af bedste klæde): 10—12 rdl.

sagen til den store uvidenhed, som kom for dagen ved visitatsen torsdagen den 19. oktober 1724, da biskop Søren Lintrup, Viborg, visiterede i Brorstrup kirke.

I visitatsbogen har biskoppen bl. a. skrevet: »Ungdommen var N. B. meget slet, og fast slettere end i det ganske herredt, grundet i deres christendom, så de fast intet mere kunne svare end bare Lutheri ord, hvorfor menigheden såvelsom sognepræsten blev derom erindret. Kirkens bygning var vel meget slet, omendskjønt der ey fattedes noget essentielt (væsentligt) derved. Men kirken var meget small, så folkene ikke kunne fåe rum deri, såsom ungdommen var så mangfoldig, at de umulig kunne fåe rum på gulvet, men måtte ståe i stolene. Degnen var een heel slet ustuderet person, som ikke kunne catechizere²¹).«

I ægteskabet med Inger Petersdatter havde Anders Christensen Møller tre døtre: Anna Maria, Pernille og Juditha Catharina. Skønt de endnu ikke var myndige, og hjemmet ved faderens død var ret velstående, var de alle i tjenende stillinger. Anna Maria tjente i Vester Velling præstegård hos provst Jens Fr. v. Haven, Pernille havde plads hos Siegniur Frideric Julius i Ålborg, og Juditha Catharina tjente på Nørlund.

Anders Christensen Møller døde i Fyrkilde degnebolig den 25. februar 1743.

Boet efter den afdøde vurderedes til ca. 85 rdl. og må efter den tids forhold siges at være en ret god arv til enken og de tre umyndige børn¹¹).

Ejlert Christian Ryberg. 1743—49.

Den 6.marts 1715 viedes sognedegn Ludvig Kristensen, Års-Haubro menigheder, til Anna Agnete Ryberg, og i 1720 fødtes i dette ægteskab en søn, der i dåben fik navnet Ejlert Christian Ryberg. Ludvig Kristen-

sen døde 10. august 1726, og enken giftede sig med Mogens Christoffersen Bølle, som var sogndegn for Ulstrup - Gundersted.

Ejlert Christian Ryberg var student, da han kun 23 år gammel den 1. marts 1743 kaldedes til degn for Brorstrup-Haverslev-Ravnkilde og flyttede ind i Fyrkilde degnebolig.

Han har formodentlig samme år haft bryllup med sin første hustru, Anna Møller, som allerede 1744 afgik ved døden. Ryberg giftede sig derefter med Anna Cathrina Herlov.

Efter at Ryberg i 6 år havde været degn i Fyrkilde, døde hans stedfader Mogens Christoffersen Bølle den 16. april 1749, og den 12. maj samme år kaldedes Ryberg til degn i Ulstrup-Gundersted. Her levede Ryberg resten af sit korte liv under meget vanskelige økonomiske forhold, indtil han døde den 12. maj 1760, kun ca. 40 år gammel¹³).

Rybergs enke stod tilbage med fire umyndige børn, og i stedet for arv var der kun gæld og atter gæld. Ryberg havde — navnlig i sine sidste år — fået mange lån, som ikke var blevet tilbagebetalt, og af skiftet får man et meget trist billede af familiens store armod og fattigdom. Som lavværge for enken mødte sogndegn Nicolaj Ulrich Krossing til Års-Haubro.

I skiftet nævnes afdødes efterfølger i embedet, »hæderlige, vellærde Seigneur Ivar Dahl.« Mellem ham og enken er der nogen gnidning angående noget Sct. Hans rente-korn, som enken har oppebåret før tiden. Det kom dog til forlig, og enken fik ikke alene lov til at beholde kornet, hun havde fået, og »for hendes faderløse børns skyld« overlader Ivar Dahl hende yderligere 2 tdr. rug.

Men så er der de mange lån. Pigen Else Nielsdatter

i Ulstrup havde lånt afdøde 10 rdl. 4 mk., Albert Madsen af Søttrup havde lånt ham 16 rdl. 4 mk., Christen Helming Møller af Fadestrup havde et krav på 23 rdl., Søren Schønning i Nibe mødte med et gældsbevis på 22 rdl. o. s. v. Hertil kom, at Ivar Dahl krævede ca. 35 rdl. i »byg-fæld«. Ryberg havde nemlig til skolens vedligeholdelse fået udbetalt 40 rdl., men huset var forfaldent. Endvidere en obligation af 14. juni 1756, hvorefter Ryberg skyldte forpagter Meiling af Gundersted 95 rdl. Enken skrev imidlertid en bønsskrivelse til monsieur Meiling om at vise nåde og medlidenhed, og gælden blev eftergivet.

Selv om boet ikke havde så få aktiver, var det ugørligt at betale enhver sit. Alle boets aktiver blev opgjort til ialt 105 rdl., men det forslog ikke. Af Rybergs efterladenskaber kan nævnes: et sæt jævnt tøj (bl. a. to par skindbukser), to parykker, i en dragkiste fandtes tre skjorter, nogle halskraver og halsklude. Af møbler var der 6 betrukne stole, et par borde, et skab, 2 kakkellovne, en hel del sengetøj og forholdsvis meget husgeråd (køkkentøj og bryggersredskaber)¹¹⁾.

Af bøger var der kun 7—8 stykker, udelukkende af opbyggelig art. Selv enkens tøj blev vurderet, men boet kunne ikke blive solvent, flere af kreditorerne fik intet, andre kun en del af deres tilgodehavende.

Hvad der har været årsag til de yderst dårlige økonomiske forhold, og hvorvidt det ville have været bedre, om Ryberg var forblevet i Fyrkilde, må stå ubesvaret hen.

5. Laurs Olufssøn. 1749—71.

Den 28. maj 1749 blev Laurs Olufssøn kaldet til at være sognefoged for Brorstrup-Haverslev-Ravnkilde menigheder. Der findes næppe skriftlige efterretninger om

ham som degn, og hans familieforhold kendes kun fra skifteforretningen efter hans død.

Han var gift med Anna Mortensdatter, som blev moder til deres fire børn, to sønner og to døtre. Den ene, Anna Marie, var gift med skoleholder Claus Andreasen Höltzermann i Ravnkilde, den anden, Anna, var gift med Anders Pederssøn, som var ladefoged ved Nørlund hovedgård. Den ældste af sønnerne, Morten Laurssøn Schaarup, fik embedet som sognedegn efter sin fader, den yngste, Jørgen Laurssøn, var ved faderens død bosat i Nibe.

Degnefamilien har levet under meget små kår, og da Laurs Olufssøn i 1771 døde, ansøgte enken skifteretten om tilladelse til at hensidde i uskiftet bo. Da der ikke var gæld, og børnene alle var myndige, kan det vel tænkes, at andragendet er blevet bevilget. 1784 døde Anna Mortensdatter. Hun boede ved sin død i Skaarup, Ravnkilde sogn, og alt, hvad hun efterlod sig af denne verdens gods, blev ved skiftet den 8. marts 1784 vurderet til ialt $4\frac{1}{2}$ rdl.¹¹).

6. Morten Laurssøn Schaarup. 1771—76.

Som allerede nævnt fik Morten Laurssøn Schaarup degneembedet i Fyrkilde efter sin afdøde fader.

Hvis man kan slutte fra en mands bogsamling til hans interesser og åndelige indstilling, så har degnen Schaarup været en poetisk natur, men også åndelig interesseret i pietistisk retning. Han ejede bl. a. følgende værker: Hof: Lås for munden. En poetisk drøm. Om de gode og onde engler. Om de poetiske guder og helte. Prædiken over ære og herlighed. Den forlårne søn. Moralsk bibel. Speners christendoms-øvelse. Om pønitense. Debe: Om Færøe. Wandel: Om den calviniske lærdom og endelig Søren Mathiesens regnebog.

Med hensyn til klædedragten har der utvivlsomt været et særpræg over den Fyrkilde degn, han var således ejer af en hvid klædes-klædning, en blågrå do. med grøn vest, en sort do., fløjelsbukser og fløjelskasket o. s. v.

Morten Laurssøn Schaarup var gift med Elisabeth Kirstina Thorsdatter. Deres to børn, Laurs og Anna Maria, var ved faderens død den 19. november 1776 begge umyndige, hvorfor deres farbroder Jørgen Laursøn Schaarup blev deres værge. Boet var ret velstillet, enken arvede 31 rdl., sønnen 20 og datteren 10 rdl. Endvidere var der 2 heste, 2 køer, 1 vogn etc.¹¹).

7. *Claus Michelssøn Budtz. 1776—85.*

Schaarups efterfølger i embedet var Claus Michelsøn Budtz. Han var søn af sognepræst Michel Budtz og hustru Helvig Clausdatter Zimmermann i Bælum, hvor han fødtes den 29. december 1732¹). Den 13. marts 1755 blev han cand. theol., og den 7. juni 1776 kaldedes han til sogneegn i Fyrkilde¹³).

Hvordan han har forrettet sit embede som degn vides ikke, men han har formodentlig været en meget interesseret og lærd mand, han ejede således en bibel på tysk, flere prædikensamlinger og opbyggelige skrifter, geografibøger, Christian den Femtes: Danske lov; tillige havde han en del af Holbergs komedier, Moralske tanker, Niels Klims underjordiske rejse og flere. Imellem hans bøger fandtes også en med titelen: Årsag til ondt ægteskab!

Det ser ud til, at Budtz foruden embedet har fået Morten L. Schaarups hustru Elisabeth Kristina Thorsdatter, hendes to børn Laurs og Anna Maria og vel sagtens også de 31 rdl., som Elisabeth arvede efter sin afdøde mand. Denne formodning støttes af skifteforret-

ningen efter Claus M. Budtz, idet der oplyses, at Budtz' hustru hed Elisabeth Kirstina Thorsdatter, og at der var to myndige børn, Laurs og Anna Maria samt to umyndige, Helvig og Kirstine.

Claus Michelssøn Budtz døde den 9. marts 1785, kun 53 år gammel²). Alle hans efterladenskaber blev vurderet til 65 rdl. 2 mark 4 sk., men da udgifterne var trukket fra, var der kun 30 rdl. igen. Enken var imidlertid i stand til hertil at lægge 30 rdl., så der i arv til deling mellem Helvig og Kirstine blev ialt 50 rdl. Laurs og Anna Maria fik intet. De 50 rdl. blev udbetalt til børnenes farbroder, pastor Johan Michels-søn Budtz til Skivum-Giver menigheder. Han skulle til gengæld »klæde og føde og sømmeligen oplære børnene til deres konfirmation.« På grund af fattigdom blev enken fritaget for skifteomkostninger¹¹).

SKOLEHOLDERE, SKOLELÆRERE OG KIRKE- SANGERE I BRORSTRUP

1. *Laurits Christenssøn Mengler. 1786—98.*

Laurits Mengler er født ca. 1740 og blev 46 år gammel kaldet til skoleholder i Brorstrup.

Han var gift med Karen Isaacsdatter. Hun er født ca. 1755.

Der foreligger ingen skriftlige meddelelser om ham som skoleholder, men fra skifteretten vides, at der i ægteskabet var tre børn, nemlig: Jens, født 1778, Christen, født 1786 og Laurits.

Der har været yderst små kår hos skoleholderens. Da boet ved hans død i 1798 blev gjort op, var samtlige efterladenskaber ialt kun 10—12 rdl. værd. Der var ifølge skifteretten: »Nogle fattige sengeklæder, én dragt af sort klæde (kjole, vest og bukser) med en reservekjole af brunt klæde.« Den afdøde havde ejet et par strømper og ét par støvler, men de var gamle og af ringe værdi.¹¹⁾

Bohavet var et bord og et par stole foruden bord og bænkefjæle i skolestuen, desuden var der lidt husgeråd og 11 skilderier.

1798 døde Laurits Mengler. Han havde i sin sidste tid antaget en substitut ved navn Kristian Pederssøn, og det var ham, der mødte ved skifteforretningen som værge for børnene i stedet for deres farbroder, Jens Mengler i Nysom.

2. *Anders Christensen Gudesen. 1800—29.*

Hvem der har passet skoleholdergerningen i Brorstrup fra Laurits Menglers død i efteråret 1798 til 1800 vides ikke. Det kan måske have været substitut Kristian Pederssøn? Eller har det været Hans Olufssøn,

som sammen med sin hustru Kirsten Laursdatter og deres to døtre Anna Dorthea og Ingeborg boede i et »annexhuus til Smorup præstegård«? I folketællingslisten for 1801 står: »Hans Olufssøn, mand, degn, 40 år. Kirsten Laursdatter, hans kone, 35 år, spinder.«

Anders Gudesen stammer måske fra Ravnkilde sogn, hvor han sammen med sin hustru Anna Marie Pedersdatter ifølge »Fra Himmerland og Kjær Herred«, bd. V, 1924—26, skal have boet til leje i et lille hus i Skaarup, da han 1798 blev skoleholder i Torup, Simested sogn.

Embedsboligen ved Torup skole har følgende oplysning: »Anders Gundesen (han hed Gudesen), der var skriver på Nøragergårds godskontor, blev 1797 ansat som skoleholder i Torup, hvor han forblev til ca. 1800, da han forflyttedes til Brorstrup lærer- og kirkesangerembede.«

Da Brorstrup sogns kirkebøger ved Smorup præstegårds brand 1846 gik op i luer, er det vanskeligt at få navne og årstal, men ægteparret skal have haft fire døtre¹³), af hvilke den yngste hed Anna og var gift med Niels Christiansen (Kroer). I dette ægteskab fødtes den 24. oktober 1817 en søn, der fik navnet Anders Nielsen, og som blev folketingsmand i Ålborg amt. I folketællingslisten for 1801 er opført tre af Anders Gudesens børn, nemlig: Inger Margrethe, 14 år, Maren, 9 år, og Anna, 5 år.

Anders Gudesen har været en dygtig lærer. Sognepræsten, Jørgen Winge, skriver om ham²): »... at med skolelæreren var man vel tilfreds. Og i det hele taget var man vel tilfreds med børnenes skolegang, flid og fremgang.« Ved eksamen i Brorstrup den 21. april 1819 var mødt 14 børn af ældste klasse i alderen 10-14 år. Af disse fik den 11-årige Niels karakteren udmærket

godt, tre børn: meget godt, et barn temmelig godt, to børn: mådelig og fire børn fik karakteren: ringe!

Den 5. september 1829 døde Anders Gudesen, efter at han næsten hele sommeren havde været syg og ofte sengeliggende, 80³/₄ år gammel. Han blev begravet den 12. september.

En stor og anset slægt nedstammer fra ham.

3. Lars Henrichsen. 1829—44.

Thy eller Mors er formodentlig Lars Henrichsens hjemsted. Denne formodning støtter sig til, at Henrichsen i 1838²⁾ »forlangte tilladelse til på en otte dages rejse at rejse i besøg til sin familie i Thy og Mors for at vinde sinds rolighed igen.«

Lars Henrichsen er født omkring 1805. 1829 fik han embedet i Brorstrup. Han var gift med Margrethe Larsdatter. De havde to døtre: Nielsine Martine Marie, og Johanne Marie.

Det er ikke det bedste eftermæle, Henrichsen har efterladt sig.

Pastor Jens Schjørring, en søn af sognepræsten i Brorstrup, Mathias Jakob Schjørring (1834—40), skriver følgende om skolelærer Henrichsen¹⁴⁾: »Degnen i Brorstrup måtte fader en søndag suspendere, da han mødte i kirken i drukken tilstand. Jeg husker ham som en høj mand med et skummelt ansigt, han gik op og ned ad gulvet i kirken og sang, medens han sendte den ene spytklat efter den anden til højre og venstre.« — Om pastoratets lærere hedder det i samme forbindelse, at de er under al kritik.

Ved eksamen i Brorstrup skole den 29. oktober 1835 skriver præsten: »Børnenes kundskaber fandtes kun lidt tilfredsstillende, årsagen må fornemmelig søges i

forsømmelse af skolegang, hvilket herefter må ændres.« For en kort tid er der sket en ændring til det bedre, men 1838 hedder det om Henrichsen og skolen i Brorstrup: »Den strenge vinter havde vanskeliggjort skolegangen, og dette med andre årsager måtte gøre børnenes fremgang ringe.« Udtrykket »andre årsager« sigter til Henrichsens privatliv. I hjemmet var der yderst dårlige forhold, og Henrichsen var meget hængiven til stærke drikke.

Samme år den 27. november afholdt skolekommissionen møde i Brorstrup skole. Anledningen til mødet var, at Henrichsen uden tilladelse havde forladt hjem og skole i omtrent 8 dage, og da det var sket før, skønt sognepræsten havde irettesat og formanet ham, så blev nu hele sagen draget frem.

I skolekommissionsprotokollen står følgende: »Henrichsen havde for et par dage siden meldt sig hos præsten og mundtlig erklæret, at hans ulykkelige huslige forhold gjorde ham urolig og nervøs, så han tabte al lyst og kraft til at røgte sit embede, og han erklærede rent ud, at han ej kunne love at opfylde sine pligter, når han skulle bo sammen med sin kone.

Det ulykkelige forhold imellem ham og hans kone var alt længe bekendt, de forargeligste scener var oftere derved bleven fremkaldt. Forgæves havde præsten anvendt yderste evne på at bibringe fred og god forståelse, og fra denne side var næppe mere at håbe. I hvorledes det end monne være, Henrichsens uordentlige og pligtstridige forhold kan denne ej retfærdiggøres, lidet undskyldes, og man ser sig derfor sat i den hårde nødvendighed at anmelde sagen med alle dens omstændigheder for provsten og biskoppen og forlange ham sat under tiltale.

Et bud tilsiges at bringe denne beslutning til prov-

sten og høre hans foreløbige bestemmelse. Indtil dette bud kommer tilbage med besked, antages foreløbig husmand Christen Johansen af Fyrkilde, som engang har forestået biskolen dér. Han erklærede at ville være tilfreds med en godtgørelse, som skolekommissionen måtte bestemme. Han ville selv forskaffe sig kost, men det pålagdes Henrichsens kone, som var til stede, at holde skolen ordentlig varm og indrømme ham natte-logi, når han enten formedelst vejret eller af andre årsager engang imellem ønskede at forblive.«

Henrichsen var ikke til stede ved mødet. Han ansøgte nu som før fortalt om tilladelse til at rejse til sin familie i Thy og Mors »for at overlægge sin stilling med den og søge at vinde sinds rolighed igen.«

Efter skolekommissionens indstilling idømtes Henrichsen en mulkt på 5 rdl. til statskassen, og sagen blev dermed bilagt¹).

De første år efter har Henrichsen passet sit embede, men henfaldt desværre til sin gamle last, og 1843 kom det atter til en retssag. Denne sags forløb kendes fra Gislum herreds gejstlige justitsprotokol 1708—88. Her hedder det: »År 1843 den 7. oktober blev en provsteret sat i Smorup præstegård for ifølge det kongelige kancellis ordre at optage forhør til oplysning om suspenderede skolelærere og kirkesanger i Brorstrup Henrichsens forhold i det hele taget.

Gårdejer og sognefoged Peter Ryge af Brorstrupgården blev forhørt og forklarede under eds tilbud, at han omtrent i 2 år har opholdt sig her i sognet og personlig kendt skolelærer Henrichsen. Han har oftere set ham i en tilstand, der efter hans mening kun kunne være fremkaldt ved overdreven nydelse af stærke drikke, dog har han kun een gang set Henrichsen beskænket i hans embedsforretninger, hvilket fandt sted en søn-

dag — så vidt han erindrer — i marts måned d. å. i Brorstrup kirke, da Henrichsen skulle fungere som kirkesanger. Henrichsen var da så beskænket, at han ikke kunne fremsige den sædvanlige intimationsbøn*) i kordøren ej heller Fadervor, men fremstammede noget meningsløst snak. Han var heller ikke i stand til at lede sangen i kirken, hvilket gik så galt, at sognepræsten, pastor Spleth*), så sig nødsaget til at bede ham høre op med at synge, da han ved den måde, hvorpå han sang, forstyrrede andagten. Henrichsen holdt dog først op efter gentagne påmindelser. Da han skulle hænge tavlen med salmenumrene op, dinglede han på benene. Vidnet havde to børn på henholdsvis 8 og 10 år. De havde gået i skole hos Henrichsen, men da vidnet skønnede, at de intet lærte, tog han dem ud af skolen. Børnene fortalte ham, at Henrichsen sad og sov, så børnene næppe kunne kalde ham vågen. Udover Henrichsens drikfældighed og deraf følgende forsømmelighed vidste sognefogeden intet at sige.

Næste vidne var Ole Jensen Trads af Mejlby i Brorstrup sogn. Vidnet havde kendt Henrichsen, siden denne for fjorten år siden blev kaldet til embedet. Også han bevidnede, at Henrichsen var drikfældig, men kun een gang — den 29. januar d. å. — har han set Henrichsen forsømme sine pligter på grund af fuldskab. Det var ved gudstjenesten i Brorstrup kirke, hvor Henrichsen ikke kunne læse de sædvanlige bønner eller lede sangen. Om undervisningen vidnede han nogenlunde som forrige vidne.

Gårdmand Jens Jensen Trads i Mejlby afgav en tilsvarende forklaring. Han oplyste desuden, at Henrich-

*) Indgangsbon.

*) Frederik Spleth 1840—71.

sen sidste søndag, den 1. oktober, havde været meget beruset på en legestue og på hjemvejen var faldet om og havde ligget på landevejen. Om Henrichsen iøvrigt havde gjort sig skyldig i noget forargeligt forholdt vidste vidnet ikke.

Gårdmand Christensen Tydsk, Mejlby, turde ikke afvise den tanke, at Henrichsens optræden i Brorstrup kirke den 29. januar kunne skyldes sygdom. Om Henrichsen havde gjort sig skyldig i forsømmelighed i skolen eller forargelige forhold, vidste vidnet ikke.

Gårdmand Jens Gudesen, Mejlby, turde ikke udtale sig om, hvorvidt Henrichsens optræden i kirken den pågældende søndag skulle kunne skyldes sygdom.

Gårdmand Hans Dalum af Brorstrup havde oftere set, at Henrichsen »havde en bette dram« (således udtrykte han sig). Han havde dog ikke set ham fuld. Om Henrichsen havde været fuld i kirken den 29. januar, kunne vidnet ikke udtale sig om, da han ikke havde været i kirken den søndag. Han oplyste imidlertid, at Henrichsen om formiddagen klokken ca. 9 havde besøgt ham. Henrichsen havde da en flaske med omtrent $\frac{1}{2}$ pot brændevin. Den blev drukket af Henrichsen, vidnet og vidnets søn. Da Henrichsen gik fra vidnet, var han efter vidnets mening ikke beskænket i højere grad end så mange gange før. Vidnet vidste ikke, om Henrichsen havde drukket mere brændevin, før han gik i kirke.

Ungkarl Hans Hansen af Brorstrup forklarede, at han havde tjent suspenderede skolelærer Henrichsen i den tid, han havde været ved kaldet. Vidnet havde oftere set Henrichsen »munter« af brændevin, men benægter at have set ham fuld. Han mener, at Henrichsens udygtighed ikke alene skyldes drik, men også sygdom. Vidnet indrømmede dog, at Henrichsens hel-

bred ikke var svageligt. Vidnet var forøvrigt søn af Hans Dalum og var den tredie deltager i drikkelaget den 29. januar om formiddagen. Han oplyste dog, at der var yderligere tre personer til stede, foruden de af faderen nævnte. Disse seks drak først den førnævnte halve pot brændevin. Da den var drukket, hentede Henrichsen endnu en halv pot, som også blev drukket, inden Henrichsen gik bort. Vidnet mente ikke, at Henrichsen var beskænket, da han gik bort derfra.

Hjulmand Christen Sørensen af Brorstrup havde hørt, at Henrichsen skulle have ligget fuld på en mødding i Haverslev, men vidste ikke, om det var rigtigt. Han havde flere gange set Henrichsen »munter«, men aldrig fuld. Vidnet oplyste, at den 28. januar om aftenen havde der været flere mænd hos Henrichsen for at levere korn. Ved den lejlighed var der blevet drukket brændevin. Vidnet var til stede, men skønnede ikke, at Henrichsen havde været fuld.

Sille Marie Jensdatter, gift med forrige vidne, havde også set Henrichsen munter, men ikke fuld.

Margrethe Lauritsdatter, skolelærer Henrichsens fraseparerede hustru, forklarede, at Henrichsen under deres ægteskabelige samliv var meget hengiven til drik og anden udsvævelse, som var årsag til, at separationen fandt sted for fire år siden. I den tid, de var gift, forsmøgte han skolen. I de sidste fire år havde hun ikke set meget til ham.

Skolelærer Henrichsen blev foreholdt de afgivne forklaringer. Han ville ikke nægte, at han nød brændevin, og at han vel også undertiden kan have haft en rus, men dog ikke i så høj grad, at han ikke var sig selv mægtig. Det, der skete i kirken den 29. januar, skyldtes ikke så meget, at han havde nydt brændevin, som at han blev forvirret, fordi han, som troede at kunne

bønnerne udenad, var begyndt på disse uden at slå bogen op, men mærkede, at han »stødte i dem«, hvorfor han tabte fatningen. Han mente ikke, han havde sunget fejl, men provsten havde straks afbrudt ham. Hvordan det forholdt sig med salmenumrene, kunne han ikke huske.

Han indrømmede, at han om formiddagen den pågældende søndag havde deltaget i drikkelag. Han indrømmede også, at han for en uge siden havde deltaget i en legestue. På vejen hjem havde han følt sig utilpas, have lagt sig på vejen og var faldet i søvn. Han havde sovet omtrent en time. Dette skyldes imidlertid ikke beruselse, men træthed. Han havde nemlig våget i flere nætter i træk ved teglværket i Romdrup, hvor han havde arbejdet. Med hensyn til at han skulle have været døddrukken i Haverslev, så var sagen den, han havde været inde hos en mand, Morten Johansen, hvor han havde nydt nogle glas punch; da han gik derfra, antager han, at han må være blevet overfaldet af besvimelse, thi han kan ej erindre, hvad der er foregået med ham, indtil han kom til bevidsthed inde hos en mand i Haverslev ved navn Erich Nielsen, om han har ligget på denne mands mødding eller ej, ved han ikke. At have forsømt skolen nægter han. Måske har han dog en enkelt dag været borte, når han ville til skovs eller lignende, ikke mere. Han vedgik, at han i 1839 havde måttet betale en bøde på 5 rdl. for at have forsømt skolen i otte dage uden tilladelse.«

Her sluttede første retsmøde, men sagen var endnu ikke endt.

Den 2. april 1844 afholdtes et nyt retsmøde.

Justitsprotokollen har herom følgende:

»Sognefoged Peter Ryge oplyste, at for 5—6 dage siden havde Henrichsen indfundet sig i drukken til-

stand hos gårdmand Hans Dalum og havde optrådt uregerligt, bl. a. havde han slået en flaske og et glas itu. Sognefogeden blev tilkaldt og fik Henrichsen til at gå bort. Hans Dalum bekræftede dette og fortalte, at anledningen til træffen var, at Henrichsen havde skældt ud over, at han ikke var blevet indbudt til et bryllup, som var blevet holdt hos Hans Dalum.

Den 26. april samme år holdtes nyt retsmøde, i dette og et par følgende møder fremkom intet nævneværdigt nyt, men den 8. juli 1844 fremkom en skrivelse fra en del af beboerne i Brorstrup sogn, hvori man anholdt om, at Henrichsen igen må blive indsat i sit embede som skolelærer og kirkesanger.

Sagen blev nu optaget til dom. Forsvareren fremhævede, at Lars Henrichsens drikfældighed skyldtes hans uheldige ægteskabelige forhold.

Den sørgelige sag endte med, at Henrichsen fik følgende dom: Tiltalte Lars Henrichsen bør have sit embede som kirkesanger og skolelærer forbrudt samt udrede sagens omkostninger, ialt: 18 rdl. foruden diætpenge til aktor og defensor efter overøvrighedens bestemmelse. Tiltalte var ikke mødt for retten.

En 97-årig mand, der døde for få år siden, har fortalt følgende: »Henrichsen var sammen med flere drikkebrødre til gilde hos Kr. Bertelsen i Kjemtrup en skærtorsdag eftermiddag. De drak og skrålede hele natten, indtil de henad morgenen faldt i søvn med hoved og arme hvilende på bordet. Pludselig vågnede Henrichsen op og råbte: »Langfredag morgen skal jeg f. g. m. synge i Brorstrup kirke kl. 10!« — »Så er det på tide, vi kommer af sted,« sagde Kr. Bertelsen. — Der blev straks spændt for, og Henrichsen blev kørt til kirken. Her opførte han sig sådan, at han blev afsat uden pension.«

Under Henrichsens suspension blev seminarist Gregersen ansat som vikar. Han blev indlogeret hos Ryge på Brorstrupgården.

1845 kaldedes Chr. S. Brøgger til lærer og kirkesanger i Brorstrup. Han skriver om Henrichsen, at fra regnet hans drukkenskab var han en god og hjælpsom mand.

Efter sin afsked tog Henrichsen fat på murerhåndværket. Omkring 1850 opholdt han sig på Viborgegnen. Også der gik der svære rygter om hans styrke og drikfældighed, men også om hans dygtighed som murer og brøndgraver.

4. Christen Sørensen Brøgger. 1845—52.

Christen Sørensen Brøgger er født i Valsted kro, Seber sogn, den 4. marts 1817.

Om sin barndom fortæller han selv i sine optegnelser, der findes i: *Fra Himmerland og Kjær Herred* 1926, og i samme værk for 1927-28 giver Brøgger en skildring af sit virke som lærer og kirkesanger i Brorstrup og Ravnkilde, og derfor er kun enkelte ting fra disse beretninger medtaget her.

1. oktober 1839 begyndte Brøgger at læse til lærereksamen ved Snedsted seminarium, hvorfra han dim. 1841 med 1. karakter (meget duelig). Hans første plads var som huslærer på »Abildgård« i Grurup sogn. Denne plads tiltrådte han 1. november 1841. Året efter — også 1. november — blev Brøgger hjælpelærer hos lærer Borregaard i Bejstrup i Hanherred, med hvis datter, Else Petronelle Borregaard, han blev forlovet og senere gift.

Brøgger havde i hele sin lærertid tre embeder:

Fra 1844-45 lærer i Attrup i Hanherred, fra 1845-52

lærer og kirkesanger i Brorstrup og fra 1852-85 i Ravnkilde:

Brøgger havde med sin hustru 7 børn, nemlig:

1. Ane Brøgger. Gift med Peder Bødker i Ravnkilde.
2. Christian Borregaard Brøgger.
3. Christen Brøgger. Styrmandseksamen. Gift og bosiddende på Bogø.
4. Frederikke Augusta Brøgger. Gift med Andreas Holm og bosiddende i Lille-Rørbæk, Ravnkilde sogn.
5. Søren Brøgger. Styrmandseksamen.
6. Else Cathrine Brøgger.
7. Dorthe Kirstine Brøgger.

Brøggers hustru Else Petronelle, født Borregaard, døde den 25. juli 1859 efter sidstnævnte piges fødsel, der blev døbt på moderens begravelsesdag og kom derefter i pleje hos sin faster i Løgstør, men døde samme år.

Det var i efteråret 1845, at Brøgger med sin familie kom til Brorstrup for at overtage embedet dør.

Den daværende sognepræst, provst Spleth, Smorup, tog venligt imod ham, da han dagen efter sin ankomst var hos provsten for at takke for embedet. Ved denne lejlighed udtalte provsten bl. a.¹³), at han var glad for, at Brøgger var kommet til Brorstrup, ikke alene fordi han af papirerne så, at Brøgger var en dygtig lærer, hvad der hårdt kunne trænges til, da der ikke havde været holdt synderlig skole i de sidste 3 år, men også fordi Brøgger var stor og stærk, »for beboerne her,« sagde provsten, »var en samling tyve, kæltringer, hor-karle og drukkenbolte!«

Fem år senere giver Brøgger et andet vidnesbyrd, idet han da skriver¹³): »Det går godt med skolen. Forældrene stræber med børnene i hjemmet, og jeg har

glæde af min skolegerning. — Dette tyder på, at der har været et godt forhold mellem hjem og skole, og at Brøgger har forstået den vanskelige kunst at holde skole på en god måde.

Et enkelt træk fra Brorstrup skole er bevaret¹⁶): En dreng fra Mejlby kunne ikke bogstaverne, da han kom i skole. Han kunne kun huske a og b, e og k. Så ville Brøgger prøve a igen. »Nå, Niels, hvad er det?« — Nej. — Niels kløede sig. — »A kan ikke huske det!« — Så råbte Brøgger højt: »A!« — »Du må sgu ikke råbe så højt, så ræder du mig hen!«

1852 forflyttedes Brøgger til Ravnkilde skole.

Foruden skolen og landeriet var der meget andet, som interesserede Brøgger. Han anlagde en lille plantage og plantede træer på Ravnkilde kirkegård. I 22 år var han bestyrer af Ravnkilde sogns sparekasse, i 25 år forligsmægler.

Brøgger var en udmærket fortæller, og han har givet en god skildring af skolen og sin samtid i sin dagbog. Ewald Tang Kristensen skriver om Brøgger: Han var i det hele en hædersmand!

Brøgger var gift to gange. Hans anden hustru, som han viedes til den 24. august 1860, hed Marie Christiane Diderikke Mejner. Hun døde den 5. september 1893.

I året 1885 ansøgte Brøgger om afsked, og fra 1. maj nævnte år boede han som pensionist i Ravnkilde, indtil han afgik ved døden den 11. april 1900 og blev begravet på Ravnkilde kirkegård den 18. april.

5. Jens Gregersen. 1852—92.

Jens Gregersen er født i Lille-Brøndum, Bælum sogn, den 10. maj 1829. Forældrene var snedker Gregers Andersens og hustru Ane Katrine Jensdatter. I hjemmet

her opvoksede 5 børn: 2 sønner valgte faderens håndværk, 1 datter udvandrede til Amerika og 2 sønner gik lærervejen. Den ældste, Fr. Gregersen (født 7. november 1822, dim. fra Ranum 1842¹⁸), var i sin ungdom under Henrichsens suspension Vikar i Brorstrup skole og blev senere lærer og kirkesanger i Hørby ved Hobro, hvor han døde 1888 og blev begravet på Hørby kirkegård.

Den yngste af de to sønner, som blev lærere, var Jens Gregersen.

Han kom 18 år gammel til Ravnkilde for hos lærer Adamsen dør at blive forberedt til seminariet¹⁷). 1850 dim. han fra Ranum seminarium med 2. karakter. Derefter kom han igen til Ravnkilde som hjælpelærer hos Adamsen og en tid som lærer på Conradsminde glasværk, indtil han den 10. august 1852 kaldedes til embedet ved Brorstrup skole.

Gregersen blev meget afholdt, og mange søgte råd og vejledning hos ham.

Ved købet af Brorstrup kirke udregnede han, hvad hver af beboerne i sognet skulle betale. Når der var fest, barnedåb, bryllup eller begravelse, var Gregersen en selvskreven gæst. Også når der efter skik holdtes de såkaldte »stodderboller«, var degnen med, og skønt der på den tid blev drukket megen spiritus ved sådanne lejligheder, nød Gregersen meget lidt af de våde varer.

Til tak for lærer Gregersens virke og færd skænkede sognets beboere ham et ur med guldkæde.

Sognepræsten, provst Spleth, satte stor pris på lærer Gregersen, og mellem præst og degn udviklede der sig et venskab, der bl. a. fik udtryk i, at Gregersens søn, Frederik Spleth Gregersen, blev opkaldt efter provsten, som til gengæld skænkede drengen mange smukke

gaver, der ligesom uret og guldkæden endnu er i familiens eje*).

Gregersen var gift 3 gange. Første gang med Ane Dorthea. Hun var datter af skolelærer og kirkesanger Peder Adamsen i Ravnkilde . I dette ægteskab var der 5 børn, 3 sønner og 2 døtre:

1. Peder Gregersen, født 27. januar 1854. (Politibetjent i ?.)
2. Ane Cathrine Gregersen, født 21. august 1855. (Gift med Kirsten Poulsen i Fyrkilde.)
3. Gregers Christian Gregersen, født 1. maj 1858. (Skomager i Ålborg.)
4. Frederik Spleth Gregersen, født 3. august 1860. (Mejeribestyrer på Falster.)
5. Ane Dorthea Gregersen, født 2. maj 1863. (I Amerika.)

Den 6. maj 1863 døde Gregersens første hustru, 32 år gammel, og blev begravet den 14. maj.

Gregersens anden hustru, Karen Hansen, født 11. december 1835, var datter af indsidder Hans Kristian Kristensen og hustru Inger Jørgensdatter af Ravnkilde. På grund af forældrenes fattigdom blev hun anbragt hos sin mormor i Salling, hvor hun blev, til hun i en alder af 28 år blev gift med lærer Gregersen. I dette ægteskab var 3 børn:

1. Carl Christian Gregersen, født 11. juli 1865. (Cigarfabrikant i Hellerup.)
2. Inger Gregersen, født 19. februar 1867. (Gift med lærer Kristensen i Vognsild.)
3. Ane Gregersen, født 31. oktober 1868, død 6. november 1868.

*) Meddelt af cigarfabrikant C. C. Gregersen, Hellerup.

Karen Gregersen døde 6. november 1879 og begravedes på Brorstrup kirkegård den 13. november.

Den 7. maj 1881 giftede Gregersen sig 3. gang med Mette Nielsine Christiane Rovine Pedersen, født Lassen fra Ravnkilde. Hun var enke efter smed Pedersen fra Nørlund. Vielsen foregik i Brorstrup kirke.

1892 søgte Gregersen sin afsked og flyttede til Mejlby, hvor han havde ladet opføre et hus, og her boede han til sin død den 9. december 1892.

Den 17. december blev lærer Gregersen stedet til hvile på Brorstrup kirkegård. Gravstedet findes i det nordvestlige hjørne, tæt op til skolens have, nær det sted, hvor Gregersen i ca. 40 år havde haft sin gerning.

Lærer Gregersen har været en pligtopfyldende og dygtig lærer. Hans efterfølger i embedet skriver bl. a.: »Da jeg overtog skolen, var dens tilstand sådan, at den sikkert kunne stå mål med de fleste skoler, både hvad disciplin og undervisning angår. Han var en meget dygtig skrivelærer*).

Gregersen skal som menneske have været en ualmindelig flink mand, der så vidt muligt aldrig stødte an mod nogen. Han var meget gavmild mod fattige folk. Kom der omstrejfende handlende, købte han altid og betalte mere, end de ville have.

Til minde om Gregersen står der endnu i den gamle skolehave et stort æbletræ, hvis yderste grene rækker ind over kirkegårdsmuren. Dette træ plantede lærer Gregersen, da han i 1852 begyndte sin lærergerning i Brorstrup.

6. Johannes Saabye. 1892—1928.

Den 4. juli 1863 fødtes Johannes Saabye i landsbyen Løvel ved Viborg. Forældrene, der dengang beboede et

*) Meddelt af lærer Johannes Saabye.

husmandssted, var husmand og landpost Niels Kr. Johansen Saabye og hustru Mette Marie Henriksen.

Allerede som 7-årig kom Johannes Saabye ud at tjene. Om sommeren måtte han passe kreaturer og kom derfor sjældent i skole. 12¹/₂ år gammel måtte han hjælpe sin fader dels med landbruget, dels med postturen. I fire år gik han jævnlig den lange posttur, der var 7—8 mil lang. Efter sin konfirmation arbejdede han ved landbruget, forberedte sig til optagelsesprøven, virkede som vikar o. s. v., indtil han 1882 blev optaget på Jelling seminarium, hvorfra han dim. 1885.

Efter hjælpelærervirksomhed i Vorde og soldater-tjeneste i Viborg kaldedes Saabye den 18. oktober 1886 til lærer og kirkesanger i Øls. Samme år den 16. november ægteviedes Saabye til Boline Petrine Nielsen, datter af lærer A. Nielsen i Pederstrup.

Den 11. juni 1892 blev Saabye kaldet til lærer og kirkesanger i Brorstrup, og her virkede han til 1928, da han søgte afsked og flyttede til Ålborg.

Om Saabyes lærergerning og familieliv i Brorstrup — og fra 1918 i Mejlby — kan beboerne fortælle mange smukke træk, og det var en stor sorg, da fru Saabye den 30. november 1925 afgik ved døden i Mejlby skole.

Saabye var en særdeles dygtig lærer. Han var en stor regnemester, og han kunne ved sin fortælling gøre historien og de bibelske skikkelser levende for sine elever. Det var mig en glæde — som Saabyes efterfølger i embedet — at erfare, at børnene havde fået en grundig undervisning, og at skolen kundskabsmæssigt set stod højt. Ved den sidste eksamen i Saabyes lærertid skrev skolekommissionens formand, pastor Chr. Bartholdy, i protokollen: »Med stor fornøjelse holdt eksamen!«

Lærer Saabye var en meget alsidig personlighed.

Han anså det også for sin opgave at gøre et arbejde for, at befolkningen kunne få del i de goder, som økonomisk og kulturelt kunne gavne og højne. Han var med i mange forarbejder for oprettelse af mange forskellige foreninger og lignende. F. eks. oprettelse af mejeriet i Mejlby, forsamlingshuset, foredragsforening, gymnastikforening, afholdsforening, husmandsforening, hesteforsikringsforening, kvægavlsforening, andelskasse o. s. v., og i de fleste foreninger var det Saabye, der var drivkraften, enten som formand eller bestyrelsesmedlem. Han var også i flere år medlem af menighedsrådet og formand for værgerådet.

Også uden for sognets grænser fik Saabye tildelt mange tillidshverv og i næsten alle tilfælde formandsposten. Desuden var han revisor i mange foreninger, bl. a. Danish Dairies Smørekспортforening fra 1904-36.

I 24 vintre holdt han aftenskole, og i mange år ledede han gymnastik for ungdommen, ligesom han var en skattet foredragsholder. Hans enestående arbejdsevne blev i høj grad taget i brug, og det var ham en glæde at være med i alt godt og dygtigt arbejde. Endnu skal nævnes Saabyes indsats som landmand. Også på dette område blev han en foregangsmand, idet han også her blev en læremester for egnens befolkning.

I 1938 udkom: Johannes Saabye: Hobroegns Gymnastikforening, og efter sin afsked har han nedskrevet sine erindringer.

Inmellem kolleger var Saabye anerkendt som en meget dygtig lærer og en god kollega. En af hans medarbejdere ved skolen skriver bl. a.²⁰): »Når jeg tænker tilbage på den tid, da jeg som ung lærer var knyttet til Brorstrup skole, fyldes mit hjerte med dyb taknemmelighed over det hjem, hvor jeg i tre år færdedes, som jeg var hjemme, og hvor jeg modtog et uudsletteligt

indtryk af, hvordan »et jævnt og muntert, virksomt liv« kan leves.

Johs. Saabye døde 10. april 1948 i Overlund ved Viborg og er begravet på Brorstrup kirkegård.

Lærer Saabye og hustrus børn:

Axel Saabye, født 2. december 1887. Lærer i Ålborg. Sognepræst i Sjørslev 1936. Død i Sjørslev 27. marts 1951. Ugift.

Petrea Marie Saabye, født 30. maj 1889, død 20. november 1934. Gift med førstelærer Otto Ottosen, Farsø.

Agnes Saabye, født 23. marts 1891, død 22. juli 1892.

Alfred Christian Saabye, født 6. september 1893, død 9. juni 1957. Førstelærer i Vannerup, Farsø sogn. Gift med Inger Trads.

7. Thomas Alfred Holst Thomsen. 1928—58.

Er født i Foulum ved Ullits den 21. maj 1893. Søn af gårdejer Morten Thomsen og hustru Elise Kristine Holst.

Dim. fra Ranum 1914.

Efter forskellige vikariater 2. lærer i Skjoldborg 1916.

1919 lærer i Ulbjerg.

1923 førstelærer i Solbjerg.

1927—28 Statens årskursus.

1928 førstelærer i Mejlbj.

1. januar 1920 gift med Anna Methea Kirstine Mouritsen, datter af gårdejer Mourits Kristian Mouritsen og hustru Karen Kirstine Weggerbye af Ranum.

Søgte afsked oktober 1958 og flyttede til Hobro.

Orla Jens Christian Johansen. 1958—.

Født den 20. august 1919 i Ajstrup, Vindblæs sogn, Randers amt.

Søn af boelsmand Lars Andersen Johansen og hustru Anine Kristiane Kristensen.

Dim. fra Ranum 1945.

Forskellige vikariater. Sløjdlærereksamen.

1947 lærer i Fjerritslev.

1950 førstelærer i Solbjerg.

1958 førstelærer i Mejlby.

13. oktober 1946 gift med Agnes Elisabeth Rasmussen, datter af boelsmand Søren Peter Rasmussen og hustru Marie Hansen af Glæsborg, Djursland.

BRORSTRUP OG MEJLBY SKOLER

Brorstrup skole er ifølge provst Celius' indberetning¹⁹⁾ opført 1783.

I nævnte indberetning står følgende: »Nær ved Brorstrup kirke blev for 6 år siden af sal.*) kammerherre Rosenkrantz-Levetzau et gandske nyt skolehus bygget, 10 fag lang, af hvilke de 3 fag østen for døren er skolestue og kand i samme bekvemmeligen rumme skolens 30 børn, det fjerde fag er indgang og skorsteen, de andre 6 fag ere til skoleholderens brug, deels til værelse og deels til bryggershus og bagerovn. Ved skolehuset er en liden kålhav og intet agerland.

Til Brorstrup sogns skole ere 6 gårdmænd i Brorstrup bye, ingen bolsmænd og ingen huusmænd, og i en bye kaldet Mejlbye, som ligger $\frac{1}{4}$ miil østen fra Brorstrup kirke og skole, ere 13 gårdmænd, 2 bolsmænd og 6 huusmænd. Vejen til kirken og skolen er jævn og god, $\frac{1}{2}$ fjerdingvej vest fra kirken og skolen er en stor eeneste gård kaldet Holm på 2 tdr. hartkorn. Vejen til kirken og skolen er om vinteren besværlig, thi den falder over bækker og åer.«

Laurs Christensøn Mengler, der i 1789 var skoleholder i Brorstrup, havde efter provstens indberetning følgende indkomst: »Rug: 3 tdr. 1 skp. $2\frac{1}{2}$ fjk., byg: 3 tdr. 1 skp. $2\frac{1}{2}$ fjk., halm: 99 lispund, tørv: 45 læsser og i skolepenger: 3 rdl., offer på de store højtider: 5 rdl. og accidentser: $2\frac{1}{2}$ rdl., tilsammen i penger 20 rdl. 3 mk. 4 sk.«

Provstens indberetning slutter således: »I disse trende combinerte sogner behøves ikkun, at bøndernes tilstand kunne således forbedres og befries fra slaveri og

*) Kammerherre Iver Rosenkrantz-Levetzau til stamhuset Restrup købte i 1778 Nørlund for 43.000 rdl.

hoveri, at børnene kunne søge skolen, og deres betlegang omskiftes til skolegang og ikke deres skolebog forvare i en tiggerpose.«

H. D. Celius.

Præstegården i Smorup den 30. december 1789.

I 1815 har skolehuset i Brorstrup så betydelige mangler, at skolekommissionen i den anledning er forsamlet til møde på Nørlund²).

Børnetallet er ialt 40, og det er nødvendigt at udvide skolen, »derfor bør en ny skolestue på 4 fag tilbygges, og da kan det øvrige tjene til skoleholderens bekvemmeligheder for hans kreaturer og fourage, hvortil der mangler fornøden plads.«

Til skolen hører en skolelod på 6 tdr. land, og der findes en legeplads ved.

Den 13. oktober 1818 er der igen møde på Nørlund, og bl. a. behandlede skolebyggeriet i Brorstrup, der altså ikke er blevet til noget. Kommissionen er imod byggeriet og vil have sagen udsat. Man er af den formening, at det må være tilstrækkeligt at foretage en forbedring på den gamle skole og foreslår, »at der indsættes 2 fag nye vinduer med karm samt bly og glas, for så vidt de gamle ruder ikke er tilstrækkelige, ca. 16 ruder. Til den søndre ende af skolen vil behøves omtrent 100 stk. mursten og 1 lispund kalk. På dørene bør sættes lister, og mønningen repareres overalt.«

Daværende skolelærer Anders Gudesen havde til mødet fremsat anmodning om en brønd, »idet skolen mangler en sådan, og det var besværligt for ham om vinteren at få vand til sig og sine kreaturer!« — Skolebyggeriet blev påny udsat, og brønden, som Anders Gudesen søgte om, blev ikke bevilget, thi den 13. maj

1821 — altså 3 år senere — anmeldte han atter, at Brorstrup skole mangler brønd!

I en skrivelse fra skoledirektionen af 4. maj 1819 til skolekommissionen anmodes denne om at indsende overslag over omkostningerne af 4 fag nyt skolehus i Brorstrup by, »da den nuværende meget forældede er ganske ubrugbar.« — Skoleforstanderen og fire sogne-mænd mente, at den gamle skolestue kunne udvides og hæves noget i vejret, så den kunne blive »brugbar og uden betydelig bekostning for sognet, da ej denne så trange tid kunne tåle at anvende betydeligt på skolens forbedring.«

Om disse »forbedringer« er sket ses ikke, men i 1821 mangler skolehuset tag, hvortil skal bruges 5 læs tag. Året efter er der atter bekostning, nu mangler skolehuset tag, 10 fag på den søndre side. Heraf tør man vist slutte, at ovennævnte »forbedringer« ikke har fundet sted.

Skoleforstanderen og sognefogeden indså nu, at en reparation var nødvendig, men de fandt det rigtigst at udsætte den til efter høbjærgningen, og beboerne kunne så på en bestemt dag levere skolen 6 kjærve rugtag — »små neg af 12 punds vægt og 10 favne simer.« Mønningen måtte beboerne besørge i rette tid. — Denne reparation er formodentlig blevet udført. — Men der er snart andre mangler. 1824 anmeldte Gudesen, at »i hans stue burde anskaffes nye vinduer, da de nuværende gamle ej længer kunne anses for brugbare.« — To gange endnu måtte han ansøge om nye vinduer, men om de blev bevilget oplyses ikke.

Fire år senere — ved et møde den 14. januar 1829 — fandt kommissionen »det aldeles uundgåelig nødvendig at lade opføre en ny skolebygning i Brorstrup by.« Det blev imidlertid kun til en ny skolestue, men

de forskellige mangler ved lærerens lejlighed skulle bringes i orden. Tømrer og murermester Morten Nielsen, Grøftager, udarbejdede et overslag over, hvad en ny 4 fags skolestue ville koste. Udgiften hertil blev anslået til 82 rdl. 4 sk. foruden langhalmen, som beboerne selv skulle levere.

1852 blev Jens Gregersen skolelærer og kirkesanger i Brorstrup. Han har i embedsbogen givet følgende beskrivelse af skolen: »Lærerens lejlighed og laden er sammenbygget og består af bindingsværk, ialt 15 fag og indrettet således: 2 fag til storstue, 1 fag til gang og gæstekammer, 2 fag til dagligstue og sovekammer, 1 fag til bryggers og saltkammer, 2 fag til kostald og fåresti, 1 fag til tærskelo og de øvrige 4 fag til lade og svinesti. Tæt ved denne bygning er et særskilt hus på 4 fag, hvoraf de tre er indrettet til skolestue og det fjerde til gang og skorsten.«

1858 blev der bygget en helt ny skole. Herom fortæller Gregersen: »På grund af at skolestuen er meget brøstfældig og lærerens lejlighed ligeledes trænger til en hovedreparation, blev det besluttet, efter at det i længere tid havde været påtænkt, at der i året 1858 skulle bygges ny skole. Denne beslutning blev også udført, og det ny våningshus, der er en grundmuret bygning på 11 fag, er således indrettet: 3 fag til skolestue, 1 fag til gang, skorsten og gæstekammer, 5 fag til dagligstue, storstue, sovekammer og køkken og de øvrige sidste 2 fag spisekammer, pigekammer og bryggers.«

For egen regning lod Gregersen indrettet en kælder under dagligstuen. Skolestuen og sovekammeret lod han gipse, og storstuen og gæstekammeret blev tapetseret.

De 4 fag af det gamle våningshus solgtes til ned-

brydning, men de øvrige fag blev stående til afbenyttelse for læreren.

Denne bygning fra 1858 tjente som skole for Brorstrup sogn til 1918; da var børnetallet blevet meget stort, idet de mange nye hjem fra Smorup og Brorstrup begyndte at sende børn til skolen.

²²⁾ De mange nye hjem kom som en følge af, at Husmændenes Udstykningsforening 1910 for 158.000 kr. købte Smorupgård²⁾, som derefter blev udstykket i mange husmandsbrug, der i dag tjener som hus og hjem for mange dygtige landmandsfamilier. Også ved udstykning af Brorstrupgården opstod mange nye og smukke landbrugsejendomme, og alle disse nye hjem medførte skolebyggeriet 1918.

Senere er Mejlbys skole udbygget efter skoleloven af 1937.

Den 25. oktober 1956 indviedes de nye tilbygninger, der på en god måde er sammenbygget med hovedbygningen.

Skolen har nu 3 klasseværelser, bibliotek, skolekøkken, sløjdløkkale og gymnastiksal.

Kilder og litteratur, som er benyttet.

- 1) Brorstrup sogns kirkebog efter 1846.
- 2) Skolekommissionsprotokollen for Brorstrup-Haverslev-Ravnkilde.
- 3) Embedsbogen ved Brorstrup skole.
- 4) Embedsbogen ved Torup skole.
- 5) Indberetning af 19. september 1735 vedrørende skolerne i Viborg stift.
- 6) Indberetning af 24. september 1739 og 14. januar 1743 vedrørende danske skoler.
- 7) Anders Bak: Ravnkilde sogn for 100 år siden.
- 8) Folketællingslisten 1787.
- 9) Folketællingslisten 1801.

- 10) Stiftsbogen 1690.
- 11) Års herreds gejstlige skifteprotokol.
- 12) Gislum herreds gejstlige justitsprotokol 1708—88.
- 13) Fra Himmerland og Kjær Herred 1939, 1934, 1925, 1924.
- 14) Årbog for Dansk Kulturhistorie 1895.
- 15) Biskop Søren Lintrup: Visitatsbog.
- 16) E. Tang Kristensen: Jysk Almueliv. Bd. 6.
- 17) Jens Bering: Beskr. over Landsbyskolens off. Lærer-embeder 1859.
- 18) C. M. C. Kvolsgaard: Seminariet i Snedsted og Ranum.
- 19) Kommissionen ang. skolevæsenet 1787—1814.
- 20) Johannes Saabye: Hobroegns Gymnastikf. 1888—1938.
- 21) Saml. til j. hist. og topografi, 3. r., II.
- 22) Trap: Danmark.

Desuden meddelelser og assistance, som jeg med tak har modtaget fra:

1. Lærer E. Poulsen, Løvskal skole pr. Bjerringbro.
2. Lærer Johannes Saabye, Overlund pr. Viborg.
3. Fabrikant C. C. Gregersen, Hellerup.
4. Arkivar Sigurd Jensen, arkivet, Viborg. (Nu stadsarkivar i København.)
5. Arkivar P. Kr. Iversen, rigsarkivet, København. (Nu landsarkivar i Åbenrå.)
6. Lærer Th. Johansen, Årestrup.
7. Skoleinspektør Kr. Værnfelt, Aalborg.
8. Arkivar Knud Prange, Viborg.
9. Lærer Henrik Møller, Aalborg.

TOLDSTEDER VED MARIAGER FJORD

Af CARL RAASCHOU

Fra gammel tid var Mariager Fjord som alle andre havindskæringer yndet af smuglere for indsmugling af ufortoldede varer ad søvejen dybere ind i landet, og man havde derfor kongelige toldoppebørselsmænd, toldforvaltere og lignende til at passe og forestå, at sådan varetilførsel udenom de kgl. toldopsynsmænd ikke fandt sted. For al toldafgift var der dog visse undtagelser, til hvilket selvfølgelig de gejstlige institutioner hørte. Således skal allerede kong Chr. den 1. i 1449 have tilstået det unge Birgitter-kloster i Mariager havnefrihed inden for et nærmere fastsat område i »Hobro Fjord«, men denne toldfrihed menes at være bortfaldet, da Mariager kloster ved Reformationen gik over til kongeligt eje, uden at der dog samtidig synes oprettet toldsted i Mariager. Såvel 1546 som 1567 omtales toldsted i Hobro. Derimod oprettes 6. maj 1581 toldsted ved Hadsund færgeleje, forestået af en Hobro-borger, Jens Nielsen, der tillige bliver beskikket som accisemester.

Dette Hadsund toldvæsen bliver dog ikke gammelt. Med Mariagers købstadværdighed i 1592 er toldstedet ved fjorden rimeligvis flyttet hertil. I 1620 er det her i hvert fald, da kongen i et brev til lensmanden Mogens Kaas giver denne tilhold om at have alvorligt indseende med det smugleri, som finder sted neden for

byen, hvor varer hemmeligt såvel ud- som indskibes uden om toldopsynet. I de nu følgende 60 år synes byfogedembedet i Mariager købstad at have været forbundet med embedet som tolder og sisemester under skiftende indehavere, indtil det i 1680 påbydes, at magistratseembedet ikke må forenes med embede under toldvæsenet. Det i 1620 omtalte smugleri i fjorden kendes i disse tres år at have grebet om sig langs fjordens bredder, især nær havet, så toldopsynet i Mariager end ikke bistået af sin »visiterer« i Hadsund kan få bugt med dette, hvorfor toldstedet ved fjorden igen flyttes fra Mariager købstad til færgelejet ved Hadsund syd for fjorden i Vindblæs sogn.

Til dette nye toldsted knyttes nu to nyopførte bygninger, en toldbygning og en embedsbygning, og ingen andre bygninger findes dengang på det ensomme sted. Tolder i Mariager, Niels Svendsen, flyttes til Hadsund som tolder, og som kontrollør ansættes tidligere toldbetjent Henning Hansen. Denne sidste synes at have været en temmelig rå fyr. 1685 er han nemlig ved såvel under- som overret idømt en bøde på 40 lod sølv for vold mod byskriveren i Mariager.

Opsynsområdet under Hadsund toldsted har været ret stort og har sikkert omfattet hele oplandet langs fjorden. Toldstedet i Hobro er nedlagt 1672 og genoprettes ikke før 1839. Misundelsesværdige har kårerne ikke været for toldembedsmændene i Hadsund. I året 1714 skrev således tolderen Anders Poulsen og kontrolløren Hans Mikkelsen:

»Til vor embedsbolig findes ikke så meget fortog eller eiendom, at vi kan sætte en fod udenfor husets dørstolper. Tilmed så er proprietairerne så hadefulde, og jeg Anders Poulsen, må ikke for kontant betaling nyde græsning til en hest, som jeg stedse behøver ved

hånden at ride på udi kongelig forretning ved toldvæsenet udi vidtløftig distrikt, langt mindre græsning til en ko til mælkning til mine små børns ophold, foruden og forhindrer mig bagning til brød til mit huses tyende og børn, i så nåde ville, vi skulle krepere, så Guds vredes straf gåe over dem igjen! Gud kjende dem! Så her er slemmere at bo end hos hedensk folk. Tilmed så er søfarten ganske ringe udi disse truble krigstider, så vi næppe kan nyde brødet til vores hustru, børn og folk.«

Samme tolder, Anders Poulsen, kunne nok være bitter i sindet. Foruden de genvordigheder, han her selv skriver om, kom der andre til. Hans private familieliv og huslige lykke forulempedes af en studiosus i Mariager. Klaus Ditlev Bumann, der skal have stået i utiladeligt forhold til tolderens hustru. Men samme studiosus har ikke haft ene lutter fornøjelse af sine besøg i toldembedsbygningen ved Hadsund. I 1724 er han af Landstinget idømt bøder »for sårsmål og stavshug forøvet på Hans Majestætse tolder, Anders Poulsen, i dennes eget værelse ved toldboden ved Hadsund.« Samtidig pålægges den dømte voldsmand at holde sig fra toldboden samt at betale sagens omkostninger. Som rigtig studiosus havde bemeldte Bumann imidlertid intet at betale bøde og omkostninger med, og tolderen solgte da sine fordringer på ham til oberst v. Gabel, der stak fyren ind i sit rytterregiment, sikkert til stor lindring for den Hadsund tolder, men måske det modsatte for dennes hustru.

Imidlertid er ikke alene toldpersonalet ved fjordens toldsted meget utilfredse med, at samme toldsted skal ligge så afsides og øde; også i Mariager købstad er man det samme. Købstadens økonomi menes betydeligt forringet som følge af toldstedets flytning væk herfra,



Den tidligere toldbygning i Alsodde bygget omkring 1890

og man sender den ene ansøgning efter den anden for at få toldkammeret tilbage. Først efter et hundrede års forløb sker dette ved reskript af 17. august 1780, og ved Hadsund gamle færgeleje har der således været kongeligt toldsted med såvel tolder som toldbetjent i samfulde hundrede år.

Da toldstedet ved Alsodde oprettedes.

Til toldbevogtning af den meget lange strækning, som fjordens bredder udgjorde i sin helhed, har tolderen og hans betjent i Hadsund ikke kunnet strække til. Rimeligt er det derfor, at man til disses hjælp har fået oprettet kontrollørstillinger helt ude ved havet, hvor også selve kysten er inde under opsynet og kontrollen. Her må således søges grunden til oprettelsen af toldstedet helt ude ved havet på fjordens nordside Alsodde. Dette toldsted har i hvert fald hele sin levetid hørt ind under Mariager (evt. Hadsund) toldvæsen.

Tidspunktet for oprettelsen af toldstedet ved Als-

odde har det ikke været muligt at få opklaret. Under Mariager toldsted har Hof- og Statskalenderen for årene 1845—1865 opført en strandkontrollør under Mariager, men ikke opgivet stedet for dennes stationering. Men 1866 er strandkontrollør C. M. Bang opført stationeret ved Alsodde. Fra 1870 til 1884 er samme opført som stationeret i selve Als, mens toldassistent Lorenz Christian Knudsen er ude ved odden. Fra 1885 er strandkontrollør J. S. Thorn ved odden, mens Bang stadigvæk bor i Als til 1896 (til sin død), mens Thorn til den samme tid stadig er ude ved odden. Fra 1897 til 1899 er ved selve Alsodde strandkontrollør Søren Poulsen, og fra dette tidspunkt er der vistnok oprettet station for en strandkontrollør i Als nordsogn i fiskerbyen Hurup. Den sidste toldembedsmand ved Alsodde har fra århundredskiftet til toldstedets nedlæggelse i 1913 været toldkontrollør Clausen. Men allerede før sidstnævntes tid har toldstedet ved Alsodde været ret anseeligt med to rorsbetjente foruden toldkontrolløren selv. Man har skullet ro ud til indgående skibe for toldeftersyn, og omkring 1890 er den endnu stående toldbygning herude opført med ret herskabelig bolig for toldkontrolløren i midten og en mindre bolig i hver ende til de to rorsbetjente.

Den sidste af de to rorsbetjente, gårdmandssønnen Kristen Petersen fra Helberskov Østergaard, blev tilbage efter nedlæggelsen af toldstedet i 1913 og flyttede da ind i den tidligere toldkontrollørlejlighed med titel af overtoldbetjent, mens de to tidligere rorsbetjentboliger blev solgt til private. Først nu for et par år siden er den tomme overbetjentlejlighed blevet solgt til feriehus under Sct. Georgs Gildet i Hobro. Resten af dette fordums toldsted herude ved Alsodde er en stilling som toldopsynsmand som bierhverv for en stedlig



Udkigstaarnet i Alsodde

fisker og reservelods. Den ældste (og første toldbygning ved Als Odde har ligget øst for den nuværende.

Den mest kendte af toldembedsmændene i Als sogn er C. M. Bang, hvis efterlevende slægt blev knyttet til egnen. C. M. Bang var født 5. september 1810 og kom til Frederikshavn 1842 som toldbetjent og forflyttedes herfra 1848 til Als som strandkontrollør (under Mariager toldsted), blev tre år senere, 1851, toldassistent med vedblivende titel af strandkontrollør. Forøvrigt havde Bang landbrug knyttet til sin bolig i Als, var kørende for embedstjenestens skyld, havde et par malkekøer og interesserede sig for landbruget, så han på visse områder var foregangsmand her. Blandt befolkningen var strandkontrollørens stilling embedsmandens — noget nær præstens — og benævnedes i daglig omtale aldrig andet end som »Kontrolløren«.

Toldembedsmandens daglige virke herude på toldvæsenets yderste forpost har ikke budt på større oplevelser under embedsårets gang. Den daglige journal-

førelse lagde ikke videre beslag på sin mand, men til gengæld var døgnets vagttjeneste, der var delt imellem toldkontrolløren og hans to rorsbetjente, påkrævet, så intet fartøj kunne slippe »igennem tolden«. Udkig holdtes fra embedsboligens vinduer, hvorfra der var frit udblik over fjord og hav. Med forskellige ilanddrevne ting skulle der holdes regnskab og gives indberetning til toldforvalteren i Mariager. Det samme gjaldt blandt andet opfiskede omdrivende joller til havs, mens selve strandingerne var en sjældenhed.

Den tolvte november i 1901 må der dog have været et Herrens forrygende vejr ved Jyllands østkyst, thi herom berettes det, at en skude på vej til Aalborg er strandet på sydsiden af Mariager Fjords udløb. Skønt skibet står uskadet på fire fod vand, skal det dog lægtes for sin last i de følgende dage, men det alvorligste ved hændelsen var, at en mand blandt den strandede skudes besætning har sat livet til af forkommenhed. Vinterkulden må være sat tidligt ind dette efterår.

En uges tid efter strandingen og efter øvrighedens ligsyn sendes såvel liget af den afdøde som den strandede skudes styrmand til Aalborg. Hændelsen var så usædvanlig, at toldkontrolløren skal have ønsket embedsmæssig håndsrækning af toldforvalteren i Mariager. Men denne var syg, mens den Als tolder ikke kunne forlade sit kontorsted, og strandkontrolløren i Hurup var bundet af ikke mindre end hele to strandinger i sit distrikt. Vejret hin novemberdag 1901 har været hårdt, strandingen ved Alsodde skete i skumringen klokken seks.

Så afsides told- og lodsstedet herude ved fjordudløbet end var, så havde sognet dog af og til sin København-forbindelse her. Der gik selv før århundredskiftet regelmæssig damper mellem Hobro og København an-



Det nuværende brohovede i Alsodde.

løbende Mariager, Hadsund og Alsodde, men sidste sted måtte passagererne roes til og fra damperen, der ikke kunne lægge til ved det brohovede, der før århundredets udløb var bygget yderst ved enden af en lang kampestensmole. Var stedet her afsides med meget elendig vejforbindelse de sidste kilomter, så hyggede toldembedsmændenes og lodsernes familier sig sammen til en hel lille kreds for sig. Også et par fiskerfamilier levede herude, ligesom man en overgang har haft en friskole, en kort tid endda en købmand.

For fremmede at se er denne Himmerlands sydøstligste spids den rene romantik og idyl, men ved vintertide kan højvandet stå langt op over land, blæsten fra havet være så barsk, at den går til marv og ben. Indtil for godt en halv snes år tilbage stod stormhøjvandene vest på langs fjordens nordside langt ind over de flade engdrag og ødelagde græsvæksten. Hele dette tidligere saltvandsoverskyllede engareal er nu inddæmmet og er blevet frugtbart kornland.

Først nu i efteråret 1961 er her på Himmerlands sydøstspids civilisationens almindelige goder delvis nået ud i form af elektricitet til lys, radio og fjernsyn og kun muliggjort ved Hjemmeværnets mellemkomst. Toldstedets sidste rest er her endnu som en toldopsynsmand, der også er reservelods.

Oprettelsen af toldstedet ved Als Odde.

Hvad som ikke med bestemthed fremgår af toldvæsenets egne papirer angående oprettelsen af toldstedet ved Alsodde med nøjagtige data, har man fra kontrollør C. M. Bangs efterkommere fået forklaret. Bang var proprietærsøn fra Frederikshavn-egnen og blev ved sit giftermål forpagter af Understed præstegård, men kunne ikke klare forpagtningen. Han fik da i kraft af sin skrivefærdighed en slags hjælpestilling ved Frederikshavn toldkontor, men døjede med at klare tilværelsen med den lille løn.

Bang var imidlertid svoger til Mariagers store mand Tetens, og da Frederik d. 7. stakket efter at være blevet konge besøgte Mariager, forhørte samme Tetens sig hos majestæten angående en mulig bedre anbringelse af svogeren i Frederikshavn. Kongen sagde da, at der i øjeblikket kun var en ledig stilling i Fredericia, men ikke bedre end den i Frederikshavn. Men – man kunne oprette et helt nyt embede til samme C. M. Bang herude ved Himmerlandskysten, hvor yderligere toldopsyn tiltrængtes, og dette skete da ret omgående, så Bang kunne tiltræde dette nyoprettede embede samme år. Senere blev samme Bang strandkontrollør med station i Als. Denne stilling nedlagdes ved Bangs afsked. C. M. Bang var gift anden gang med en datter af pastor Wanning i Als, der selv var gift hele tre gange.

CHR. CHRISTENSENS BESKRIVELSE AF AALBORG AMT 1832

AF AUGUST F. SCHMIDT

En meget vigtig Kilde til Oplysning om Landbruget i Danmarks forskellige Egne i Tiden omkring 1820—1844 er de saakaldte »*Amtsbeskrivelser*«, der bestaar af 19 Bøger, hvor der i hver Bog er givet en Skildring af et dansk Amts Landbrugsforhold, dog ikke de sønderjydske Amter, der hørte til Hertugdømmet. De 19 Bind, der udkom i Tiden 1826—1844, har til Fællestitel: »Bidrag til Kundskab om de danske Provindsers nærværende Tilstand i oekonomisk Henseende. Foranstaltet, efter Kgl. Befaling, ved Landhuusholdningsselskabet.«

Det kongelige danske Landhuusholdningsselskab (oprettet 1769) har i de forløbne 192 Aar staaet bag ved Udgivelsen af en lang Række Værker, alle indeholdende Oplysninger om danske Landbrugsforhold. Til de bedste af Selskabets Publikationer hører uden Tvivl »*Amtsbeskrivelserne*«, som al senere Tids argrarhistorisk Forskning vedrørende Perioden efter Udskiftningens officielle Ikrafttræden (1781) og Stavnbaandets Løsning (1788) og indtil de nye Landbrugsfremskridts Begyndelse i 1840erne har haft den største Nytte af. Her-

til kommer saa Amtsbeskrivelsernes Betydning for *Lokalhistorien*, idet der i hver af de 19 Bøger findes Oplysninger om talrige — undertiden alle — Sogne inden for det Amt, der behandles. Derfor er det hensigtsmæssigt, at enhver Hjemstavnsforsker, der skriver et Sogns Historie, udnytter alt, hvad der maatte forefindes om hans udvalgte Landomraade i den paagældende Amtsbeskrivelse.

Den Mand, der udarbejdede »Aalborg Amt«, der udkom i 1832 som »syvende Stykke« i Amtsbeskrivelsernes Række, var Ejeren af *Klarupgaard* (Klarup Sogn, Fleskum Herred), Overkrigskommissær *Christen Christensen*.

Denne Mand fødtes paa Klarupgaard 1786, fremstillet i Kirken i Klarup 26. Februar 1786. Han var søn af Proprietær Verner Christensen, der ejede Klarupgaard 1779—1819.

I Tiden 1757—1779 besad Amtsforvalter Christen Christensen nævnte Hovedgaard. Han var Fader til Verner Christensen, hvis Søn, som man kan forstaa, blev opkaldt efter Bedstefaderen. Verner Christensen var gift med C. Møllerup.

C. Christensen, som Forfatteren af »Aalborg Amt« helst skrev sig, tog i Januar 1808 dansk juridisk Eksamen med bedste Karakter. Han blev efter Faderens Død 1819 Ejer af Klarupgaard.

Som et Eksempel paa, hvor haard Landbrugskrisen i 1820'erne var, kan anføres, at C. Christensen tilbød sin Gaard, der var en privilegeret Hovedgaard med komplet Bønderfæstegods m. m., i Bytte med Embedet som Birkedommer og Skriver ved Lindensborg Birk, der var lønnet med 500 Rigsdaler aarlig og fri Bolig, men Birkedommer Hvass turde ikke bytte¹).

C. Christensen blev i 1823 Landvæsenskommissær

for Aalborg Amt, senere blev han ogsaa Overkrigskommissær²⁾, og 1836 valgtes han til Deputeret for Sædegaardejerne for Aalborg Amt og for den Del af Amtet, der hørte under Viborg Stift; herved blev han (med et Stemmetail paa 19) Medlem af Stænderforsamlingerne i Viborg, ikke alene 1836, men ogsaa 1838 og 1840. 1838 udnævntes han tillige til Medlem af Tiendekommissionen for Aalborg Amts østre Distrikt.

1840 solgte C. Christensen Klarupgaard med komplet Gods til H. C. Søltoft. 1843 købte han Kjærs Mølle ved Aalborg, derpaa i 1844 Bjørum Nord for Limfjorden, og 1846—47 var han Medejjer af Herregaarden Store Restrup. Den 28. November 1854 udtraadte han efter Ansøgning som Medlem af Tiendekommissionen for Aalborg Amts østre Distrikt og blev samme Dag udnævnt til Ridder af Dannebrog³⁾. Christen Christensen døde 5. Oktober 1857 i Aalborg⁴⁾.

Det var altsaa denne Mand af Embeds- og Proprietærslægt, selv juridisk uddannet, Det kgl. danske Landhusholdningsselskab opfordrede til skrive en Bog om sit Amts Landbrug med særligt Henblik paa det økonomiske. C. Christensen indsamlede sit Stof i 1829 og 1830, og i November 1832 var Bogen om Aalborg Amt færdigtrykt. Den er paa 155 tættrykte Sider og er, som alle de øvrige »Amtsbeskrivelser«, inddelt efter et bestemt Skema i 29 Afsnit. Det var ret afvekslende Omraader af et Amts Landbrugsforhold, det blev paalagt Amtsbeskrivelsernes Forfattere at bibringe ny Viden om. Der spørges fra Landhusholdningsselskabets Præsidium om Jordernes Beskaffenhed, om Kilder og Indsøer, Klima, Udskiftningens Forløb, Agerdyrkningsmaaden, Sommerstaldfodring, Gødsugning, Stude som Trækdyr, Agerdyrkningsredskaber, Sædarter, Sygdomme i Kornet, Markfred, Kvægavl, Hesteavl, Faare-

avl, Havedyrkning, Skove, Moser, Husflid, udmærkede Landmænd, Ejendomspriser, Arbejds løn, Binærings-veje uden for Agerbruget o. s. v.

Disse og flere Spørgsmaal har man inden for Landbrugets ledende Kredse ment det klogest at faa Besked om. Saa kunde man ud fra den indhentede Viden træffe Afgørelser om, hvad det var mest fordelagtigt at foretage sig til Gavn for Landbrugets Fremskridt netop i det Amt, hvorfra Besvarelserne forelaa. Naturligvis er mange af de i Amtsbeskrivelserne fremlagte Oplysninger nu kun af Værdi, fordi de skildrer Forhold og Tilstande i 1820—30'erne, medens andet i dem er af ikke ringe Betydning for Forstaaelsen af Landbrugets Udvikling og Fremskridt i de første 50—60 Aar efter Stavnsbaandets Løsning.

Det er saaledes af ikke ubetydelig Interesse at erfare, hvad C. Christensen meddeler om *Udskiftningen*, et Afsnit i Bogen, der stadig er af lokalhistorisk Betydning, idet Forfatteren med stor Flid har tilvejebragt et betydeligt Antal Enkeltoplysninger vedrørende Landsbyer og Herregaarde. I kommende Sognehistorier bør man udnytte, hvad Christensen har om det vigtige Omraade af vor Landsbyhistorie, der knytter sig til Udskiftningen, en betydningsfuld Reform, der bidrog til at øge Kreaturerne's Antal og Kultiveringen af hidtil uopdyrkede Jorder. C. Christensen udtrykker sig med megen Forsigtighed om Fremskridtene i Landbruget som en Følge af Udskiftningen, men han er dog klar over, at Selvejerne sidder bedre ved det end Fæsterne.

Om *Dyrkningsmaaden* meddeles i »Aalborg Amt« specielle Oplysninger fra hvert Herred, hvilket er af særlig Interesse for den agrikulturelle Forskning; vi har her uden Tvivl et af Bogens bedste Afsnit. Baade i dette og i et senere Kapitel (7) i Værket kommer

C. Christensen ind paa *Gødningsproblemerne*. Til det forældede Landbrug hører, hvad Forfatteren meddeler om det sidstnævnte Spørgsmaal. Til hen imod 1850 raadede Agerdyrkerne endnu sædvanligvis over en alt for lille Gødningsmængde, idet Kreaturholdet var for ringe. Man forsøgte da at øge Staldgødningen ved at iblande det Dynd, der beholdtes ved Vandstedernes Rensning, eller man blandede Tang i Gødningsbunken, brændte Grønsvær og nedpløjede Vækster (f. Eks. Boghvede) for derved at gøde Jorden. Mest almindelig var det at blande Jord i Staldgødningen. Denne Blanding iværksattes de fleste Steder paa selve Ageren i de saakaldte Roger (med Jord tilhyllede smaa Møgdynger), der, eftersom denne Operation udførtes, førend Byglandet fællede eller derefter, fik Navn af Sommerager eller Vinterroger. »Denne Maade at blande Gjødningen paa fortjener uden Tvivl Anbefaling, da Transporten af Blandjorden undgaaes og Blandingen selv, anvendt saaledes, kan skee fuldkommen,« skriver C. Christensen (S. 61). Der er i det hele megen Kulturhistorie knyttet til Gødskningen og Møddingerne⁵⁾, og Bogen om Aalborg Amt yder sit nyttige Bidrag hertil. Værdifulde er ligeledes Christensens Oplysninger om *Agerdyrkningsredskaberne* i det gamle Himmerland og Kjær Herred, ligesom man ogsaa bør nævne, hvad han meddeler om Himmerlands *Skove* og Træarbejderne (Træskomageri m. v.) i Tilknytning til disse.

Ogsaa om *Ævred*, *Markfred* og *Hegn* har Christensen en Række gode Bemærkninger. Han er klar over Gavnligheden af Markfredens Overholdelse, og han har set, at dèr, hvor et forbedret Agerbrug finder Sted, synes Agtelse for Markfreden at paatvinge sig Naboerne.

Der rejstes ikke nye Markhegn, og man saa næsten ikke Spor af de gamle. »De forskellige Byers eller

Sognes Ejendomme ere ingensteds ved Udhegn fra-skilte, mindre hver enkelt Jordbrugers. Alt seer i denne Henseende ud som i Skabelsens første Tid.« Markfredens Gennemførelse, bl. a. ved Hjælp af en hensigts-mæssig Lovgivning, var et stort Landbrugsfremskridt. Ved Aar 1900 var det saaledes, at Spørgsmaalet om Markfred knap kunde siges at eksistere, enten saa Mar-kerne var hegnede eller ej. Kun hist og her fandtes enkelte Bønder, der af Hensynsløshed, Sludrethed og Havesyge ikke respekterede Markfreden, hvorfor de var en idelig Plage for deres Omgivelser. Oplysninger om en Bonde af denne Slags findes i *Marinus Lange-lands værdifulde Bog: »Ad sandede Veje«* (1949), 80-92, hvor der gives en Skildring af en særlig ondartet Freds-bryder, der i 1870-80erne boede i en Landsby i Egnen mellem Rold Skov og Aalborg⁶).

C. Christensen var født i den rige Tid med Arv og Dygtighed i Slægten, og han havde ved god Økonomi fastholdt sit Fædrenegods gennem Statsbankerot og Landbrugskrise. Hvorfor han solgte Klarupgaard i 1840 er vel vanskeligt at faa opklaret.

I sit Værk »Aalborg Amt« maaler han Bønderne med Godsejeralen, »ser dem skraat ovenfra og undrer sig lidt over deres konservative Magelighed,« skriver *P. Riismøller* om ham⁷). Christensen har et godt Øje til Landsbyernes Smugkroer. »Disse fordømte Kipper, hvor den liderlige Huus- og Familiefader fristes at for-øde, hvad Familien ofte maa savne til Underholdning, hvor de Unge forføres til Doblen med flere Udskejel-ser, for hvilke ingen Mand kan være sikker paa Fred i sit Huus, da det drikfældige Tyende stedse dør er i Stand til at stille sin Tørst, og siden beruset at tillade sig allehaande Uordener, — vilde det være en sand Fortjeneste for vort Landpolitie at oprykke med Rode,

men ogsaa med Rode, thi der gives ingen Maade, hvorpaa Tilladelse til Udskjenkning indrømmes, uden at med det samme Døren er aabnet for alle de Ulejligheder, som deraf ere en uundgaaelig Følge. De Indskrænkninger, som, efter Forordningen af 1. Februar 1757, paaligge selve privilegerede Kroeholdere i Udøvelsen af deres Næringsvej med Hensyn til siddende Gjæster, overholdes ej heller. Tvertimod ansees det hos Almuen for en aldeles lovlig Sag, paa disse Steder at nyde saa længe og saa meget, man lyster, og Kroemændene studere naturligviis den samme Katechismus.«

Dette Parti fra »Aalborg Amt«, 150, refererer P. Riismøller paa følgende udmærkede Maade:

»Hvad ligner det at drive Aftenerne væk, naar Husflid er nyttig for baade Økonomi og Karakter. Se paa Kvinderne, de spinder og væver hver Aften, mens Karlfolkene hænger paa Bænkene eller pisser deres Penge op ad Kroens Væg. Chr. Christensen saa gerne noget mere Politi tage sig af Smugkroer⁸).«

C. Christensen kritiserer ogsaa (S. 151), at man ikke benytter Ler og Brændsel, hvorved Bygningerne i Landsbyerne kunde blive bedre, saa man kunde »fortrænge de usle Fyrrepinde og Leervægge (klinede Vægge), hvoraf vore Bønderhuse nu ere opførte.«

Nogle Proprietærer og Præster finder Naade for Christensens Øjne, ja, enkelte Bønder med Navns Nævne. Men som Helhed er Himmerland et fattigt og forsømt Land med en passiv og modløs Befolkning. »Naturligvis, de har deres gode Sider. De er gode ved Dyr, holder Seletøjet til Heste og Stude i prima Orden og har en god graabroget Kvægstamme, som de gør en Del ud af. Men ellers er de kortsynede, letsindige og gammeldags.«

Den første Reaktion paa denne Overhaling af Forfædre er naturligvis Forargelse paa de ramtes Vegne. Hvad skulde det ligne at lade Himmerlands mest velbjærgede Godsejer opgøre Landets og Folkets Status lige oven paa en Nødstdid, da Himmerlands Økonomi var gaaet i Bund sammen med Aalborgs Nedgang efter Afskillelsen fra Norge. Den maatte da blive uretfærdig. Men ved anden Gennemlæsning kommer Overkrigskommissærens Ord til at virke gennemtænkte, hans Statistik forekommer paalidelig, hans Lokalkendskab er uomtvisteligt.

Alle de Forbedringer, han ivrer for, kom da ogsaa efterhaanden — dog maaske med Undtagelse af den bedre Hustugt og Aftenflid. Hans Bedømmelse af Folkekarakteren skal vi siden se gentaget af andre Folk med og uden hans Kompetence. Mon der bliver andet tilbage til at ægge til Modsigelse end Mandens uskaansomme Proprietærmanerer?⁹⁾ «

I Samtiden blev »Amtsbeskrivelserne« modtaget med Interesse og Velvilje. Dette gjaldt ogsaa for C. Christensens »Aalborg Amt«, der blev gjort til Genstand for en udførlig Omtale i »Maanedsskrift for Litteratur«, Bind IX (1833), S. 503—522. Resencenten, J. W. Hornemann¹⁰⁾, giver en venligsindet Anmeldelse af Christensens Værk, men nogle smaa kritiske Bemærkninger undlader han dog ikke at komme med. Der er ingen Grund til her at fremdrage Enkeltheder fra den gamle Anmeldelse, som man i øvrigt ikke læser uden Interesse. ogsaa fordi den hist og her supplerer Christensens Tekst. Anføres bør det dog, at J. W. Hornemann citerer Uddrag af en Bondepractika, der paa Vers oplyser om den gamle Faareavl. De anførte 12 Linjer er en bibliografisk Kuriositet, hvorfor der her gøres opmærksom paa dem. Hornemann slutter sin Afhandling med at

nævne, at C. Christensen »med Sindighed har bedømt de Foretagender, han har taget under Betragtning, at han med patriotisk Varme har fremhævet det Gode og med Maadehold dadlet det Slette, fortienner ogsaa at bemærkes.«

Endelig skal det nævnes, at C. Christensen i »Nørre-jyllands Stændertidende« har skrevet følgende Artikler: »Forslag betræffende Qvægmarkederne i Jylland« (1836, I, 466—71). — »Forslag betræffende Capiteltaksterne« (smsts., 558—60). — »Forslag om Bestemmelserne i Lovens 2 - 12 - 4 - 2 maatte sættes ud af Kraft« (smsts. 1838. I, 791—92). — »Andragendet om, at et Lovudkast om skadeligt Vands Afledning maatte forelægges næste Stænderforsamling, enten særskilt eller i Forening med Reglerne for Vandets Afbenyttelse« (smsts. 1840, 845—47).

Noter.

- 1) J. J. Hansen: Større danske Landbrug IV (1934), 662.
- 2) Ordet Kommissær bruges mest som Betegnelse for visse under et Ministerium ansatte Embedsmænd, i Nutiden navnlig Leder af Ekspropriations- og Taksationsforretninger.
- 3) Th. H. Erslew: Almindelig dansk Forfatter-Lexicon fra 1814 til 1840, I (1843), 282—83. Samme Værks Supplementbind, I (1858), 306. Hans Jensen: De danske Stænderforsamlings Historie, II (1934), 702, 722.
- 4) Aalborg Stiftstidende 1857, Nr. 246.
- 5) Se herom min Bog: Møddinger og Gødskning (1939).
- 6) Om Emnet i Almindelighed se min Bog: Hegn og Markfred (1953).
- 7) Bogen om Himmerland (1958), 458.
- 8) Smsts., 458.
- 9) P. Riismøller i Bogen om Himmerland, 458—463.
- 10) Jens Wilken Hornemann (1770—1841), Professor i Botanik.

AALBORG HISTORISKE MUSEUM

1960—61

Arets største arkæologiske undersøgelse fandt sted på Livø, hvor museumsinspektør Oscar Marseen i fjor påbegyndte udgravning af en boplads fra yngre stenalder med rent grubekeramisk stof. Pladsen er fra den grubekeramiske kulturs yngste periode og er ren for indblandinger fra andre kulturer. Der fandtes foruden mange karakteristiske lerkarskår og flintredskaber en del uforarbejdede ravklumper samt en hestekoformet hyttetomt, som må have haft lerklining på flettet grenvæg. Lignende hyttetomter er kendt på bopladsen Troldebjerg på Langeland. De fundne redskaber er først og fremmest de kendte tresidede flækkpile og cylindriske flækkeblokke, og fundet danner, sammen med Marseens tidligere fund på Selbjerg på Øland og Smedegårde ved Nr. Tranders, periodens eneste gruppe vel undersøgte pladser. Udgravningen agtes fortsat næste sommer. Dette års gravning finansieredes af Statens alm. Videnskabsfond, og studenterne Jørn Street Jensen og Jens Aarup Jensen deltog sammen med O. Marseen.

En hvad arbejdet angik lige så stor undersøgelse fandt sted i et par villahaver i Bakkegårdskvarteret. Her var fylden fra Budolfi Plads aflæsset ved Skovgaardsvvej, hvor amatører fra Jysk Arkæologisk Selskab under ledelse af formanden for Aalborg-kredsen, ingeniør Paul Rasmussen, gennemsøgte fylden i deres fritid. Resultatet var mængder af fund fra sen middelalder og især renæssancetid, således at grumme lidt var

ældre end 1400 og næsten intet yngre end 1650. Det meste var keramik, både hjemligt lertøj, hollandsk fajance og endog kinesiske porcellænsskår. Glas fra Sydtyskland og Venezia fandtes også. Det mærkeligste fund var en seiger, en vippevægt til sortering af mønter, brugt i middelalderen, men strengt forbudt, så besiddelse af en seiger i Tyskland var belagt med dødsstraf. Læder derimod var ødelagt af udtørring, så de mange sko stod ikke til at redde, ligesom træfund ofte var tørret ind. Arbejdet blev fotograferet af fjernsynet og udsendt i Aktuelt.

I oprensning fra åen mellem Nr. Kongerslev og Gudum sogne fandt en skolepige en velbevaret vikingetids stridsøkse af jærn. Fundstedet viste sig at være et vadested fortsat i vejbane mod vest. Lærer Bendix Sørensen og hans elever fra Storbørst skole fandt i Vårst kær et par bopladser og foretog en opsamling af oldsager. Gravning var ikke lønnende, da dyrkning havde udslettet eventuelle tomter. Ved muldafgravning øst for Hasseris grusgrav fandtes en nedgravet hytte-tomt — »vævehytte« — som tomterne på Lindholm Høje og sikkert fra samme tid.

Under nedbrydningen af huset St. Nygade 7 viste sig at huset var af bindingsværk og flyttet til stedet andetsteds fra engang i 1700-årenes sidste halvdel. En malet panelstue kunne endnu findes, dækket under moderne tapet og maling, ligesom tapetbaner fra tiden omkring 1800 lod sig nedtage i behold. Denne stue skal siden genopstilles og danner et småborgerligt sidestykke til de stolte panelstuer fra Østerå kvarteret, som også afventer bedre lokaleforhold for at kunne udstilles. Og mens vi er ved husundersøgelser må nævnes, at lade-fløjens midterste etager på Aalborghus blev gennemfotograferet på museets foranstaltning af H. Clausen,

inden rummene blev ombygget til amtsrådssal. Herfra fik museet en noget beskadiget ovn af fajancekakler fra Meissen.

En værdifuld medarbejderstab har museet mistet. I tiden 1940—60 opmålte Bygmesterskolens afgangsklasse årlig en serie gamle Aalborg-huse og afgav eksemplarer til museet, som herved opsamlede et arkiv af dokumentariske opmålinger. Fra 1961 kræves ikke mere nogen opmåling til eksamen, og arkivopsamlingen er således afsluttet. Er det nu egentlig vel betænkt? Disse opgaver gav de unge arkitekter en indførelse i bygningshistorie, som vanskeligt kan gives lige så god på anden måde.

Af årets gaver — og der er mange — skal nævnes en barok dragkiste, testamenteret af afdøde gårdejer A. P. Andersen, Siem, og et par ridedækkener fra 1856, trykt med oliefarver på vadmél, samt et dynebolster, fra C. Clausens gård i Egense, skænket af gårdejer Holt Laursen. Fra overlærer Hollen Jørgensen er modtaget vaflende sengetæpper, brudesjal og en del porcellænsservice, alt fra giverens hjem i Vedsted sogn.

Fra frk. Ella Børsholt er modtaget en børneslæde med oprindelige farver fra omkring 1900 og en dukkevogn, og fra bogtrykker C. F. Ballermann en »humpe« af glas, skænket til giverens oldefar i 1831, en skærsleben pokal af krystal fra 1900 og en sølvklokke fra giverens fars, fotograf Ballermanns, atelier i Bredegade.

Lokale glas er også i år indgået som gave. Forfatteren Johs. Boolsen, Frederikshavn, har skænket en karaffel af Aalborg Glasværks berømteste produktion, med helt facetslebet korpus og prop, og fra fru direktør Knud W. Jensen, Louisiana, er modtaget to tallerkener af glas fra Conradsminde.

Af bondekultur er modtaget en middelalderlig kværn-

sten, fundet på Kujegrunden ud for Egense og sikkert brugt som anker. Den er indleveret af N. H. Steffensen, Egense, som også kom med en gave fra Nørgaard Petersen, Dokkedal, nemlig en hoveriforening fra 1796 og Dokkedal bys vedtægter i original fra 1751, en stor overraskelse, idet man troede efterhånden at have fundet de allerfleste byvedtægter frem. Papirerne er endnu ikke renskrevet, idet læsningen er meget vanskelig på grund af blegning. Til samme gruppe lokale dokumenter slutter sig afskrift af en stadbog for sildestader i Nibe bredning, skænket af Johan Nygaard, Klithuse. Træskovl, plejle, dejgtrug og træskostøvler fra Villadsgården på Sønderholm mark er skænket af nuværende ejer, gårdejer Carl Thomsen, Nyrup.

I en menneskealder drog prospektmaleren Jens Pedersen fra Biersted rundt og malede gårde og huse for ejerne. Hans børn har nu givet vort museum en række sådanne billeder af ejendomme, og søstrene Callesen, Bjørnkær, har suppleret samlingen. Men vi vil gerne kende flere prospekter, også af andre malere, og er taknemlig for henvisninger.

Ved nedrivningen af hovedbygningen på Rødslet i 1940 fandtes en mandsfigur af fortinnet smedejærn, med en trekantet hat, som tydeligt daterer den til midten af 1700-årene. Figuren er nu indleveret til museet, den har hov på den ene fod, og højre hånd er en klo, ligesom den sikkert har haft hale. Der er ingen tvivl om, at det er Fanden selv, og der er også sagn, som tyder på, at figuren har stået på vindfløjen på den i 1739 opførte hovedfløj. Imidlertid tyder bevaringstilstanden snarere på opbevaring under tag, og måske er Fanden en del af det tårnur, som også fandtes i husets fronton. Kan nogen af årbogens læsere hjælpe til med opklaringen af figurens plads og betydning, bedes de

Djævlefigur af
jærn, fra sen barok-
tid. Fundet ved
nedrivningen af
Rødslet i 1940, ind-
leveret gennem
ingeniør Paul
Rasmussen i 1961.

Sv. Aa. Kühl foto.



venligst henvende sig til Aalborg historiske Museum. Af årets køb skal naturligvis det lokale sølv nævnes først — et saltkar af mester Mathias Børgesen Lemmich fra omkring 1720. Men Aalborg-sølv bliver efterhånden en dyr passion. To par lysestager af tin er indkøbt i antikvitetshandelen, begge fuldstændigt bevarede, det ene par dateret 1676 — med tilskud fra Lokalmuseumstilsynets fond — det andet fra 1780 af mester Christen Nielsen Lemberg, kandestøber i Aalborg 1746—1801. Fire hvide damaskes duge, dateret 1758, 1789 og 1805 er erhvervet fra private, og en blomsterakvarel signeret Mayntzhusen 1853 (malermester i Aalborg) ligeledes.

I antikvitetshandelen er indkøbt en pokal af glas med låg fra Conradsminde, mærkelig ved at være dekoreret i 1876 af sliberen Lindström i Aalborg, samt en vandkedel af kobber, stemplet af kobbersmed P. A. Sørensen i Aalborg. Desuden et brillefuterale af kinesisk lak fra empiretid, en stentøjsbøtte med navnet Aalborg Smørforretning Rudolph Ehlert og en sparegris af Øland-lertøj. En stamtavle for slægten Bech, lånt af et medlem af slægten, beviser, at pottemageriet på Øland er fortsat lige til 1860, hvilket forklarer de temmelig mange fund af dette værksteds produktion.

Af gårdejer Kjeldsen, Landlyst, Fjellerad, er købt bæk, bord og skammel fra gårdens folkestue, en montering, som nu ellers er næsten forsvundet.

I 1854 skænkede købmand S. A. Jacobsen et ur til synagogen ved Gråbrødregade. Det kom siden derfra, antagelig ved overgangen til Aalborg by, men dukkede i år op i handelen og erhvervedes af museet i fuldstændigt uskadt stand og med sin historie indskrevet på bagsiden.

Et par særudstillinger har skaffet museet megen omtale. I Aalborgshallens forhal er lånt en fast montre, hvor en lille udstilling af nordjysk kunsthåndværk fra 1800-årene er opstillet og har ledt mange turisters vej om ad museet. Vigtigere endnu var udstillingen »Borgere og huse i det gamle Aalborg« i Kunstmuseets lokaler i september 1961. Her udstilledes i det forreste rum et udvalg af de mange opmålinger, museet i de sidste tyve år har fået af Bygmesterskolens afgangsklasser, sammen med fotografier, taget af konservator Grantzau i 1959. Denne sammenstilling, sammen med gamle planer, nye skitser og en model, gav tilsammen et historisk billede af den nu raserede del af Kronjorden i Aalborg, nemlig kvarteret om St. Nygade, Hr.



Atelieropstilling på udstillingen »Borgere og huse i det gamle Aalborg«.
Møbler og kameraer fra atelier Tønnies, udlånt af K. Johannesen.

Buus Jensen foto.

Ovesgyde og Gråbrødregyde. Denne part af udstillingen var arrangeret af Grantzau. I det indre rum var samtidig udstillet inventar og apparatur fra atelier Tønnies, spændende fra 1856 til nutiden, samt et stort udvalg af samme ateliers fotografier i ældre og nyere kopier, alt arrangeret af museumsinspektør Marseen og fotograf Knud Dynesen. Inventaret og en del billeder lånt af fotograf K. Johannesen. Udstillingen blev optaget og udsendt i fjernsynet og blev besøgt af over 3500 gæster, hvoraf mange supplerede billedsamlingen med gaver. Billedsamlingen er nu langt den største af museets specialsamlinger, hvilket er heldigt nok, al den stund billeder kræver forholdsvis lidt plads.

På Louisiana i Humlebæk holdtes i august—september en udstilling »Drikkeglasset«, hvis historiske del var arrangeret af museumsdirektør Peter Riismøller. Den besøgte af 22.000 gæster.

Af de mange besøg, museet har modtaget, skal først

nævnes dronning Ingrid og tronfølgeren, prinsesse Margrethe, som ønskede at se Lindholm Høje og blev vist rundt af museumsdirektøren. Med studieformål har vi haft besøg af museumsinspektør Sig. Schoubye, Tønder (sølvskeer), ingeniør Baagøe, Fredericia (tranlamper), dr. Ekkehard Aner, Kiel (bronzealder), overrets-sagfører V. Falbe Hansen, København (barokke portrætter), magister Erik Horskjær, København (kirkeinventar), og driftsleder Mogens Schlüter og tegneren Per Lütken, begge fra Holmegaards Glasværk (nordjysk glas). Vor dansktalende hollandske kollega, dr. A. Westers i Rotterdam, har på grundlag af tilsendte fotografier dateret og bestemt nederlandske fajancer for os.

Uden for det egentlige museumsarbejde har direktøren deltaget i udsendelser for Norsk Rikskringkasting, både en nordjysk udsendelse til Norge i december 1960 og en nordisk diskussion om »Fælles arv, fælles ansvar«, optaget i Göteborg og udsendt i Danmarks, Norges og Sveriges radioer. Desuden har han deltaget i museumsforeningens årsmøde i Randers og i Folke-mindeforsker-kongressen i Aalborg.

Ved den nyudgave af Traps Danmark, som er under trykning, har direktøren og inspektør Marseen været medarbejdere. Marseen har deltaget i rigsantikvar, dr. P. V. Glob's undersøgelser på Failaka, Kuwait og skal deltage også i dette års kampagne samme sted.

Til sidst skal nævnes, at den traditionelle mandagslukning af museet er indstillet i sommertiden, så der nu er åbent alle dage i turistsæsonen. I juli og august har der været mange dage, da det næppe var ønskeligt med flere gæster i de overfyldte udstillingslokaler.

Peter Riismøller.

VESTHIMMERLANDS MUSEUM

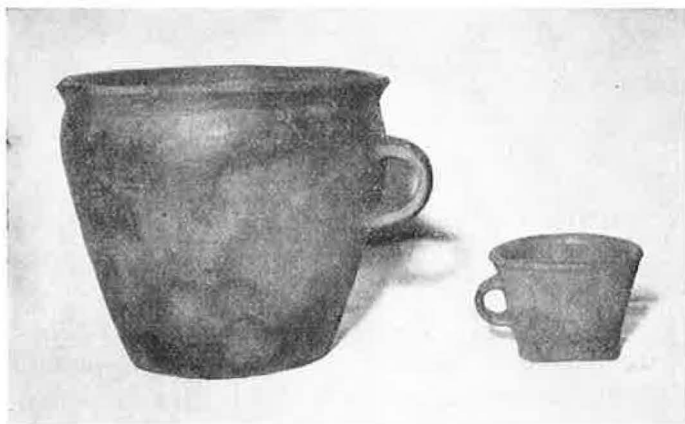
1960—61

I det forløbne Aar siden sidste Aarsberetning om Vesthimmerlands Museum, Aars, har Museets vigtigste Afdeling, Oldsagssamlingen, kun faaet faa Forøgelser.

Ved Udgravning til en Pumpestation til Blære Vandværk stødtes paa Stenlægninger og Lerkarskaar. En Prøvegravning gav begrundet Formodning om, at det var Resterne af et Jernalderhus med udvendige Stenbrolægninger, men paa Grund af Forholdene kunde en nærmere Undersøgelse ikke foretages, og for øvrigt er Jernalderhusenes Indretning her i Vesthimmerland gennem afdøde Professor Hatts Undersøgelser saa godt kendte, at der sikkert ikke vilde opnaas nye Oplysninger af særlig Interesse.

Fra Suldrup er indgaaet et Fund, som endnu ikke er færdigundersøgt. Det drejer sig om Affaldsgruber under flad Mark, indeholdende Mængder af Lerkarskaar iblandet Trækul og enkelte brændte Ben. Fundet synes at maatte henføres til Bronzealderen, og det vilde være af stor Interesse, om man kunde finde den til Affaldsgruberne hørende Boplads, da Hustomter og Bopladser fra Bronzealderen endnu hører til Sjældenhederne inden for Fund fra Danmarks Oldtid.

Et Fund af ganske særlig stor Interesse er modtaget fra Tandtekniker Bent Jensen, Løgstør, der har foretaget Undersøgelsen.



Urne og Bæger fra Urnebrandgraven i Kølby

Paa »Skovbakken«, Matr. Nr. 9a, Kølby, Farstrup Sogn, tilhørende Gaardejer Jens Holst, fandtes i nordvestre Hjørne af en stærkt ødelagt og for øvrigt fundtom Høj en saakaldt Urnebrandgrav fra Slutningen af Keltisk Jernalder (ca. 100 Aar f. Chr.). Det karakteristiske for en Grav af denne Art er, at Resterne af Ligbaalet dels er nedlagt i et Lerkar, dels strøet omkring dette. I det foreliggende Tilfælde var Urnen nedsat med Bunden opad i en Nedgravning i Undergrunden. Ved Siden af Urnen laa et lille Lerbæger med Hank, og mellem de brændte Ben saavel i Urnen som uden for denne fandtes adskillige Genstande af Jern, nemlig et stærkt itubruddt Jernsværd, et Spyd, Dupsko og Bøjlebeslag til en Sværdskede af Træ, et Par Jernstykker, der muligvis er Dele af et Bæltespænde og nogle ubestemmelige Jernstykker.

I Modsætning til Oldtidssamlingen har Folkemindesamlingen i Aarets Løb modtage en betydelig Række af kærkomne Gaver, hvoraf her skal omtales de vigtigste.

Fra Fru Dorthea Gylling, Borghavegaard, Samsø, der stammer fra Vesthimmerland, er som Supplement til en tidligere Gave, der har tilhørt hendes Moders Familie, modtaget bl. a. en Del kvindelige Beklædningsgenstande, men ogsaa andre Ting, deriblandt en Paraply fra den Tid, da Stiverne var lavet af Hvalbarder. Et andet morsomt Stykke er en lille Fodpose, foret med Lammeskind. En saadan brugtes tidligere, da Kirkerne endnu ikke var opvarmede, af ældre Folk til at holde Fødderne varme under Gudstjenesten.

Fra en Gaard i Øster Hornum, der i 70erne ejedes af Niels Chr. Christensen Skjødt, er modtaget en Del Ting, der har tilhørt Familien Skjødt. Nævnes kan saaledes en Mængde Dokumenter af forskellig Art, der giver fyldige Oplysninger om Familiens Forhold. Blandt de øvrige Ting er der særlig Grund til at fremhæve et Par sjældne Hestedækkener. De er lavet af svært, rødt Stof med Dekorationer, Navn og Aarstal (1876) trykt i sort. Endelig maa ogsaa nævnes en Visebog, haandskrevet af Sønnen Kristen. Foruden de sædvanlige Markedsviser indeholder den ogsaa nogle lokale Viser, bl. a. et ret ondartet Angreb paa den daværende Præst i Øster Hornum, Pastor Gade, og paa Vilhelm Beck.

Fra Fru Kirstine Jensen og hendes Søn, Hans Jensen, der ejer Alstrup Søndergaard ved Hvalpsund, er modtaget en Del Dokumenter angaaende en tidligere Ejer, Gaardejer og Tømrer P. Nielsen Skou (født 1827) samt en betydelig Del af den Slags indendørs Brugsgenstande, som nu i bedste Fald er havnet paa Gaardens Loft, som f. Eks. Valkebræt, Hakkebræt og Hakkekniv, Goderaadsjern og lignende.

Besøget i Museet har i denne regnfulde Sommer ikke været saa stort som tidligere. Foruden Enkeltbesøg har der dog været 7 Foreninger og 10 Skoler, hvoraf bl. a.

kan nævnes en Klasse fra Byens svenske Venskabsby Kopparberg.

Blandt Besøg af særlig Interesse kan nævnes, at Statsradiofonien ved Fru Esther Kofod i Foraaret tog en vellykket Optagelse fra Museet til Radioens »Søndagsture«.

Fru Magister Ebba Busch fra Nationalmuseet har gennemgaaet Museets Tønderkniplinger, og Lederen af Bangsbomuseet, Fru Karen Andersen, der er Specialist i de i sin Tid saa moderne Flettearbejder af Kvindehaar, besaa med stor Interesse Museets ret fyldige Samling af disse Ting.

Professor Oluf Friis gennemgik Museets Samling af Johannes V. Jensen Minder og modtog en Afskrift af Tordenkalvens Kærlighedsviser og en Kopi af et Amatørfotografi af Johannes V. Jensens Forældre ved Frokostbordet.

S. Vestergaard Nielsen.

ALS HJEMSTAVNSMUSEUM 1961

Naar tanken om et stedligt museum kun omfattende et sogn stort set virkeliggøres, vil det ligge i selve sagens natur, at man ved museets aabning vil have det meste af museumsting fra museumsomraadet samlet sammen og indlemmet i den nystartede samling. Netop saaledes skete det, da Als Hjemstavnsmuseum aabnede i 1950. Hvad som siden er tilgaaet museet, er ikke større eller afgørende ting. At der på egnen hos én og anden endnu findes værdifulde gamle ting, er givet, men det kan kun berolige ud fra et museumssynspunkt, at disse ting blir bevaret, fordi man selv sætter pris paa dem. Museets opgave er at redde ting, som ellers ville forsvinde. At museet alt for sent blev oprettet, er en anden ting. Men altsaa — nogen aarlig tilgang af ting til museet kan der ikke regnes med.

Siden meddelelsen her fra museet i 1957 har tilvæksten ikke omfattet mange numre. Der er bjærget hjem til samlingerne en del gamle arbejdsredskaber, som dels tidligere tiders haandværkere har maattet klare sig med, og som dels er hentet fra bondens egen hjemlige arbejdsmark, ude som inde. Tilgangen af saadanne gamle arbejdsredskaber bidrager til at levendegøre, hvorledes tidens arbejde maatte gøres førhen, gøres med ret primitive hjælpemidler, saa det undrer en nutid, at det kunne gøres saa godt. Snedkerens og

træskomandens arbejdsredskaber ses her i museet, bondens ligeledes mest fra lo og lade, huggehus, savgrav og ikke mindst fra kvindernes store efteraarsarbejde med hørrens tilberedning til spindefærdig tilstand.

Mens vi er ved kvinderne, saa har museet nu paa det allersidste faaet sin samling af særprægede sydøsthimmerlandske kvindehovedtøjer kompletteret og tidsbestemt, især da hovedtøjerne til festligt brug lige fra »skægtøjet« over silkehovedklædet, kapothatten til kvindehatten, vi nu husker. Ogsaa arbejds hovedtøjet i mark, i stue og til morgen- og nattebrug er i samlingen. Over en halv snes forskellige sydøsthimmerlandske kvindehovedtøjer er affotograferet paa »levende model« dels til egen ophængning og dels til Nationalmuseets samling.

Endelig er Hjemstavns museets sidste erhvervelse en samling prospekter fra selve Als by omkring 1900 skænket af fru Else Koch, København, hvis barn- og ungdom hørte Als præstegaard til. Disse gamle billeder tegner et ganske andet billede af Als end det, vi ser i dag. De fleste af prospekterne er taget i fugleperspektiv fra kroens tagaltan, enkelte andre fra gaderne. Disse gamle billeder viser Als som en ren landsbyidyl med hængende haver ud over den grønslimede rendesten, straatage og bindingsværk. Maaske er disse gamle prospekters største værdi, at de egentlig tjener som illustrationer til et særligt kapitel i Als bys historie, et kapitel, som hedder »Bad Als«. Netop i de faa aar omkring aarhundredskiftet oplevede Als en blomstrings-tid som datids-badested takket være den entreprenante kromand P. C. Pedersens indsats. Ingen anden landsby dengang kom ud for noget tilsvarende, og hele denne sommerinvasion af mennesker fra en helt anden verden kom til at præge by og befolkning baade i tid og efter-

tid. Beretninger om dette særlige afsnit i Als bys tilværelse er skrevet, og de gamle prospekter, den københavnske frue nu har betænkt sig egen barndomsbys museum med, er de bedst tænkelige illustrationer til fortællingen om Als i disse aar.

Carl Raaschou.

LOKALHISTORISK LITTERATUR

VED HENRIK MØLLER

Aalborg Stiftsbog 1960. Heri bl. a. Biskop Chr. Ludwigs private visitatsoptegnelser 1916—23. Tilrettelagt ved professor P. G. Lindhardt.

Besættelsen i Tisted 1696—98. 2. bind 1960. Heri bl. a. »De besatte i Aalborg« og »Aalborg byting«. Forfatteren er dr. phil. Anders Bæksted.

Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1959. Heri beretning fra Himmerland om fund av »Hængesmykker fra ældre stenalder«, skrevet af overinspektør Therkel Mathiasen.

Jyske Samlinger. Ny række V, 3, 1961. I »Fæstegårde som forsørger« har forfatteren Fridlev Skrubbeltang omtalt forholdene på herregårde og fæstegårde i Aalborg amt.

Folkeminder, udgivet av Dansk Folkemindesamling, 6. hæfte 1960. I artikelen »Folk synger« har Thorkild Knudsen omtalt Mille og Ingeborg Munk fra Himmerland, som har sunget gamle viser. Side 20 er omtalt »Fjelleradvisen« i artikelen om »Sølves sangforlag«. I samme hæfte side 25 har Kristian Andersen skrevet om Kristine og hendes viser, en visesangerske fra Himmerland.

Vendsysselske Aarbøger 1959—60, side 281: Udgravninger i Horsens og Biersted i Kjær herred.

Jernalderen er titelen på Turistforeningen for Danmark's årbog 1960. Heri om Store og Lille Vildmose's tilblivelse.

Købstædernes almindelige Brandforsikring har i anledning av 200 året for oprettelsen den 13. januar 1961 udsendt en jubilæumsbog. I den opfriskes den store brand, der 24. maj 1791 hærgede Nørresundby.

Limfjorden. Fortøninger og strejflys. 3. oplag av Hugo Matthiessens herlige historisk-topografiske bog. 1960. 175 sider, 1 kort + 6 tavler.

The viking town of Lindholm Høje. The American-Scandinavian Review. Bind 48, 1960, side 369—77, illustreret.

Nålemageren i Strandstien. Et middelalderligt metalværksted i Aalborg. »Kuml« 1960, side 117—31, illustreret. Forfatteren er museumsdirektør Peter Riismøller.

Ferslev-huset. En kultbygning fra jættestuetid. Med litteraturhenvisninger. I »Kuml« 1960, side 36—55, illustreret.

En bronzeskål fra Aalborgegnen. I »Kuml« 1960, side 56—61, med litteraturhenvisninger. Forfatteren er Henrik Trane.

Det vandrende punchekrus av Peter Riismøller i »Arv og Eje« 1961, side 99—106, illustreret.

Rebild National Park. I The American-Scandinavian Review. Bind 48, side 179—82, illustreret. Forfatteren er statskovrider Jens Hvass.

Vitskøl kloster. Forkortet udgave ved museumsinspektør Aage Roussel av C. M. Smidt: Vitskøl kloster. 1959, 8 sider, illustreret. Nationalmuseets blå bøger.

Rektor dr. phil. Kjeld Galster ^{19/10} 1885—^{6/6} 1960. I Gymnasieskolen, årgang 43, 1960, side 495—96. Forfatteren er lektor H. Stegmann.

Politikeren og redaktøren Bernhard Rée, 1813—1868. 1960. 8 sider, illustreret. Forfattet av statsbibliotekar Emanuel Sejr, Århus. Særtryk av Aalborg Stiftstidende.

Kort over Aalborg og Nørresundby med forstæder. Fortegnelse over gader, offentlige bygninger, institutioner m. m. Ny udgave 1960. 18 sider + kort.

Aalborghus Statsgymnasium. I Arkitektur, årgang 4, 1960, side 158—64, illustreret. Forfatteren er Poul Erik Skrivers.

Nordjysk universitet? — en debat. 1960, 31 sider. Indlæg i Aalborg Stiftstidende.

Det nordlige Jylland. Geodætisk Instituts Generalstabskort. Bind 1, 8. udgave, 1961.

Byggeri i Aalborg og Nørresundby. I »Bygge-Forum«, årgang 23, 1961, side 155—81, illustreret.

Bebygning i Aalborg. Av Knud Rohbrandt og Preben Bågøe i »Byplan«, årgang 12, 1960, side 101—107, illustreret.

Gas i halvtreds år. Aalborg kommunes gasværk 1911—1. januar—1961. 45 sider, illustreret. Udgivet af Aalborg Byråds Udvalg for de Kommunale Værker m. m. 1961.

Kommunernes sociale struktur. En materialesamling. Udarbejdet under ledelse af Poul Milhøj. 1960, 53 sider. Side

32—34: Aalborg amtsrådsreds. (Socialforskningsinstituttets publikationer, 3.) Forfatter: Ketty Pedersen.

Betænkning vedrørende placering af et dampkraftværk i det nordjyske elforsyningsområde. Udgivet av Nordkraftkommissionen av 1960. Bind 1-2, illustreret.

Statistiske og økonomiske efterretninger om Aalborg, 1961, hæfte 1—3, udgivet av Aalborg statistiske kontor, indeholder en mængde interessante statistiske og økonomiske oplysninger. Hæfte 3 om indkomster og formuer i 1960.

Aalborg viser vej, nr. 1, 1961, 15. årgang, udgivet av Aalborg erhvervsudvalg, indeholder en del boligmæssige og andre oplysninger. Nævnes må særlig en interessant artikel med kortplan: Plads til 100.000 nye aalborgensere.

Civilundervisning og biblioteket i Aalborg. Av A. Svendsen i »Bogens Verden«, årgang 42, 1960, side 424—27, illustreret.

Jyske digtere og deres hjemstavn. Av Jens Rolighed. 1960, 172 sider.

Skuder på Limfjorden. Av Erik Bertelsen. 1961, 200 sider.

Og følgende nytårstryk:

Vesterå i Aalborg. 1960, 24 sider, illustreret. Udsendt av Peter Riismøller, Carlo Vogensen og Wilh. Burmester.

Om en portal ved Vor Frue kirke i Aalborg. Av Svend B. Olesen og Kaj Nørgaard. 1960, 31 sider, illustreret. Udsendt fra Bogtrykfagets Landsdelsskole ved C. A. Brundlund og Erik Søberg.

Hans og Andrea. Av Hans Lyngby Jepsen, illustreret av Henning Knudsen. 1960, 27 sider. Udsendt av Aalborg Amtstidendes Bogtrykkeri.

Køkkenskriveri fra Scoresbysund. Av Jens Nielsen, også illustrationerne. 1960, 17 sider. Udsendt av Aksel Schønlins Bogtrykkeri.

VORE TO UDFLUGTER

Turen til Djursland og Mols.

Generalforsamlingen.

Det var 1947, der i vort styre blev flertal for at indbyde medlemmerne til to udflugter i stedet for den sædvanlige ene, der som regel holdtes i forbindelse med den årlige generalforsamling, og 2 år senere lykkedes det endelig at få gennemført, at søndags-udflugten i august skulle være en heldagstur og gå uden for amtets grænser. Og selvfølgelig er resultatet blevet, at disse ture har fået langt den største tilslutning, så skeptikerne er blevet omvendt. Og for netop at give heldagsturen lidt mere daglys, blev det i år bestemt, at den herefter foregår om foråret, det vil sige i slutningen af maj eller først i juni måned, og samme dag holdes den årlige generalforsamling med valg.

Heldagsturen søndag den 4. juni gik til Djursland og Mols, og som sædvanlig foregik hovedstarten fra banegårdspladsen.

Ved det første mål, herregården

Rosenholm

ved Hornslet, var tallet af deltagere over 300.

Hjerteligt blev vi modtaget af lensbaron Holger Rosenkrantz, som derefter fra hovedtrappen i et klart foredrag redegjorde for hovedgårdens og dens ejeres historie fra omkring 1300erne til i dag.

Rosenkrantz-slægten, der er af jysk adel, har fostret de fleste berømte og fortjente mænd i vor historie. Herresædet tilhørte efter reformationen kronen og hed da Holmegård. Ved mageskiftet 1559 blev senere rigsråd Jørgen Rosenkrantz ejer, og i de følgende år opførte han det nuværende Rosenholm, der har tilhørt slægten Rosenkrantz siden og var stamhus 1743—1912. — Den berømteste ejer var vel nok Holger med tilnavnet »den lærde«, der blev rigsråd. Han studerede jura, men navnlig teologi. Han oprettede en slags teologisk

lærd skole med ca. 50 elever — egentlig Jyllands første universitet. Under svenskekrigen 1627—29 faldt Holger Rosenkrantz i unåde hos Kristian den 4. og flygtede til Sverige. Svenskerne plyndrede Rosenholm og bortførte blandt andet det meste af hans store bibliotek, som stadig huses i Stockholm. — I denne forbindelse hævdede lensbaronen i sit foredrag, at han ville gøre krav på lærde Holgers bibliotek, dersom de islandske håndskrifter bliver udleveret til Island!

I 3 hold under kyndig vejledning førtes de mange deltagere nu gennem gårdens indre lokaliteter med det skønne inventar og den herlige samling af kunst. Ikke mindst beundredes de mange malerier af Rosenkrantz-slægten og de 300 år gamle gyndenlæders tapeter og de lige så gamle gobeliner. —

Samfundets formand skoleinspektør Kr. Værnfelt takkede under varmt bifald lensbaronen for det interessante besøg.

En del af deltagerne tog lejlighed til et kort besøg i Hornslet kirke, der gemmer så mange minder om Rosenkrantz-slægten.

Og så gik det videre gennem det forårsskønne landskab ved Kalvø vig til Æbeltoft, hvor vi i hotel Skansen spiste den medbragte frokost og holdt den årlige

Generalforsamling.

Det var formanden, der ledede mødet. — I sin beretning oplyste han, at medlemstallet er ca. 1300, en lille fremgang fra sidste år.

Kr. Værnfelt udtalte en særlig tak til pengeinstitutter, amt-, by- og sogneråd for kærkommen økonomisk støtte til samfundets virke.

Ny formand.

Og så kom det, som samfundets styre må meget beklage, at Værnfelt efter 18 års formandsskab ønskede at træde tilbage som formand. Den samme beklagelse udtryktes fra flere sider, men forsøg på at ændre beslutningen nyttede ikke.

Regnskabet blev oplæst af kassereren regnskabsfører Ove Johansen. I sammentrængt form findes det på side 222. — I en efterfølgende forhandling om driftsunderskudet på ca. 1600 kr. vedtoges et forslag om at forhøje medlemskontingentet til 10 kr. enstemmigt. For øvrigt et kontingent, som er almindeligt i de historiske samfund.

Til styret genvalgtes Ove Johansen, rentier Chr. Kollerup, Vilsted, og viceskoleinspektør Viggo B. Qvist, Aars. — Til revisor genvalgtes lærer A. B. Holm, Helberskov, og nyvalgt blev viceskoleinspektør J. Gregersen, Hals, i stedet for købmand Th. Fjeldgaard, Aalborg, der ikke ønskede genvalg.

Ved et påfølgende konstituerende møde valgtes overbibliotekar Johs. E. Tang Kristensen, Nørresundby, til formand, rektor Kaj Løber til næstformand og sekretær, regnskabsfører Ove Johansen til kasserer og lærer Henrik Møller til redaktør. Disse fire udgør forretningsudvalget. Redaktionsudvalget blev udvidet med 2 og består nu af redaktøren, formanden, næstformanden, Kr. Værnfelt og pastor M. Larsen, Als.

En hjertelig tak for godt virke i samfundets tjeneste blev tolket af rektor Kaj Løber og Henrik Møller. Ligeledes blev købmand Th. Fjeldgaard takket for sin mangeårige revisor-tjeneste.

Med tak har samfundet som tidligere år modtaget bog-gaver fra boghandler Stig Madsen, og de blev bortloddet ved generalforsamlingen, der som sædvanligt begyndte og sluttede med sang.

I Æbeltoft

beså deltagerne folkemuseet i det gamle rådhus, den store siamesersamling, farvergården og fregatten »Jylland«, og derefter kørtes over det skønne stærkt bakkede Mols til den berømte

Knebel runddysse,

hvis ca. 4500 årige historie blev skildret af Henrik Møller.

Omkring det smilende Kalvø vig landskab kørtes mod nord til Hobro skovpavillon, hvor dagen sluttede ved kaffebordene og med tale og sang.

»En strålende udflugt« var en af de mange anerkendende sætninger, hvormed hofjægmester Jørgen Castenskiold, Kongstedlund, udtrykte sin og de ca. 350 deltageres tak for den udbytterige dag, og han sluttede med et leve for Historisk Samfund.

Skoleinspektør Værnfelt sluttede dagen med et smukt motiveret leve for vort fædreland.

Als sogn

var hovedmålet for vort samfunds 2. udflugt, der foregik lørdag eftermiddag den 19. august og som sædvanlig i busser og biler fra Aalborg banegårdsplads.

Udturen gik over Terndrup og Skelum til Als, Helberskov og

Alsodde.

Stående i den ejendommelige sandflugts-ørken med udsyn over Kattegat og Mariager fjord til Ommerssyssel syd for



Als kirke set fra sydøst, hvorfra man undgår at få med i billedet det skæmmende ligkapel

fjorden hørte de ca. 160 deltagere med stor interesse på lokalhistorikeren forfatteren Carl Raaschou's udmærkede redegørelse for stedets natur og historie.

Mærkeligt, som man gennem tiderne har skiftet med toldsteder langs Mariager fjord med det formål at komme den temmelig slemme smughandel til livs. Også Alsodde kommer med i rækken af toldsteder. — Vi nøjes her med at henvise til den interessante artikel af Carl Raaschou i nærværende årbog om toldsteder langs Mariager fjord. — Carl Raaschou nævnte også, at der i mange år har været lodsstation her ved odden og stadig er det.

Med tak af formanden og deltagernes bifald lønnedes forfatteren for sin historiske udredning.

Besværligt var det for busserne at få vendt i flyvesandet, og en af dem sad fast en times tid, før den blev gravet ud.

I Als Badehotel samledes deltagerne til eftermiddagskaffe, og her fortalte Carl Raaschou levende om den gamle landsby

Helberskov,

der i adskillige bevarede bindingsværksgårde har bevaret det gamle landsbypræg. Den ældste er fra 1727. Helberskov bestod i sin tid af 25 gårde, men en del er flyttet ud på markerne. Byen er blevet kaldt »Hansestad«, idet der engang på samme tid levede 12 mænd, der hed Hans! Af praktiske grunde fik de hver sit betegnende tilnavn.



*Als Hjemstavnsmuseum (fotograferet umiddelbart efter åbningen 1950)
I baggrunden lidt af Als kirketårn*

Kr. Værnfelt hyldes.

Efter Raaschou's foredrag meddelte samfundets nye formand overbibliotekar Tang Kristensen sammensætningen af samfundets styre ved dets møde i foråret, hvor skoleinspektør Kr. Værnfelt trak sig tilbage som formand.

Tang Kristensen holdt en smuk takketale for Kr. Værnfelt og takkede ham særligt for den kraft, han har været for Historisk Samfund gennem de 18 år som formand. Som en synlig påskønnelse overrakte formanden ham historiegruppens Danmarkshistorie og en sølvbakke.

Værnfelt takkede rørt for den motiverede hyldest og for gaverne og udtrykte de bedste ønsker for samfundets fortsatte fremgang.

Der blev også holdt takketaler af købmand Th. Fjeldgaard, Aalborg, regnskabsfører Ove Johansen, lærer A. B. Holm, Helberskov, og rentier Kr. Svenningsen, Ulsted, der på lokale medlemmers vegne takkede Værnfelt for hans lokalhistoriske forfatterskab fra Kjær herred i årbøgerne.

Så spadserede deltagerne op på kirkebakken, og i

Als kirke

skildrede lektor Kaj Løber udførligt denne sen-romanske kirkes historie, bygget af munkesten. I den senere middelalder er der indbygget hvælvinger i skib og kor, og rimeligvis er tårn og våbenhus opført samtidig. Granit-døbefonten

med rebsnoninger og menneskehoveder er fra romansk tid. Besøget indledtes med salmesang.

Hjemstavnmuseet,

der ligger ved foden af kirkebakken og åbnedes 1950, skyldes historikeren Carl Raaschou's kærlighed til hjemstavnen og hans vågne sind for at bevare fortidens minder. I et bindingsværks stuehus fra før udskiftningen for ca. 160 år siden er det lykkedes at samle et rigt udvalg af gamle landsby-brugs-genstande og arbejdsredskaber fra hjem og håndværk. Men samlingerne omfatter også en sjælden rigdom af brugsting, gamle billeder m. m., som ret udførligt er omtalt i årbog 1957 og i »Als Hjemstavnmuseum 1961« i denne årbog.

Formanden tolkede en fortjent tak til Carl Raaschou for besøget og for hans gode bidrag til turens udbytte.

Mulbjerger

ved Dokkedal var dagens sidste mål. På toppen af bakken med det vide udsyn over havet og vildmosen samledes deltagere om skoleinspektør Værnfelt, der levende redegjorde for Lille Vildmose's opståen og træk af dens og egnens historie, og han lønnedes med varmt bifald.

Henrik Møller.

MEDDELELSER

FRA

STYRELSE OG REDAKTION

Det er nok ikke alle vore medlemmer kendt, at vort samfund næste år har bestået i 50 år. Vi markerede de 25 år med en jubilæumsartikel i årbog 1937, skrevet af redaktøren, og dér vil medlemmer, der ejer denne årbog, kunne se, at samfundet blev stiftet 27. februar 1912 ved et møde i hotel Hafnia.

Ved et forretningsmøde den 9. september blev det vedtaget at lade nærværende årbog, som normalt skulle være første halvdel af et bind, indeholde flere artikler end normalt for derved at gøre det af for et bind, nemlig bind 22. Den indeholder derfor register og titelblad til eventuel indbinding. Man vedtog nemlig at udsende næste års årbog som et jubilæumsskrift med særlige artikler og samtidig give årbogen en »ansigtsløftning«, d. v. s. en mere moderne skrift og et nyt format.

Ved forretningsudvalgsrådet den 12. april vedtoges det at henstille til styret at bytte om på vore to udflugter, og ved styremødet den 26. april vedtoges det at holde den store heldagsudflugt om foråret og i forbindelse hermed den årlige generalforsamling med valg. Den lokale udflugt holdes så en lørdag eftermiddag i august.

Heldagsturen med generalforsamling foregik søndag den 4. juni til Djursland og Mols og havde vældig tilslutning. Den lille udflugt gik til Als sogn lørdag den 19. august, og den sluttede med et besøg på Mulbjerg ved Dokkedal. — Vi henviser til artikelen om udflugten side 213, hvor også generalforsamlingen med valgene er refereret.

Skoleinspektør Kr. Værnfeldt fratrådt som formand.

Det skal dog her i vore meddelelser til medlemmerne nævnes, at vi meget beklager, at vor formand gennem 18 år har

trukket sig tilbage fra denne post. Trods stærke opfordringer til at fortsætte, ønskede han dog at træde tilbage på grund af svigtende kræfter. —

Skoleinspektør Kr. Værnfelt blev indvalgt i styret 1934 og blev samtidig medlem af skriftudvalget — et hverv, som redaktøren er ham megen tak skyldig for, men som han heldigvis har lovet at fortsætte med. 3 år senere valgtes han til sekretær og næstformand, og da vor formand bankdirektør Chr. Iørgensen døde i 1943, rykkede Kr. Værnfelt op som formand. — De 18 års formandsskab har han røgtet med stor energi til fremgang for vort samfund, både økonomisk og i medlemstal, der i hans tid er steget med ca. 500. — Vi henviser igen til artikelen om vore to udflugter, hvor vi ved Als-udflugten hyldede Kr. Værnfelt.

Til ny formand er som nævnt under generalforsamlingen valgt den tidligere næstformand overbibliotekar Johs. E. Tang Kristensen.

Det er en tid siden, vi har bedt vore medlemmer tænke på, at vi længe efter tilgang af nye medlemmer. Vort medlemstal skulle gerne forøges med adskillige hundrede for at nå op på siden af samfundet for Hjøring amt, der med et mindre folketal dog har ca. 1700 medlemmer mod vore knap 1300. — Spørg naboer, bekendte o. s. v., om de er medlemmer. Er de ikke, så fortæl dem, hvad der bydes dem som medlemmer: en stor årbog med interessante illustrerede artikler gratis for kontingentet; endvidere deltagelse i vore to årlige udflugter under kyndig vejledning til historiske og naturskønne steder. Kassereren, men naturligvis også andre i ledelsen af samfundet tager gerne mod indmeldelser.

Også i denne årbog gør vi vore medlemmer opmærksom på de billige tilbud på skrifter og vort oplag af ældre årbøger. Se omslagets 3. og 4. side.

I denne forbindelse gør vi opmærksom på, at vi har et lille oplag af det festskrift, vi udsendte i anledning af museumsleder i Aars S. Vestergaard Nielsens 70 års dag. Det blev trykt i et meget begrænset antal nummererede eksemplarer og har ikke været i boghandelen. Det indeholder foruden listen over gratulanterne 8 artikler af førende historikere og sælges for kun 2 kr. ved henvendelse til vor kasserer regnskabsfører Ove Johansen, Kongensgade 36, Nørresundby.

På given foranledning kan vi oplyse, at størsteparten af vort lands forskellige historiske samfunds årbøger findes i Det nordjyske Landsbibliotek, og at disse skrifter og for øvrigt alle historiske skrifter kan lånes af vore medlemmer ved henvendelse til biblioteket eller til det lokale bibliotek, der gratis skaffer de ønskede bøger.

Vi vil gerne gøre vore medlemmer opmærksom på, at i følge fredningsloven af 1937 er *alle* fortidsminder fredede. Der kan idømmes pligt til restaurering og store bøder, dersom man beskadiger eller ødelægger oldtidsgrave eller andre fortidsminder.

Lidt post festum meddeler vi vore medlemmer, at museumsinspektør cand. theol. S. Vestergaard Nelsen, Aars, er blevet udnævnt til æresmedlem af vort samfund. En beskeden tak for 25 års trofast virke i vort styre og omtrent lige så mange år som medlem af redaktionsudvalget.

Historisk Samfunds ledelse:

Overbibliotekar Johs. E. Tang Kristensen, Nørresundby, formand.

Rektor Kaj Løber, Aalborg, næstformand og sekretær.

Regnskabsfører Ove Johansen, Nørresundby, kasserer.

Lærer Henrik Møller, Aalborg, redaktør.

Skoleinspektør Kr. Værnfelt, Aalborg.

Viceskoleinspektør Viggo B. Qvist, Aars.

Rentier Thomas B. Thomsen, Ulsted.

Skorstensfejmester Thomas Møller, Sulsted.

Rentier Chr. Kollerup, Vilsted.

Sognepræst M. Larsen, Als.

Lærer S. Andersen, Nørresundby.

Forretningsudvalgets adresser:

Johs. E. Tang Kristensen, A. C. Jacobsensvej 16, Nørresundby, tlf. 2 80 27.

Kaj Løber, Katedralskolen, Aalborg, tlf. 2 28 36.

Ove Johansen, Kongensgade 36, Nørresundby, tlf. 2 14 25.

Henrik Møller, Teglvænget 17, Aalborg, tlf. 2 66 60.

Redaktionsudvalget:

Henrik Møller.

Kr. Værnfelt.

M. Larsen.

Johs. E. Tang Kristensen.

Kaj Løber.

Artikler og andet vedrørende årbogen bedes sendt til Henrik Møller under ovenstående adresse.

SAMMENDRAGET DRIFTSREGNSKAB

FOR ÅRET 1. APRIL 1960—31. MARTS 1961

UDGIFTER		Kr.	Øre	INDTÆGTER		Kr.	Øre
Forsikringer		3	00	Tilskud fra staten	1700,00		
Årbogen:				— - amt og kommuner	880,00		
Honorarer	2320,00			— - banker, sparekasser			
Trykkeriudgifter	9945,90			o. lign.	725,00		
		12265	90	Medlemskontingent		3305	00
Kontorartikler, porto m. m.	405	45		8862	00		
Udsendelse af årbogen	1521	00		Salg af gl. årbøger	185	50	
Repræsentation	261	90		Renter, sparekasse og girokonto	204	69	
Møder og lignende	322	80		Refunderet udsendelsesudgifter	1329	40	
Forskellige udgifter	644	40		— betalt papirafgift	246	30	
Underskud på udflugterne	374	70					
		15799	15			14132	89
At overføre til 1961—62	6537	76		Overført fra 1959—60	8204	02	
		22336	91			22336	91

Nørresundby, den 22. maj 1961.

Ove Johansen,
kasserer.

Regnskabet er gennemgået og har ikke givet anledning til bemærkninger.

Kassebeholdning — kr. 6537,76 — er til stede.

Helberskov, den 24. maj 1961.

A. B. Holm.

J. Gregersen.

NYE MEDLEMMER

- Gdr. Ejgil Aaen, Nørhalne pr. Vadum.
Konsulent V. Skovbjerg Andersen, Skalborg.
Tømmerhandler I. Stistrup Andersen, Ranum.
Husmand Jens Andersen, Haslevgårde, Als.
Husmand Niels Andersen, Haslevgårde, Als.
Gdr. Valdemar Bach, Sønderup.
Gårdejer Jens T. Bastholm, »Elsnab«, Ulsted.
Fru lods Bertelsen, Hals.
Pastor Henry Bach, Vilsted.
Fru Karen Beck, Nørregade 20, Aalborg.
Snedkermester Lars Borup, Sulsted.
Lærer J. Bjerregaard, Gandrup.
Gdr. Chr. Callesen, Nørhalnegård, Vadum.
Sygeplejerske Elna Dahl, Aalborg.
Gdr. Lars Dalsgaard, Essendrupgård, Fjellerad.
Mekaniker C. J. Dindler, Aalborg.
Klaus Ebbesen, Godthaabsvej 30, København F.
Proprietær S. Eriksen, Nejsig, Gandrup.
Trafikkontrollør Steffen Ertbøll, Viborgvej 146, Aarhus.
Arbejdsmand Johs. Frederiksen, Mejerivej 10, Vadum.
Værkfører L. Feldskov, Aalborg.
Gustav Hald, Vester Hassing. Hjemstavns- og Spillemandsmuseet, Rebild pr. Skørping.
Arbejdsmand Aage Hansen, Løgstør.
Arkitekt Willy G. Hansen, Aalborg.
Frk. Sinne Hagelskær, Aalborg.
Regnskabsfører Hallundsbek, Helberskov.
Pelsdyravler Henry Jensen, Aabybro.
Sognerådsformand Kingo Jensen, Nøvling pr. Aalborg.
Førstelærer J. A. K. Jensen, Sulsted.
Gdr. Frede Jensen, »Ny Byrholt«, Sulsted.
Maskinmester N. Jensen, Galstersgade 20, Nørresundby.
Kommis Henning Jensen, Dronningensgade 51, Nørresundby.
Sognerådsformand Chr. Jensen-Christensen, Ranum.
Tandlæge Chr. Jensen, Hals.
Kæmner Leander Jensen, Hals.

- Rektor Ussing Jepsen, Års.
 Billedhugger William Jessen,
 Gl. Vodskov, Vodskov.
 Lærer Jørgen Juul, Suldrup.
 Gdr. Kr. Jørgensen, Kurvegår-
 den, Ulsted.
 Frk. Anna Kristiansen, Borger-
 gade Tylstrup.
 Gdr. Niels Kræmmer, Nørre
 Flødal pr. Svenstrup.
 Gdr. Anders S. Kjeldgaard,
 Krastrup.
 Ekspeditionssekretær B. Møl-
 ler Knudsen, Løkkegade 5,
 Aalborg.
 Gdr. Alfred Lange, Skovmar-
 ken, Tylstrup.
 Gdr. Lars Chr. Larsen, »Annas-
 minde«, Fjellerad.
 Postbud Sv. Aa. Larsen, Had-
 sund.
 Gdr. William Larsen, St. Re-
 strup pr. Sønderholm.
 Tobakshandler Alex. Ljung-
 berg, Nørresundby.
 Formand Martinus Mikkelsen,
 Sulsted.
 Gartner Nicolai Mortensen,
 Nørhalne Planteskole pr.
 Vadum.
 Gdr. Chr. N. Madsen, Næsby
 pr. Ranum.
 Gdr. Ejnar Møller, »Skoven«,
 Ulsted.
 Købmand T. Brix Nielsen, Ul-
 sted.
 Rentier Chr. Alb. Nielsen,
 Hurup.
 Fru snedkermester A. Nielsen,
 Aalborg.
 Ingvard Nielsen, Vester Has-
 sing.
 Jens M. Nielsen, Solbakkevej,
 Vadum.
 Gdr. P. Chr. Nielsen, Romdrup
 pr. Klarup.
 Uddeler Vendel Nielsen, Tern-
 drup.
 Lærer C. L. Olesen, Løgstør.
 Mejerist Jens Olsen, Sulsted.
 Gdr. Knud Ottosen, Nordkjær,
 Vadum.
 Fabrikant Th. Pedersen, Konge-
 højen 3, Klampenborg.
 Frk. Benny Klit Pedersen,
 Skalborg.
 Landmand Ejner Poulsen,
 Nørhalne pr. Vadum.
 Carl Jørgen Qvist, Sønder-
 holm.
 Landbrugskonsulent Rytter
 Rosenbech, Svanfolk, Sdr.
 Kongerslev.
 Arkitekt H. Schultz, Hasseris.
 Gdr. Ansgar Slot, Hals.
 Gdr. Søren Storgaard, Nør-
 halne pr. Vadum.
 Lærer A. Svendsen, Aulum,
 Randers.
 Landmand Christian Svendsen,
 Nørhalne pr. Vadum.
 Fotograf Verner Svinth, Mou.
 Gdr. Lars Søndergaard, Vil-
 sted.
 Sekretær frk. Bohl Sørensen,
 Aalborg.
 Frk. Kirsten Thomsen, Kærby,
 Aalborg.
 Fru Meta Thon, Aalborg.
 Skovejer Carl Toft, Hals.
 Vesthimmerlands Gymnasium,
 Års.
 Frugthdl. Anders Vive, Als.
 Kommuelærer Bent Würtz,
 Aalborg.
 Ejendomshandler M. Øland,
 Hornum.

REGISTER TIL XXII BIND

(ÅRGANG 1960—61)

- Agerholm, Melchior Edvardt Christensen, præst, 109.
 Allermann, Niels Sørensen, lærer 3, 26, 27.
 Als Hjemstavnsmuseum (oprettet 1948-50), 287.
 Als kirke, 216, 217.
 Alsodde (toldsted), 180 ff., 215 f.
 Ammitzbøl, proprietærer, 50.
 Amtsbeskrivelse, 186-94.
 Andersen, styrmandsafløser i Hals F/S, 88.
 Andersen, A. P., gårdejer i Siem, 197.
 Andreasen, Mathias Nissen, præst, 3, 14.
 Annexpræstegårde i Brorstrup, Haverslev og Ravnkilde, 130 ff.
 Aalborg, 188, 191, 193.
 »Bad Als«, 208.
 Balslev, R. V., præst, 49.
 Bang, C. M., toldkontrollør og strandkontrollør i Als og ved Alsodde fra ca. 1848 til 1884 (død 1896). Proprietærsøn fra Frederikshavn-egnen. Gift 2. gang med en datter af pastor Wanning, Als, 181.
 Bang, hr. Peder, Ravnkilde annexpræstegård, 131.
 Barnekow, kunstnerinde, 68.
 Bartholdy, Christian, præst, 127.
 Bavnehøj, St. Aistrup, 101.
 Bay, Peder Pedersen, præst, 107.
 Bech, slægt, af pottemagere, Øland, 200.
 Bendsen, Jens Sigvald, præst, 128.
 Bindesbøll, C. W., biskop, 48.
 Bjærum, 188.
 Blicher, Diderik Nicolaj, provst, 124.
 Brahe, Otte, høvedsmand, Knudstrup, 134.
 Brevløb, degnens pligt til at gå med præstens breve, 20, 24.
 Brinch, N. F. fyringeniør, 84.
 Bronzealderfund i Suldrup, 203.
 Brorstrup kirke, 104, 125.
 Brorstrup skole, 171 ff.
 Brostrøm, Axel Rasmus, præst, 126.
 Brun, Las, Ravnkilde annexgård, 130.
 Brøgger, Christen Sørensen, lærer, 137, 161.
 Budtz, Claus Mikkelsen, sogne-
 degn, 149.
 Bumann, Klavs Ditlev, studiosus i Mariager i 1724, 179.
 Børgesen, Mathias Lemmich, guld-
 smedemester i Aalborg, 199.
 Castenskiold, Jørgen, hofjægerme-
 ster, Kongstedlund, 215.
 Celiuss, Hans David, provst, 113 f.,
 171.
 Christensen, Chr., stænderdepu-
 teret, 186-94.
 Christensen, Christian, kroejer i
 Skørbæk, 102.
 Christensen, Niels Chr., gårdejer i
 Ø. Hornum, 205.
 Christensen, Peder, sogne-
 degn, 142 f.
 Christensen, Verner, godsejer, 187.
 Christensen Tydsk, gårdmand i
 Mejlbj, 157.
 Clausen, toldkontrollør ved Alsodde
 fra 1899-1913, 181.
 Clausen, C. C., gårdejer i Egen-
 se, 197.
 Clemmensen, C., styrmand i Hals
 fyrskib, 88.
 Dahl, Jens Sørensen, gårdmand i
 St. Aistrup, 100 ff.

- Dahl, Søren Jensen, anneksgården, St. Aistrup, 100 ff.
- Dalum, Hans, gårdmand i Brorstrup, 157.
- Damgaard, Jens Justesen, lærer, 2, 3, 23, 25, 26.
- Degne, skoleholdere og lærere, 140 ff.
- Deichmann, R. S., provst, 53, 55.
- Drogden, løbet mellem Saltholm og Amager, 89.
- Drukkenskab, 191, 192.
- Dyrkningsmåde, 189, 190.
- Egense bagfyr, del af fyrlinien, der leder ind over Hals Barre, 84.
- Ehlert, Rudolph, købmand i Aalborg, 200.
- Ejlersen, Ejler, lærer, 65, 76.
- Erslev, Th. H., 194.
- Esben slægten fra Rottrup, 30, 31.
- Fjeldgaard, N. Chr., lærer, 27, 28.
- Fjeldgaard, Th., købmand, 214, 215.
- Fogtmann, Nic., biskop, 46.
- Foulum skole, 59, 69, 76 m. fl.
- Fredningslov 1937, 221.
- FREM, Aalborg havns isbryder og slæbebåd, 84, 89.
- Friis, Jørgen, biskop i Viborg, 105.
- Frost, proprietær, 50.
- Frost, Aage, præst i Smorup, 104.
- Fyrkilde degnehølig, 141, 142.
- Fåreavl, 193.
- Gabel, v., oberst ved rytteriet 1724, 179.
- Gedser Rev, fyrskibsstation i Østersøen, 89.
- Gregersen, præst, 66.
- Gregersen, Jens, lærer, 163.
- Griis, N. C., købmand, 30.
- Gudesen, Anders Christensen, skoleholder, 151 f., 172.
- Gylling, Dorthea, fru, Borghavegård, Samsø, 205.
- Gødskning, 190.
- Hald, P. T., stiftsprovst, 46, 52.
- Hals, havneby ved Limfjorden, 43 ff., 84, 86, 89.
- Hals Barre, sandbarre udfor Limfjordens E.-lige indsejling, 83, 85, 86, 88.
- Hansen, Henning, toldbetjent ved Hadsund fra 1680, 178.
- Hansen, J. J., 194.
- Hass, Ludvig Daniel, præst, 40 ff.
- Helberskov, gl. landsby, 216.
- Henneberg, N. P., præst, 46.
- Henrichsen, Lars, skolelærer, 153.
- Holmegård (Rosenholm), 213.
- Holst, Andreas Heeboe Christensen, præst, 111.
- Hornemann, J. W., 193, 194.
- Hvass, birkedommer, 187.
- Hørren og redskaber til dens behandling, 93 ff.
- Jacobsen, Peder, skolelærer, 60, 76.
- Jacobsen, S. A., købmand og bankdirektør i Aalborg, 200.
- Jensen, Bent, tandtekniker, Løgstør, 203 f.
- Jensen, Christian, præst og kapellan i Ravnkilde, 134.
- Jensen, Hans, 194.
- Jensen, Hans, Alstrup Søndergård, Hvalpsund, 205.
- Jensen, Kirstine, fru Alstrup Søndergård, Hvalpsund, 205.
- Jensen, Martha Conradine, lærerinde, 76.
- Jensen, Niels, degn, 64, 76.
- Jensen, Niels Michael, lærer, 28, 29.
- Jensen, Pier, hjælpepræst i Ravnkilde, 104.
- Jensen, Thit, 68.
- Johansen, Mathilde, lærerinde, 75.
- Johansen, Ove, regnskabsfører, Nørresundby, 214 f., 217, 221.
- Johansen, O. J. C., førstelærer i Mejlbj, 169 f.
- Kaldahl Kirsten, Marie, pogeskolelærerinde, 70.
- Keltisk jernalder-fund, Kølby, Farstrup sogn, 204.
- Kjærs Mølle, 188.
- Klarup, 43.
- Klarupgård, 187, 188, 191.
- Knebel runddysse, 215.
- KNUD, s/s af København, bygget i England 1900, under dansk flag i 1909 tilhørende forskellige redere, fra 1920 DFDS, hed indtil 1923 KNUD II, solgt til ophug i Brügge 1953.
- Knudsen, Lorenz Christian, toldassistent ved Alsodde til 1885, 181.
- Kobbergrunden, tidligere fyrskibsstation i Kattégat, 84.
- Koch, Else, fru, København Ø., født 1890 i Als præstegård, datter af provst M. F. Høfler, 208, 288.
- Kold, Kristen, højskoleforstander, 41 f.
- Kordtsen, Kordt, lærer, 66, 76.
- Kornum, Anders Jensen, gårdmand i St. Aistrup, 103.

- Kristensen, Evald Tang, 115.
 Kristensen, Johs., E. Tang Kristensen, overbibliotekar, 215, 217 f., 220 f.
 Kylesbech, styrmand i Hals fyrskib, 88.
 Kyø, herregård, 101.
 Kaas, Mogens, lensmand i Mariager 1620.
 Landbrugshistorie, 186, 194.
 Langebech, Lars Harlev, 24, 25.
 Langeland, Marius, 191.
 Langmølle, 102.
 Larsen, L. D., skibsfører fra Læsø, 84, 88.
 Larsen-Ledet, 75.
 Laub, Otto H., biskop, 54 ff.
 Lauritsen, Hans, provst, 107.
 Lemberg, Christen Nielsen, kandestøbermester i Aalborg, 199.
 Levislægten i Ulsted, 31.
 Lindberg, Jac. Chr., magister, 40.
 Lindenberg birk, 187.
 Lindstrøm, P. J., glassliber i Aalborg, 200.
 Lintrup, Søren, biskop i Viborg, 145.
 Lyngby, Johs., smed i St. Aistrup sogn, 102.
 Læsø Rende, fyrskibsstation i Kattegat, 89.
 Læsø Trindel, tidligere fyrskibsstation i Kattegat, 86, 89.
 Løber, Kaj, rektor, Katedralskolen, 215, 217, 221.
 Madsen, Levi, degn, 23, 24.
 Maltkølle, hus til maltning af byg, 91 f.
 Markfred, 190, 191.
 Mathson, Jacob, degn, 59.
 Maynzhuusen, malermester i Aalborg, 199.
 Meining, C. D., herredsfoged, 49.
 Melholt skole, 17.
 Mengler, Laurits Christensen, skoleholder, 151, 171.
 Mesan, gaffelsejl på fyrskibs agterste mast, 88.
 Mikkil, hr., sognepræst i Smorup, 104.
 Mikkelsen, Hans, toldbetjent ved Hadsund omkring 1714, 178.
 Mjolden, 41.
 Munk slægten fra Gjettrup, 34, 35.
 Møller, Anders Christensen, sogne-
 degn, 144.
 Møller, H. C. H., præst, 49.
 Møller, Henrik, lærer, 215.
 Møller, J. L., prokurator, 49.
 Møller, Michael F., lærer, 64, 76.
 Møller, Poul Martin, præst, 12.
 Mørk, Christen Nielsen, præst, 5.
 Nibe, 53 ff.
 Niels, lille hr., hjælpepræst i Smorup, 104.
 Nielsen, Jens, Hobro-borger, told-
 embedsmand ved Hadsund fra
 1581, 177.
 Nielsen, Kirstine, lærerinde, 75.
 Nielsen, N., præst, 51.
 Nielsen, S. Vestergaard, museums-
 inspektør, 220, 221.
 Olufssøn, Laurs, sognedegn, 147.
 Ostenfeldt, Niels, hospitalsforstan-
 der, 49.
 Parsbjerg, Verner, Nørlund, 130.
 Pedersen, Bonne, lærer i Bindslev,
 72.
 Pedersen, Jens, prospektmaler i
 Biersted, 198.
 Pedersen, Johannes, lærer, 72, 76.
 Pedersen, P. C., kromand i Als
 1894-1914, 208, 288.
 Petersen, Kristen, rorsbetjent ved
 Alsodde til 1913 og overtoldbe-
 tjent fra s. år. 181.
 Petersen, Laurits P., lærer, 68, 76.
 Poulsen, Anders, tolder ved Had-
 sund omkring 1714-24.
 Poulsen, N. Chr. Armose, præst, 12.
 Poulsen, Søren, toldassistent ved
 Alsodde 1897-99, 181.
 Printzler, Frederik Jensen, præst,
 108.
 Præster i Brorstrup, Haverslev,
 Ravnkilde, 104 ff.
 Rasmussen, Peder, provst, 126.
 Regnar, Jacob, 59, 75, 76.
 Rendsborg-slaver, 100 ff.
 Restrup, Store, 188.
 Richardi, Samuel, degn, 16, 18.
 Riismøller, P., 191, 192, 194.
 Rold skov, 191.
 Rosenholm, hovedgård ved Hornslet,
 213 f.
 Rosenkrantz, Holger, lensbaron,
 213 f.
 Rosenkrantz, Holger, »den lærde«,
 til Rosenholm, 213 f.
 Rosenkrantz, Jørgen, rigsråd, til
 Rosenholm, 213.
 Rostrup, Dines, præst, 4, 11.
 Rostrup, Niels Thygesen Lund,
 præst, 10, 11.

- Ryberg, Ejler, Christian, sogne-
degn, 145.
- Ryge, Peter, sognepræst i Bror-
strup, 155, 159.
- Raaschou, Carl, forfatter, Als, 216 f.
- Sandholt, Ægidius Ebbesen, degn,
22.
- Scavenius, Hans, etatsråd, 10.
- Schmidt, August F., 186.
- Schultz's Grund, tidligere fyrskibs-
station i Kattegat, 89.
- Schjørring, Mathias Jacob, præst,
præst, 121.
- Schytte, Christen Madsen, præst,
105.
- Schytte, Mads Jacobsen, provst, 104.
- Schytte, Niels Christensen, præst,
106.
- Schaarup, Morten Laurssøn, sogne-
degn, 148.
- Skammelsen, P. K., førstelærer, 76.
- Skjæg, Thomis, præst i Aars, 132.
- Skjødt-familien, Ø. Hornum, 205.
- Skou, Niels, præst i Smorup, 104.
- Skou, P. Nielsen, tidligere ejer af
Alstrup Søndergård, Hvalpsund,
205.
- Sletting, Hans, præst, 118.
- Sloth, Lars Chr. Jensen, degn, 18,
25.
- Smorup præstegård, 104 ff., 125,
130 ff., 139, 155.
- Sognedegne, 140 ff.
- Sontum, Ulrik Arentzen, præst, 112.
- Spleth, Frederik, præst, 123, 162.
- St. Binderup, 65.
- Storm, Søren Andersen, degn, 59.
- Struch, Johannes, præst, 118.
- Støy, Karen Ellen, lærerinde, 76.
- Svan, Tydich, præst i Skivum, 132.
- Svendsen, Jens, sognefoged i St.
Aistrup, 101.
- Svendsen, Niels, tolder ved Had-
sund fra 1680, 173.
- Sæltøft, H. C., 188.
- Sømil = kvartmil = 1852 m, 84, 86.
- Sørensen, Christen, hjulmand i
Brorstrup, 158.
- Sørensen, P. A., kobbersmedemester
i Aalborg, 200.
- Sørensen, Søren, amtsrådsmedlem,
75.
- Saahye, Johannes, førstelærer i
Mejlby, 166.
- Tetens, H. W., præst, 46 f.
- Thomsen, A. Holst, førstelærer i
Mejlby, 169.
- Thomsen slægten i Ulstedlund, 32,
33.
- Thorn, J. S., toldassistent ved Als-
odde fra 1885-1897.
- Thøgersen, Jens, degn, 18, 20.
- Trads, Jens Jensen, gårdmand i
Mejlby, 156.
- Trads, Ole Jensen, Mejlby, 156.
- Trogelsen, Poul, foged, 105.
- Trappe, Anders, sogne-
degn, 143.
- Tychou, Niels, lærer, legatsstifter,
18, 21.
- Tydsch, Christensen, gårdmand i
Mejlby, 157.
- Tækkemanden og hans redskaber,
97 ff.
- Tønnies, H., fotografisk atelier i
Aalborg, 201.
- Udskiftningen, 189.
- Ulsted kirke, 1 ff.
- Ulsted skoler, 15 ff.
- Vadsholt, Niels, på Rottrup, 33.
- Vadsholt slægten (Bredstrup-Høst),
36.
- Vandal, biskop i Viborg, 106.
- Vilde, Thomas, præst i Smorup,
104.
- Vilsted, 63.
- Vindblæs kirkegård, 63.
- Vindelborg slægten, 35, 36.
- Vogelius, Hans Pedersen, præst,
106.
- Værnfelt, Kr., skoleinspektør, 214,
217 f, 219, 21.
- Winge, Jørgen, præst, 120.
- Ørn, Lars, herredsfoged, 132.
- Østre Flak, tidligere fyrskibsstation
i Kattegat, 86, 89.
- Zimmermann, Peder Mikkelsen,
præst, 6, 7.